

ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ՎԱՅՐԱՄ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ	
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՈՐՈՒՄՆԻ ՈՐՊԵՍ ԲԱԺՆԵՏԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՐՄԻՆ	2
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ԱՐՓԻՆԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ	
ԱՆՀԱՅՏ ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԿՈՂՄԻՅ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	18
ՆԱԶԵԼԻ ՏԵՐ-ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ	
ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ԱՐԳԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	24
ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ԱՐԱՄ ՎԱՐԴԵՎԱՆՅԱՆ	
ՈՐՈՇ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԷՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	30
ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՎԱՐԳԱՆՅԱՆ	
ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐԳՈՒ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ	36
ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ	
ԱՐՏԱԿ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ	
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ	42
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ՍՈՍԻ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ	
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՉՃԱՆԱԶՎԱԾ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ (ԼՂՀ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)	46
ВИГЕН КОЧАРЯН	
ЛИЛИТ ЕРЕМЯН	
О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМНЫХ АСПЕКТАХ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ НЕЛЕТАЛЬНОГО ОРУЖИЯ (НА ПРИМЕРЕ АКУСТИЧЕСКОГО И МИКРОВОЛНОВОГО ОРУЖИЯ)	52
ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ԱՐԱՅԻԿ ԱՍԼԱՆՅԱՆ	
ՀԱՓՇՏԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՈՎ ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՈՐՈՇԱԿԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	60
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ	
ՍԻՄՈՆ ՍԻՄՈՆՅԱՆ	
ՄԵԴԱԴՐՅԱԼԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԴԵՊՈՆԱՑՈՒՄԸ (ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՎՏԱՆԳՆԵՐԸ)	66
ՀԱԿՈՐ ԴԱՐԱՆԱՆՅԱՆ	
ՔՆՆԻՉԻ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆԸ ՈՒ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅՈՒՆԸ	74
ՅՈՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ	
ԴԱՏԱՎՃՈՒ ԱՐԳԱՐԱՅԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	84
ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ	
ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄ	
ՈՐՈՇՈՒՄ ԳՈՐԾԸ ՄԵԴԱԴՐՈՂԻՆ ՎԵՐԱԴՐԱՅՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ	92
RESUME	112

Կորպորատիվ իրավունք

Վահրամ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի

ամբիոնի վարիչ,

իրավագիտության դոկտոր

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ՝

ՈՐՊԵՍ ԲԱԺՆԵՏԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՐՄԻՆ

Կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձանց բնորոշ կառավարման բարձրագույն մարմինը մասնակիցների (բաժնետերերի) ընդհանուր ժողովն է: Այս մոտեցումն արտացոլված է ինչպես քաղաքացիական օրենսգրքում, այնպես էլ կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձանց տարբեր կազմակերպարարական ձևերը կարգավորող օրենքներում¹: Ընդհանուր ժողովն է, որ դասվելով կորպորացիայի կամքը ձևավորող մարմինների շարքը², իրավասու է կայացնել կորպորացիայի գործունեության համար առավել կարևոր նշանակություն ունեցող որոշումները:

Մասնագիտական գրականության մեջ ընդհանուր ժողովի կառավարման մարմին լինելու հանգամանքը երբեմն վիճարկվում է³: Որպես փաստարկ ներկայացվում է այն հանգամանքը, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 57-րդ հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ մասն իրավաբանական անձի մարմինների ձևավորումը պայմանավորում է օրենսգրքով, օրենքով և (կամ) կանոնադրությամբ ընտրության կամ նշանակման սահմանված կարգի առկայությամբ: Մինչդեռ բաժնետերերի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերը ոչ ընտրվում են և ոչ էլ նշանակվում, հետևաբար ժողովը՝ որպես կառավարման մարմին դիտվել չի կարող: Կարծում ենք, որ այս փաստարկը բավարար չափով հիմնավոր չէ, օրենսգրքով և առանձին օրենքներով ժողովին որպես կառավարման մարմին հռչակելը, անկախ քաղաքացիական օրենսգրքի վերը նշված

նորմի անկատար բնույթից, բավարար է այն որպես այդպիսին դիտելու համար:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածը, մինչև բաժնետիրական ընկերության ստեղծումը, կարգավորում է դեռևս չստեղծված ընկերության բաժնետերերի հիմնադիր ժողովի գումարման և անցկացման հետ կապված հարաբերությունները, իսկ 66-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ժողովների գումարման պարբերականությունից ելնելով, տարանջատում է արդեն իսկ ստեղծված ընկերության ընդհանուր ժողովի երկու տեսակ՝ բաժնետերերի տարեկան և բաժնետերերի արտահերթ ընդհանուր ժողով⁴:

Բաժնետիրական ընկերության առաջին ընդհանուր ժողովն անվանվում է բաժնետերերի հիմնադիր ժողով: Հիմնադիր ժողովի գումարումը պարտադիր է այն ընկերությունների ստեղծման ժամանակ, որոնց հիմնադիրների թիվը երկու կամ ավելի է: Այն դեպքում, երբ ընկերությունը հիմնադրվում է մեկ անձի կողմից, ապա ընկերության հիմնադրման համար որևէ ժողովի գումարում չի պահանջվում, և ժողովի իրավասությանը վերապահված հարցերի վերաբերյալ որոշումները կայացնում է այդ հիմնադիրը՝ միանձնյա:

Բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի ամենատարածված տեսակը տարեկան ընդհանուր ժողովն է: Ընկերությունը պարտավոր է ամեն տարի գումարել բաժնետերերի տարեկան ժողով: Բաժնետերերի ընդհանուր տարեկան ժողովների գումարման միջոցով են բաժնետերերն իրականացնում քվեարկելու և ընկերության հե-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Կորպորատիվ իրավունք

տագա գործունեության ուղղությունները որոշելու իրենց իրավունքները:

Առաջին տարեկան ժողովը գումարվում է առաջին ֆինանսական տարվա ավարտից հետո: Տարեկան ժողովը գումարվում է կանոնադրությամբ սահմանված ժամկետներում, բայց ոչ ուշ, քան ընկերության հերթական ֆինանսական տարվա ավարտից հետո⁵ վեց ամսվա ընթացքում:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքն առանձնակի ընդգծում է այն հարցերի շրջանակը, որոնք պարտադիր կերպով պետք է քննարկվեն բաժնետերերի ընդհանուր տարեկան ժողովում: Այդպիսիք են՝ ընկերության տարեկան հաշվետվությունները, հաշվապահական հաշվեկշիռները, շահույթների և վնասների հաշիվը, շահույթների և վնասների բաշխման հաստատումը, տարեկան շահութաբաժինների վճարման մասին որոշման ընդունումը, տարեկան շահութաբաժինների չափի հաստատումը, ընկերության խորհրդի թվական կազմի հաստատումը և դրա անդամների ընտրությունը, ընկերության վերստուգող հանձնաժողովի անդամների (վերստուգողի) ընտրությունը:

Եթե սահմանված ժամկետում տարեկան ժողովը տեղի չի ունենում, ապա արտահերթ ժողով կարող է հրավիրվել միայն ընկերության լուծարման հարցը կամ ընկերության տարեկան հաշվետվությունները, հաշվապահական հաշվեկշիռները, շահույթների և վնասների հաշիվը, շահույթների և վնասների բաշխման հաստատման, տարեկան շահութաբաժինների վճարման մասին որոշման ընդունման, տարեկան շահութաբաժինների չափի հաստատման հարցերը քննարկելու համար: Նշված հարցերով հրավիրված արտահերթ ժողովում այլ հարցեր չեն կարող քննարկվել, բացառությամբ վերը նշված հարցերով կայացված որոշումներով պայմանավորված կանոնադրական կապիտալի նվազեցման դեպքերի («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ

օրենք, 67-րդ հոդված, կետ 1, «Ժ» ենթակետ):

Օրենքը չի տալիս այն հարցի պատասխանը, թե ով կարող է արտահերթ ժողովի գումարման պահանջ ներկայացնել կամ գումարել արտահերթ ժողով՝ այն դեպքում, երբ ժողով գումարելու պահանջ ներկայացնելու կամ գումարելու իրավունք ունեցող անձինք դա չեն իրականացնում: Օրինակ՝ 2006-2008 թվականների ընթացքում «Չափիչ 1» ԲԲԸ-ի հետ կապված իրավիճակի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ 800-ից ավելի մանր բաժնետեր ունեցող ընկերությունը, չունենալով խորհուրդ, գործադիր մարմին, որևէ ակտիվ, տարիներ շարունակ ժողովներ չէր գումարում և այդ ընկերության գոյությունը քաղաքացիական իրավահարաբերություններին հարողորմ էր անորոշություն: Մասնավորապես, դատարան հայց ներկայացնելու ժամանակ չկար որևէ մեկը, ով կստանար ծանուցումը, ռեեստրավարի հետ հարաբերությունները գտնվում էին կատարյալ անորոշության մեջ և այլն:

Կարծում ենք, որ մման իրավիճակներում պետական որևէ մարմնի (մման իրավակարգավորում նախատեսում էր «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ նախկին օրենքը) կամ կազմակերպության (օրինակ՝ ընկերության ռեեստրավարին) պետք է իրավասություն տրվի գումարել արտահերթ ժողով՝ ընկերության լուծարման օրակարգով: Իսկ ժողովի գումարման անհնարինության դեպքում, շահագրգիռ անձանց պահանջով, ընկերությունը պետք է ենթակա լինի դատական կարգով լուծարման:

Մեզ համար անընդունելի է օրենսդրի այն մոտեցումը, որ նախատեսում է սահմանված ժամկետում տարեկան ընդհանուր ժողով չգումարելու դեպքում, արտահերթ ժողով գումարելիս վերը թվարկված հարցերից բացի, այլ հարցեր քննարկելու հնարավորության սահմանափակում: Օրինակ՝ ինչ տրամաբանությամբ է օրենսդիրն ընկերությանն արգելում արտահերթ ժողովում ընտրել խորհրդի նոր

Կորպորատիվ իրավունք

կազմ կամ նշանակել նոր գործադիր տնօրեն՝ այն դեպքում, երբ խորհրդի անդամները հրաժարվել են սահմանված ժամկետում գումարել տարեկան ժողով կամ խորհրդի անդամները կամ գործադիր տնօրենը մահացել են կամ այլ օբյեկտիվ պատճառներով ի վիճակի չեն եղել սահմանված ժամկետում գումարել ժողով: Նման իրավիճակներում, եթե ընկերությանը հնարավորություն չընձեռվի նախառաջ ձևավորել խորհուրդ կամ գործադիր մարմին, չի լինի այն սուբյեկտը, ով հնարավորություն կունենա ժողովի քննարկմանը ներկայացնել վերը նշված հարցերը:

Նման իրավիճակում հայտնված մի շարք ընկերությունների խոշոր բաժնետերերին («Տաքսի 1» ԲԲԸ, «Ջերմուկի հանքային ջրերի գործարան» ԲԲԸ և այլն) մեր կողմից մատուցված խորհրդատվությամբ օրենքի նշված արգելքը հեշտությամբ հաղթահարվեց՝ նույն օրը մեկ ժամ տարբերությամբ երկու ժողովներ գումարելու միջոցով:

Առաջարկում ենք «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 67-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ժ» ենթակետը փոփոխել և վերը նկարագրված իրավիճակներում թույլ տալ արտահերթ ժողովում, օրենքում նշված հարցերի հետ մեկտեղ, քննարկել ժողովի իրավասությանը ենթակա այլ հարցեր և:

Վ. Բաշկինսկասը պատկերավոր նշում է, որ ինչպես ամառը փոխարինում է գարնանը, այնպես էլ տարեկան ժողովների շրջանը փոխարինվում է արտահերթ ժողովներով⁶: Տարեկան ժողովից բացի, գումարվող ժողովները համարվում են արտահերթ: Որպես կանոն, բաժնետերերի արտահերթ ժողովները գումարվում են այդպիսիք հրավիրելու իրավունք ունեցող անձանց նախաձեռնությամբ: Սակայն այն դեպքում, երբ խորհրդի անդամների թիվը պակասում է կանոնադրությամբ սահմանված թվի կեսից, սպա ընկերությունը պետք է այն լրացնելու նպատակով գումարի արտահերթ ժողով («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք,

87-րդ հոդված, կետ 2):

Գումարվող արտահերթ ժողովները, որպես կանոն, հետապնդում են երկու հիմնական նպատակ.

- կառավարման բարձրագույն մարմնի կողմից անհետաձգելի հարցերի օպերատիվ քննարկումը,

- արտահերթ ժողով գումարելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի, այլ մարմինների և անձանց շտապ արձագանքումն այն դեպքերին, որոնք կարող են հանգեցնել ընկերության բնականոն գործունեության խաթարմանը⁷:

Բաժնետերերի ընդհանուր տարեկան ժողովն անցկացնելու համար տնօրենների խորհուրդը, իսկ այն ընկերություններում, որոնցում տնօրենների խորհուրդ չի ստեղծվել, այն անձը կամ ընկերության այն մարմինը, որին կանոնադրությամբ վերապահված է այդ իրավասությունը, որոշում են ժողովի գումարման տարին, ամիսը, ամսաթիվը, ժամը և վայրը⁸, ժողովի օրակարգը, ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը կազմելու տարին, ամիսը, ամսաթիվը, ժողովի գումարման մասին բաժնետերերին ծանուցելու կարգը, բաժնետերերին ժողովի նախապատրաստման ընթացքում տրամադրվող տեղեկությունների և նյութերի ցանկը, քվեաթերթիկների ձևը և բովանդակությունը, եթե քվեարկությունը կատարվելու է քվեաթերթիկներով, բաժնետերերի տարեկան ժողովի հաստատմանը ներկայացվող հաշվիչ հանձնաժողովի անդամների թեկնածուների ցանկը («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 73-րդ հոդված):

Ժողովի գումարման վայրի ընտրության իրավունքը խորհրդին տրամադրելը գործնականում հանգեցնում է փոքրամասնություն կազմող բաժնետերերի ժողովին մասնակցելու իրավունքների ոտնահարման: Բնականաբար, ենթադրվում է, որ խորհուրդը ժողովի գումարման վայրը որոշելիս պետք է ղեկավարվի խելամուտության շարժառիթներով (որպես կանոն, ժողովները գումարվում են կամ ընկերության

Կորպորատիվ իրավունք

գտնվելու վայրում, կամ էլ բաժնետերերի մեծամասնության գտնվելու վայրում), այնինչ հաճախ խոշոր բաժնետերերի շահերը սպասարկող խորհրդի անդամները որպես ժողովի գումարման վայր ընտրում են այն վայրը, որն առավել հարմար է խոշոր բաժնետերերին: Արդյունքում, մենք պրակտիկայում ունեցել ենք, օրինակ, երբ ընկերության 75 տոկոս բաժնետոմսերի սեփականատեր հանդիսացող 4 խոշոր բաժնետերերն Արաբական Միացյալ Էմիրություններում հանգստանալիս անցկացրել էին բաժնետերերի ընդհանուր ժողով, իսկ ժողովի գումարման ծանուցմամբ մյուս բաժնետերերին ևս հրավիրել էին իրենց գտնվելու վայրը: Կարծում եմ, որ նշված օրինակում ակնհայտ է, որ 10000 դրամ անվանական արժեքով բաժնետոմսի սեփականատերը դժվար թե գներ ինքնաթիռի տոմս, վճարեր հյուրանոցում բնակվելու համար, որպեսզի մասնակցեր բաժնետերերի տարեկան ընդհանուր ժողովին:

Այդ իսկ պատճառով առաջարկում ենք «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 73-րդ հոդվածի ա) ենթակետը լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ՝ նոր նախադասությամբ. «Ժողովի գումարման տեղ կարող է հանդիսանալ կանոնադրության մեջ նշված տեղը կամ այն տեղը որտեղ ժողովին կմասնակցեն ընկերության բոլոր բաժնետերերը»:

Նման իրավակարգավորման պայմաններում բաժնետոմսեր ձեռք բերող անձի համար, ընկերության բաժնետեր դառնալու մասին որոշումը կայացնելու պահին, կանխատեսելի կլինի ժողովի գումարման վայրը, իսկ հետագայում կանոնադրության մեջ վայրի փոփոխություն կատարելու դեպքում դեմ քվեարկած բաժնետերը ձեռք կբերի բաժնետոմսերի հետգնում պահանջելու իրավունք: Իսկ այն դեպքում, երբ ժողովին կմասնակցեն բոլոր բաժնետերերը, ապա կանոնադրությամբ մատնանշված սահմանափակումն այլևս կիրառելի չի լինի, քանի որ բաժնետիրոջ կարևորագույն իրավունքներից մեկը՝ ժո-

ղովին մասնակցելու իրավունքը չի խախտվի:

Ժողովի օրակարգը կազմելիս բաժնետերերի տարեկան ժողովին ներկայացվող յուրաքանչյուր հարց պետք է հստակ ձևակերպված լինի: Օրակարգում չեն կարող ընդգրկվել, օրինակ, «այլ հարցեր» անվանումը կրող ընդհանուր բնույթի հարցեր, քանի որ դա կահամանափակի բաժնետերերի ժողովի օրակարգի վերաբերյալ տեղեկացված լինելու և օրակարգային հարցերին վերաբերող բոլոր փաստաթղթերին ծանոթանալու՝ բաժնետիրոջ իրավունքը: Ներկայացված առաջարկը տարեկան ժողովի օրակարգում կամ թեկնածուների ցանկում ընդգրկելը մերժելու մասին խորհրդի որոշումը կարող է բողոքարկվել դատական կարգով»:

Կարծում եմ, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը պետք է բաժնետերերին հնարավորություն ընձեռի՝ այն դեպքում, երբ ժողովին մասնակցում են բոլոր բաժնետերերը և օրակարգի փոփոխությունը բացասականորեն չի անդադառնա նրանց իրավունքների իրականացման վրա, օրակարգում կատարել լրացումներ կամ փոփոխություններ:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է ընկերության բաժնետերերի տարեկան ժողովի նախապատրաստման ընթացքում բաժնետերերին տրամադրվող նյութերի ու տեղեկությունների մոտավոր ցանկը, սակայն օրենքը չի կարգավորում այն իրավիճակը, երբ ներկայացված տեղեկությունների վերաբերյալ բաժնետիրոջ մոտ առաջանում է պարզաբանումներ ստանալու անհրաժեշտություն: Խնդիր է առաջանում, թե ման իրավիճակում ընկերության որ մարմինն է պարտավոր բաժնետիրոջը պարզաբանումներ տալ կամ պատասխանել նրա հարցերին, կամ ժողովի ընթացքում արդյոք բաժնետերն իրավունք ունի հարցեր ուղղել զեկուցողներին կամ ժողովին հրավիրված այլ անձանց: Այս առումով գտնում ենք, որ հաշվի առնելով ՏՀԶԿ սկզ-

Կորպորատիվ իրավունք

բունքներում առկա առաջարկները՝ անհրաժեշտ է օրենքով հստակ ամրագրել բաժնետիրոջ՝ հարցեր տալու իրավունքը և այդ իրավունքի իրականացման սահմաններն ու մեխանիզմները:

Որոշակի հետաքրքրություն և բարդություն է ներկայացնում բաժնետերերի տարեկան ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակի կազմումը: Ընկերության բաժնետերերի ցուցակը կազմելու և ստանալու համար տնօրենների խորհուրդը պարտավոր է դիմել ընկերության ռեեստրավարին, որի հետ ընկերության փոխհարաբերությունները կարգավորվում են ռեեստրավարի ներքին կանոններով: Ռեեստրավարի կողմից ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը կազմվում է խորհրդի կողմից սահմանված տարվա, ամսվա, ամսաթվի դրությամբ ընկերության բաժնետերերի ռեեստրի տվյալների հիման վրա:

Ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը կազմելու տարին, ամիսը, ամսաթիվը չի կարող սահմանվել ավելի վաղ, քան ժողով գումարելու մասին որոշման ընդունումը և մինչև ժողովի գումարումը 60 օրից ոչ ուշ¹⁰:

Եթե ժողովը գումարվում է հեռակա քվեարկությամբ, ապա դրան մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը կազմելու տարին, ամիսը, ամսաթիվը սահմանվում է ժողովի գումարման ամսաթվից առնվազն 35 օր շուտ:

Տնօրենների խորհրդի կողմից բաժնետերերի ցուցակի կազմումը նպատակ է հետապնդում՝

- որոշել բաժնետերերի տարեկան ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերին,

- բաժնետերերին ծանուցել բաժնետերերի տարեկան ժողովի գումարման մասին:

Ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը պետք է տվյալներ պարունակի յուրաքանչյուր բաժնետիրոջ անվան (անվանման), գտնվելու (բնակության) վայրի և նրան պատ-

կանող բաժնետոմսերի՝ ըստ դրանց տեսակների և դասերի, մասին:

Ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակում փոփոխություններ կարող են կատարվել միայն ցուցակը կազմելու ընթացքում թույլ տրված սխալներն ուղղելու կամ դրանում չընդգրկված բաժնետերերի խախտված օրինական իրավունքները և շահերը վերականգնելու նպատակով:

Ընկերության բաժնետիրոջ պահանջով ընկերությունը պարտավոր է նրան տրամադրել տեղեկանք՝ ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակում նրա ընդգրկման մասին:

Ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը պետք է ծանոթացման նպատակով տրամադրվի ընկերության այն բաժնետերերին, ովքեր գրանցված են ընկերության բաժնետերերի ռեեստրում և տիրապետում են ընկերության քվեարկող բաժնետոմսերի առնվազն 10 տոկոսին:

Կարծում ենք, որ օրենքով սահմանված 10 տոկոսանոց շեմը շատ բարձր է և բաժնետոմսերի փոքր փաթեթներին տիրապետող անձանց հնարավորություն չի տալիս լիարժեք կերպով իրականացնել իրենց իրավունքները: Այդ իսկ պատճառով, առաջարկում ենք այդ շեմը նվազեցնել մինչև 1 տոկոս, քանի որ 1 տոկոսի սեփականատեր հանդիսացող անձը, որը կարող է կառավարման մարմինների անդամներից, մեր կողմից կատարված առաջարկի պայմաններում՝ նաև խոշոր բաժնետիրոջից պահանջել ընկերության պատճառված վնասների հատուցում:

Ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը կազմելու համար բաժնետոմսերի անվանատերը պարտավոր է ցուցակը կազմելու տարով, ամսով, ամսաթվով տվյալներ տրամադրել այն անձանց մասին, որոնց շահերը ներկայացնելու նպատակով նա տնօրինում է բաժնետոմսերը:

Եթե բաժնետերերն իրենց բաժնետոմսերը վաճառել են մինչև բաժնետերերի

տարեկան ժողով գումարելը կամ ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակները կազմելուց հետո, ապա այդ բաժնետերերը պարտավոր են մինչև բաժնետերերի տարեկան ժողովին իրենց ձայնի իրավունքը փոխանցել բաժնետոմսերի նոր սեփականատերերին¹¹:

Բաժնետերերը պետք է ծանուցվեն բաժնետերերի տարեկան ժողովի գումարման մասին: Բաժնետերերի կողմից ընկերության կառավարմանը մասնակցելու իրավունքի իրականացման կարևոր երաշխիքներից է բաժնետերերի ժողովի գումարման մասին պատշաճ կերպով ծանուցված լինելը: Օրենքը սահմանում է ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող անձանց գումարվող ժողովի մասին ծանուցելու երեք եղանակ՝

- գրավոր ծանուցում ուղարկելով.
- ժողով գումարելու մասին որոշումը հրապարակելով.
- ընկերության կանոնադրությամբ սահմանված այլ եղանակով:

Ժողովի գումարման մասին ծանուցման ձևը, այդ թվում նաև մամուլի այն միջոցը, որում պետք է հրապարակվի ծանուցումը, սահմանվում է կանոնադրությամբ կամ ժողովի որոշմամբ:

Եթե կանոնադրությամբ ծանուցման ձև սահմանված չէ, ապա ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող անձինք բաժնետերերի ժողովի գումարման մասին ծանուցվում են պատվիրված նամակի կամ ծանուցման մասին նամակն անձամբ հանձնելու միջոցով¹²:

Որպես կանոն, ժողովի գումարման մասին ծանուցելու ժամկետը սահմանվում է կանոնադրությամբ, իսկ 50-ից ավելի բաժնետերեր ունեցող ընկերությունները պարտավոր են ժողովի գումարման մասին բաժնետերերին ծանուցել ժողովի գումարման օրվանից առնվազն 15 օր առաջ:

Ժողովը հեռակա քվեարկությամբ գումարելիս դրան մասնակցելու իրավունք ունեցող բոլոր բաժնետերերին քվեաթերթիկների և ժողովի օրակարգի հետ մեկտեղ ու-

ղարկվում են օրենքով սահմանված կարգով ծանոթանալու համար բաժնետերերին տրամադրվող տեղեկությունները և նյութերը:

Եթե ընկերության բաժնետերերի ռեեստրում գրանցված անձն արժեթղթերի անվանատեր է, ապա ժողովի գումարման մասին ծանուցումն ուղարկվում է նրան: Վերջինս պարտավոր է ծանուցումն ուղարկել այն անձանց, ում շահերը նա ներկայացնում է օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ իր և այդ անձանց միջև կնքված պայմանագրով սահմանված ժամկետներում («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, 71-րդ հոդված, կետ 6):

Ժողովն իրավասու է, եթե գրանցման ավարտի պահին գրանցվել են տեղաբաշխված քվեարկող բաժնետոմսերի 50 տոկոսից ավելիին տիրապետող բաժնետերերը կամ նրանց ներկայացուցիչները: Իսկ եթե ընկերության բաժնետերերին քվեաթերթիկներ են ուղարկվել, ապա քվորումի հաշվարկման և քվեարկության արդյունքների ամփոփման ժամանակ հաշվի են առնվում նաև մինչև ժողովի մասնակիցների գրանցման ավարտի պահին ստացած քվեաթերթիկներով տրամադրվող ձայները:

Քվորումի բացակայության դեպքում հայտարարվում է նոր ժողովի գումարման տարին, ամիսը և ամսաթիվը¹³: Չկայացած ժողովի փոխարեն գումարվող նոր ժողովն իրավասու է, եթե մասնակիցների գրանցման ավարտի պահին գրանցվել են ընկերության տեղաբաշխված քվեարկող բաժնետոմսերի 30 տոկոսից ավելիին տիրապետող բաժնետերերը կամ նրանց ներկայացուցիչները: Նոր ժողովի գումարման դեպքում օրակարգի փոփոխություն չի թույլատրվում («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, 77-րդ հոդված, կետ 3):

Բաժնետերերին նոր ժողով տեղի ունենալու մասին ծանուցվում է ընդհանուր կարգով, ժողովի գումարումից առնվազն 10 օր առաջ: Եթե ժողովի գումարման օրը տեղափոխվում է 20 օրից պակաս ժամկե-

Կորպորատիվ իրավունք

տով, սպա ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի նոր ցուցակ չի կազմվում:

Բաժնետերերի գրանցումն ավարտելուց և քվորումն ապահովելուց հետո է միայն տեղի ունենում բաժնետերերի տարեկան ժողովի բացումը:

Այնուհետև ժողովը բացող անձն առաջարկում է ձևավորել հաշվիչ հանձնաժողով, ընտրել ժողովի նախագահ և ժողովի քարտուղար: 50-ից ավելի բաժնետեր ունեցող ընկերություններում ստեղծվում է հաշվիչ հանձնաժողով: Անհրաժեշտ է նշել, որ եվրոպական մի շարք երկրների բաժնետիրական ընկերությունների մասին օրենսդրության ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ այդ երկրների օրենսդրությունը հաշվիչ հանձնաժողովի մասին որևէ դրույթ չի պարունակում, և այդ հարցերը հիմնականում կարգավորվում են բաժնետիրական ընկերությունների կանոնադրություններով¹⁴: Հանձնաժողովի թվական կազմը և անդամները, ինչպես նաև լիազորությունների ժամկետը սահմանվում են ժողովի որոշմամբ՝ խորհրդի ներկայացմամբ¹⁵ («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, 75-րդ հոդված, կետ 1): Օրենսդիրը որևէ արգելք չի սահմանում նաև 50-ից պակաս բաժնետեր ունեցող ընկերություններում հաշվիչ հանձնաժողով ստեղծելու հարցում: Սակայն օրենսդրի կողմից չի կարգավորվում այն հարցը, թե 50-ից պակաս բաժնետեր ունեցող ընկերություններում հաշվիչ հանձնաժողով չստեղծելու դեպքում ո՞վ պետք է իրականացնի հաշվիչ հանձնաժողովին վերապահված իրավասությունները: Կարծում ենք, որ մնան դեպքում հաշվիչ հանձնաժողովին վերապահված իրավասությունների իրականացման պարտականությունը պետք է կատարի ժողովի նախագահը, քանի որ նա է կրում ժողովի արձանագրությունում առկա տեղեկությունների հավաստիության համար սահմանված պատասխանատվությունը:

Հաշվիչ հանձնաժողովի կազմը չի կարող 3 անձից պակաս լինել, ինչպես նաև

հանձնաժողովի անդամներ չեն կարող լինել խորհրդի անդամները, վերահսկիչ հանձնաժողովի անդամները (հսկիչը), տնօրենը (գլխավոր տնօրենը) կամ ընկերության տնօրինության, վարչության անդամները, ինչպես նաև այն անձինք, ովքեր առաջադրված են որպես այդ պաշտոնների թեկնածուներ:

Ինչպես տեսնում ենք, օրենսդիրը, մնան սահմանափակումներ մտցնելով, ցանկացել է նվազագույնի հասցնել քվեարկությունների արդյունքների ամփոփման վրա ընկերության գործադիր մարմնի ազդեցության հնարավորությունը և ապահովել հանձնաժողովի անդամների անկախությունը:

500-ից ավելի բաժնետեր ունեցող ընկերությունում հաշվիչ հանձնաժողովի գործառույթները կարող են վերապահվել մասնագիտացված գրանցողին («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, 75-րդ հոդված, կետ 3): Հաշվիչ հանձնաժողովի գործառույթների իրականացման իրավասությունը մասնագիտացված գրանցողին կարող է հանձնվել նաև 500-ից պակաս բաժնետեր ունեցող ընկերություններում: Այն դեպքում, երբ հաշվիչ հանձնաժողովի գործառույթների իրականացման իրավասությունը հանձնվում է մասնագիտացված գրանցողին, սպա ընկերության և գրանցողի միջև պետք է կնքվի համապատասխան պայմանագիր, որով պետք է սահմանվի նաև մասնագիտացված գրանցողի կողմից մատուցվող ծառայությունների գինը և ծառայությունների մատուցման այլ պայմանները:

Հաշվիչ հանձնաժողովի ձևավորումից հետո տեղի է ունենում ժողովի նախագահի ընտրությունը: Բաժնետերերի տարեկան ժողովը, որպես կանոն, նախագահում է տնօրենների խորհրդի նախագահը, եթե ընկերության կանոնադրությամբ այլ բան նախատեսված չէ: Եթե տնօրենների խորհրդի նախագահը նաև ընկերության գլխավոր տնօրենն է, սպա ցանկալի է, որպեսզի բաժնետերերի տարեկան ժողովը նախագահի տնօրեններին խորհրդի մեկ

այլ անդամ: Ընկերության կանոնադրությունը և ներքին կանոնակարգող փաստաթղթերը կարող են առավել մանրամասնել բաժնետերերի տարեկան ժողովի նախագահի ընտրության կարգը:

Այնուհետև ընտրվում է ժողովի քարտուղար, որն ապահովում է ժողովում քննարկված կամ բարձրացված հարցերի, ինչպես նաև ընդունված որոշումների արձանագրումը:

Որոշ դեպքերում ընկերությունը կարող է բաժնետերերի տարեկան ժողովին մասնակցելու համար հրավիրել նաև ընկերության բաժնետեր չհանդիսացող հնարավոր ներդրողների, ընկերության աշխատակիցների, պետական պաշտոնատար անձանց, լրագրողների, փորձագետների և այլ անձանց ու կազմակերպությունների ներկայացուցիչների: Այդ դեպքում բաժնետերերը պետք է լուծեն հյուրերի ներկա գտնվելու նպատակահարմարության հարցը: Այս հարցն օրենքում իր կարգավորումը չի գտել, սակայն բաժնետերերի տարեկան ժողովին մասնակցելու համար հյուրեր հրավիրելու կարգը կարող է առավել հստակ կարգավորվել ընկերության կանոնադրությամբ ու ներքին կանոնակարգող այլ փաստաթղթերով:

Վերը նշված հարցերի լուծումից հետո, ժողովի նախագահը՝ բաժնետերերին է ներկայացնում ժողովի օրակարգը, պարզաբանում է ժողովի վարման կարգը և նրա հանձնարարությամբ հաշվիչ հանձնաժողովի նախագահը բաժնետերերին բացատրում է քվեարկության կարգը:

Մեկ կամ մի քանի հարց քննարկելուց հետո ժողովի նախագահն առաջարկում է անցկացնել դրանց առնչությամբ քվեարկություն: Բաժնետերերը չեն կարող քվեարկել այն հարցերի առնչությամբ, որոնք ընդգրկված չեն ընկերության բաժնետերերի տարեկան ժողովի օրակարգում:

50-ից ավելի բաժնետեր ունեցող ընկերություններում ընդհանուր ժողովների ժամանակ քվեարկությունները կատարվում են քվեաթերթիկների միջոցով¹⁶: Քվեաթերթիկը տպագրված փաստաթուղթ է, որը

հնարավորություն է տալիս քվեարկել բաժնետերերի տարեկան ժողովում: Քվեաթերթիկների միջոցով քվեարկությունը բաժնետերերին թույլ է տալիս գաղտնի պահել իրենց որոշումները, քանզի քվեարկության անհատական արդյունքների մասին տեղյակ են լինում միայն հաշվիչ հանձնաժողովի անդամները: Քվեաթերթիկների միջոցով քվեարկությունը կարևոր է նաև բաժնետերերի իրավունքները պաշտպանելու և իրացնելու համար (օրինակ՝ բաժնետոմսերի հետզեռում պահանջելիս): Քվեաթերթիկը բաժնետիրոջը հնարավորություն է ընձեռում հավաստելու բաժնետերերի տարեկան ժողովի ընթացքում օրակարգի հարցերի վերաբերյալ իր տված քվեները, ինչպես նաև անհրաժեշտության դեպքում այն կարող է դատարանում ծառայել որպես ապացույց՝ հաստատելու այն հանգամանքը, թե այս կամ այն հարցի վերաբերյալ բաժնետիրոջ ցուցաբերած մոտեցումն ինչպիսին է եղել, այսինքն՝ քվեարկել է կողմ, դեմ, թե մնացել է ձեռնպահ:

Քվեաթերթիկի ձևը և բովանդակությունը հաստատվում են ընկերության տնօրենների խորհրդի կողմից, որը պետք է պարունակի հետևյալ տեղեկությունները՝ ընկերության ֆիրմային անվանումը, ժողովի գումարման տարին, ամիսը, ամսաթիվը, ժամը և վայրը, քվեարկության դրվող յուրաքանչյուր հարցի ձևակերպումը և դրա քննարկման հերթականությունը, քվեարկության դրված յուրաքանչյուր հարցի վերաբերյալ քվեարկության տարբերակները՝ «կողմ», «դեմ» և «ձեռնպահ»¹⁷, լրացված քվեաթերթիկներն ընկերության կողմից ընդունելու տարին, ամիսը, ամսաթիվը, ժամը և վայրը, եթե բաժնետերերը քվեարկում են հեռակա կարգով, ցուցում այն մասին, որ քվեաթերթիկը պետք է ստորագրվի բաժնետիրոջ (ներկայացուցչի) կողմից, քվեաթերթիկը լրացնելու կարգի պարզաբանումը, խորհրդի, վերստուգող հանձնաժողովի անդամի (վերստուգողի) ընտրության դեպքում քվեաթերթիկը թեկնածուի անունից բացի պետք է պարունակ-

Կորպորատիվ իրավունք

կի նաև նրան անհատականացնող այլ տեղեկություններ («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, 79-րդ հոդված, կետ 3):

Քվեաթերթիկի ձևը կախված է բաժնետերերի տարեկան ժողովի քվեարկության ընթացակարգից: Քվեաթերթիկը կարող է իրենից ներկայացնել մեկ փաստաթուղթ, որում նշված են քվեարկության դրվող բոլոր հարցերը: Այս դեպքում հաշվիչ հանձնաժողովը քվեարկության արդյունքները ներկայացնում է ժողովի նախագահին՝ օրակարգի բոլոր հարցերի շուրջ քվեարկելուց հետո: Քվեաթերթիկը կարող է նաև բաղկացած լինել մի քանի էջից, որոնցից յուրաքանչյուրում նշվում է քվեարկության դրվող հարցը (հարցերը): Այս դեպքում հաշվիչ հանձնաժողովը քվեարկության արդյունքները ներկայացնում է ժողովի նախագահին յուրաքանչյուր էջում նշված հարցի (հարցերի) վերաբերյալ քվեարկությունից հետո:

Քվեաթերթիկը վավեր է միայն այն դեպքում, եթե բաժնետերը քվեաթերթիկը լրացնում է օրենքով սահմանված կարգով, հակառակ դեպքում քվեաթերթիկը համարվում է անվավեր: Քվեաթերթիկը ճիշտ լրացնելու համար քվեարկողը թողնում է իր համար նախընտրելի պատասխանի մեկ տարբերակը, իսկ մյուս երկուսը՝ ջնջում: Այս մեթոդը թույլ է տալիս կանխել քվեաթերթիկի հետագա փոփոխությունները: Եթե քվեաթերթիկը բովանդակում է քվեարկության դրված մի քանի հարց, ապա մեկ հարցի վերաբերյալ սխալ քվեարկելը չի հանգեցնում ամբողջ քվեաթերթիկի անվավերության:

Եթե ընկերությունն ունի 500-ից ավելի ձայնի իրավունք տվող բաժնետոմսերի սեփականատեր, ապա քվեաթերթիկները բաժնետերերին պետք է ուղարկվեն պատվիրված նամակով կամ անձամբ հանձնելու միջոցով՝ ժողովի գումարման օրվանից առնվազն 15 օր առաջ, եթե կանոնադրությամբ այլ բան նախատեսված չէ:

Քվեարկության արդյունքները հայտարարվում են տվյալ ժողովում, կամ ժողովի

ավարտից հետո բաժնետերերն իրագրվում են քվեարկությունների արդյունքների մասին՝ հաշվետվության հրապարակման կամ այն բաժնետերերին ուղարկելու միջոցով: Բաժնետերերն իրավունք ունեն ծանոթանալու քվեարկությունների արդյունքների արձանագրություններին:

Ընկերության բաժնետերերի տարեկան ժողովի ավարտից հետո՝ 5 օրվա ընթացքում կազմվում է երկու օրինակից բաղկացած ժողովի արձանագրություն, որոնք ստորագրում են ժողովի նախագահը և քարտուղարը: Արձանագրությունում առկա տեղեկությունների հավաստիության համար պատասխանատվություն է կրում ժողովի նախագահը:

Բաժնետերերի ընդհանուր ժողովում քվեարկությունը սովորաբար անց է կացվում «ընկերության մեկ քվեարկող բաժնետոմս՝ մեկ ձայն» սկզբունքով, բացառությամբ խորհրդի անդամների ընտրության և օրենքով նախատեսված այլ դեպքերի, երբ կիրառվում է գումարային (կումուլյատիվ) քվեարկության սկզբունքը¹⁸ («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 78-րդ հոդված, մաս 1):

Բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի, ժողովում ձայնի իրավունքից օգտվում են՝

- ընկերության հասարակ (սովորական) բաժնետոմսերի սեփականատեր հանդիսացող բաժնետերերը.
- ընկերության արտոնյալ բաժնետոմսերի սեփականատեր հանդիսացող բաժնետերերը՝ օրենքով և կանոնադրությամբ սահմանված դեպքերում:

Ձայնի իրավունք տվող (քվեարկող) բաժնետոմս է համարվում այն հասարակ (սովորական) կամ արտոնյալ բաժնետոմսը, որն իր սեփականատիրոջը տալիս է քվեարկվող հարցի վերաբերյալ քվեարկությանը մասնակցելու իրավունք: Բաժնետիրոջ քվեարկությանը մասնակցելու իրավունքը որոշակի հանգամանքներում կարող է սահմանափակվել, օրինակ, դատարանի որոշմամբ՝ որպես հայցի ապահովման միջոց¹⁹:

Կորպորատիվ իրավունք

Օրենքը հնարավոր է համարում, որ արտոնյալ բաժնետոմսն իր սեփականատիրոջը տա մեկ ձայնից ավելի ձայնի իրավունք: Եթե արտոնյալ բաժնետոմսն իր սեփականատիրոջը տալիս է մեկ ձայնից ավելի ձայնի իրավունք, ապա քվեարկող բաժնետոմսերի քանակի հաշվարկման ժամանակ նշված արտոնյալ բաժնետոմսերի տված յուրաքանչյուր ձայն հաշվառվում է որպես առանձին քվեարկող բաժնետոմս: Այսինքն՝ այս դեպքում «ընկերության մեկ քվեարկող բաժնետոմս՝ մեկ ձայն» սկզբունքը կիրառելիս արտոնյալ բաժնետոմսերի տված ձայների քանակի հաշվարկն իրականացվում է վերը նշված կարգի պահպանմամբ:

Բաժնետերերի տարեկան ժողովից բացի, գումարվող բոլոր ժողովները համարվում են արտահերթ: Չնայած բաժնետերերի արտահերթ ժողով գումարելու կարգը մեծամասամբ նման է բաժնետերերի տարեկան ժողովի գումարման կարգին, այնուամենայնիվ, արտահերթ ժողովի գումարման հետ կապված գոյություն ունեն որոշակի առանձնահատկություններ և տարբերություններ:

Բաժնետերերի արտահերթ ժողովներ գումարելն ինքնանպատակ չէ և, որպես կանոն, դրանք գումարվում են ընկերության գործունեության հետ կապված անհետաձգելի հարցերը քննարկելու և լուծելու անհրաժեշտությունից ելնելով:

Ընկերության գործադիր մարմնի, վերստուգող հանձնաժողովի (վերստուգողի), ընկերության աուդիտն իրականացնող անձի կամ պահանջը ներկայացնելու դրությամբ ընկերության՝ առնվազն 10 տոկոս քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատեր բաժնետիրոջ (բաժնետերերի)՝ արտահերթ ժողովի գումարման մասին ներկայացրած պահանջում պետք է ձևակերպված լինեն այն հարցերը, որոնք առաջարկվում են ընդգրկել ժողովի օրակարգում, և դրանց քննարկման անհրաժեշտության հիմնավորումը:

Եթե արտահերթ ժողով գումարելու պահանջը ներկայացվում է ընկերության

առնվազն 10 տոկոս քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատեր բաժնետիրոջ (բաժնետերերի) կողմից²⁰, ապա այն պետք է պարունակի պահանջը ներկայացնող բաժնետիրոջ (բաժնետերերի) անունը (անվանումը), նրան (նրանց) պատկանող բաժնետոմսերի քանակը՝ ըստ բաժնետոմսերի տեսակների և դասերի:

Արտահերթ ժողով գումարելու պահանջը պետք է ստորագրված լինի ժողովը գումարելու պահանջ ներկայացրած անձի (անձանց) կողմից:

Արտահերթ ժողով գումարելու մասին պահանջը ներկայացնելու ամսաթվից սկսած 10 օրվա ընթացքում խորհուրդը պետք է որոշում ընդունի արտահերթ ժողովի գումարման կամ արտահերթ ժողովի գումարումը մերժելու մասին:

Եթե խորհուրդը որոշում է կայացնում արտահերթ ժողովի գումարման մասին, ապա այն պետք է գումարվի պահանջը ներկայացնելու պահից՝ 45 օրվա ընթացքում:

Արտահերթ ժողովի գումարման վերաբերյալ խորհրդի որոշմամբ նախևառաջ պետք է սահմանվի արտահերթ ժողովի գումարման ձևը՝ բաժնետերերի համատեղ ներկայությամբ կամ հեռակա կարգով քվեարկության միջոցով²¹:

Խորհուրդը չի կարող իր որոշմամբ փոխել ժողովի գումարման ձևը, եթե արտահերթ ժողովի գումարման մասին ներկայացրած պահանջը ցուցում է բովանդակում ժողովի գումարման ձևի մասին: Խորհուրդն իրավունք չունի նաև փոփոխություններ մտցնելու արտահերթ ժողովի գումարման պահանջը ներկայացրած անձի կողմից առաջարկվող օրակարգում, ինչպես նաև փոփոխելու օրակարգի քննարկման ենթակա հարցերի առաջարկվող ձևակերպումները, բացառությամբ այն դեպքի, երբ առաջարկվող օրակարգի հարցերն օրենքով և կանոնադրությամբ չեն սահմանվել որպես ժողովի իրավասության առարկա:

Ինչպես նշվեց, բաժնետերերի արտա-

Կորպորատիվ իրավունք

հերթ ժողովը կարող է անցկացվել նաև հեռակա կարգով՝ դրանով իսկ բաժնետերերին հնարավորություն ընձեռելով ժողովներում քվեարկել և որոշումներ ընդունել հեռակա կարգով: Այսինքն՝ բաժնետերերի ընդհանուր ժողով կարող է անցկացվել առանց բաժնետերերի կամ նրանց ներկայացուցիչների ֆիզիկական ներկայության: Հարկ է նշել, որ գործող օրենսդրությունը հստակ չի կարգավորում հեռակա քվեարկության կարգով ժողովի անցկացման կարգը, մասնավորապես, պարզ չի այս դեպքում հաշվիչ հանձնաժողով ստեղծվում է, թե ոչ, ուղարկված ծրարները երբ են բացվում, ում կողմից և այլն: Կարծում ենք, որ մասն ապայմաններում ընկերությունները պետք է այդ ընթացակարգերը հստակեցնեն իրենց կանոնադրություններում: Հեռակա կարգով անցկացվող բաժնետերերի ընդհանուր ժողովն իրավագոր է, եթե ընկերության՝ ձայնի իրավունք տվող բաժնետոմսերի առնվազն 50 տոկոսի սեփականատեր հանդիսացող բաժնետերերը մասնակցել են քվեարկությանը:

Խորհուրդն արտահերթ ժողով գումարելու պահանջը մերժելու մասին որոշումը կարող է ընդունել միայն այն դեպքում, եթե՝

- խախտվել է օրենքով սահմանված արտահերթ ժողովի գումարման պահանջը ներկայացնելու կարգը.

- արտահերթ ժողովի՝ գումարման պահանջը ներկայացրած բաժնետերը (բաժնետերերը) չի (չեն) տնօրինում օրենքով սահմանված քանակի քվեարկող բաժնետոմսեր.

- արտահերթ ժողովի օրակարգի հարցերից ոչ մեկը չի վերաբերում օրենքով և կանոնադրությամբ սահմանված ժողովի իրավասությանը.

- ժողովի օրակարգում ընդգրկելու համար առաջարկված հարցը չի համապատասխանում օրենքի և այլ իրավական ակտերի պահանջներին:

Արտահերթ ժողովի գումարման կամ դրա գումարումը մերժելու մասին խորհրդի

որոշումը պահանջը ներկայացրած անձանց ուղարկվում է որոշման ընդունման պահից՝ եռօրյա ժամկետում:

Արտահերթ ժողովի գումարման կամ արտահերթ ժողովի գումարումը մերժելու մասին խորհրդի որոշումը կարող է բողոքարկվել դատական կարգով:

Եթե տնօրենների խորհուրդը մերժում է արտահերթ ժողով գումարելու մասին պահանջը կամ պահանջն ստանալուց հետո՝ 10 օրվա ընթացքում որոշում չի ընդունում բաժնետերերի արտահերթ ժողով գումարելու վերաբերյալ, ապա պահանջ ներկայացնող անձինք կարող են գումարել բաժնետերերի արտահերթ ժողով՝ իրենց հաշվին: Կարծում ենք, որ մասն դեպքերի համար օրենքը պետք է արձանագրեր նաև այն հանգամանքը, որ այդ անձին են անցնում ժողովը գումարելու իրավունք ունեցող անձի բոլոր իրավասությունները: Օրինակ՝ «Տաքսի 1» ԲԲԸ-ի 10 տոկոս և ավելի տեղաբաշխված բաժնետոմսերի սեփականատիրոջը մեր կողմից մատուցված իրավաբանական խորհրդատվության ժամանակ պարզվեց, որ խորհրդի անդամներն արտահերթ ժողով գումարելուց հրաժարվում էին պարզապես այն պատճառով, որ օրակարգում ներառված էր նրանց լիազորությունները վաղաժամկետ դադարեցնելու հարցը: Նման դրույթն առավել դյուրին կդարձնի ռեեստրավարի և այդ գործընթացում ընդգրկված այլ անձանց հետ փոխհարաբերությունները: Այս դեպքում ժողովը կարող է որոշում կայացնել ժողովի գումարման հետ կապված ծախսերն ընկերության միջոցների հաշվին հատուցելու մասին²²:

Որոշ հեղինակներ գտնում են, որ 10 տոկոս քվեարկող բաժնետոմսեր ունեցող բաժնետիրոջը մասն իրավունքի տրամադրումը տարատեսակ խարդախությունների համար պարարտ հող է ստեղծում, արդյունքում՝ ընկերությունը և մյուս բաժնետերերը դառնում են 10 տոկոս քվեարկող բաժնետոմսեր ունեցող բաժնետիրոջ «ահաբեկչական գործողությունների» զոհ: Որպես լուծում առաջարկվում է

այս իրավունքի իրականացման գործում սահմանել լրացուցիչ արգելք՝ խորհրդի որոշումը դատական կարգով վիճարկելուց հետո միայն բաժնետիրոջը հնարավորություն տալ օգտվել այդ իրավունքից²³:

Նշված տեսակետը մեր կողմից ընդունելի չէ, քանի որ այս իրավունքի տրամադրումը բաժնետիրոջ իրավունքի ինքնապաշտպանության արդյունավետ հնարավորություն է, իսկ դատական կարգով խորհրդի գործողությունը վիճարկելուց հետո բաժնետիրոջն արտահերթ ժողով գումարելու հնարավորության ընձեռումը որևէ տրամաբանության մեջ չի տեղավորվում:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը և «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի իրավասությունները բաժանում է երկու խմբի՝ ժողովի բացառիկ իրավունքների և ոչ բացառիկ իրավունքների (ՀՀ քաղ. օր-ի 115-րդ հոդված, «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 67-րդ հոդված): Ժողովի բացառիկ իրավունքների թվին են դասվում այն հարցերը, որոնց վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու իրավունքը ոչ մի պարագայում չի կարող փոխանցվել խորհրդին կամ գործադիր մարմնին: Իսկ ոչ բացառիկ իրավունքների թվին դասվում են այն հարցերը, որոնց վերաբերյալ որոշումներ ընդունելու իրավունքը կարող է փոխանցվել կամ խորհրդին, կամ գործադիր մարմնին:

Ժողովն իրավունք չունի քննարկել և որոշումներ ընդունել այն հարցերի շուրջ, որոնք օրենքով չեն սահմանվել որպես նրա իրավասություն («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, 67-րդ հոդված, կետ 3): Ըստ էության, օրենսդիրը սահմանում է իրավասությունների կոնկրետ շրջանակ, որից ընդհանուր ժողովը դուրս գալ չի կարող:

Մենք կիսում ենք գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ օրենքով ընդհանուր ժողովի իրավասությունները չպետք է սահմանափակվեն, քանի որ մյուս մարմինների իրավասություններն անմիջականորեն բխում են ժո-

ղովի իրավասություններից²⁴, հետևաբար, օրենքով պետք է նախատեսվեն այն իրավիճակները, երբ ժողովը կարող է ստանձնել այս կամ այն մարմնի լիազորությունները²⁵:

Ժողովի քննարկմանը ներկայացված հարցերով որոշումներն ընդունվում են ժողովին մասնակցող քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերերի ձայների պարզ կամ որակյալ մեծամասնությամբ: «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս առանձնացնել ձայների որակյալ մեծամասնության երեք տեսակ՝

- ժողովին մասնակցող քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերերի ձայների 3/4-ով.

- ժողովին մասնակցող քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերերի ձայների 3/4-ով, սակայն քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերերի ձայների 2/3-ից ոչ պակաս.

- կանոնադրությամբ նախատեսված դեպքերում կարող է սահմանվել ձայների ավելի բարձր քանակ:

Եթե ընկերության ձայնի իրավունք տվող բաժնետոմսերի սեփականատեր կամ անվանատեր է միայն մեկ անձ, ապա ժողովի որոշումները կարող են ընդունվել այդ անձի գրավոր որոշմամբ²⁶: Բաժնետեր իրավաբանական անձի որոշումը պետք է ընդունվի վերջինիս կանոնադրությամբ նման լիազորություններ ունեցող մարմնի կողմից:

Եթե ժողովի որոշումն ընդունվել է ընկերության ձայնի իրավունք տվող բաժնետոմսերի բոլոր սեփականատերերի կամ անվանատերերի միաձայնությամբ, ապա վերը թվարկված մի շարք ընթացակարգերի չպահպանումը չի կարող հիմք հանդիսանալ այդ հիմքերով ժողովի որոշումն անվավեր ճանաչելու համար²⁷:

Իրավասու պետական կամ հասարակական մարմնին նյութական սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության հայցով դիմելու հնարավորությունն իրավագոր-

Կորպորատիվ իրավունք

անձին պատկանող իրավունքի պաշտպանության բովանդակության մեջ ունի կարևոր դերակատարություն: Այս առումով, կորպորացիայի անդամների իրավունքների և օրինական շահերի, այդ թվում նաև կառավարմանը մասնակցելու իրավունքի պաշտպանության միջոցների մեջ կարևոր նշանակություն ունի դատական եղանակը:

Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնության մինչեղևիտիսական օրենսդրությամբ բաժնետիրոջ ընդհանուր ժողովի որոշումը վիճարկելու հնարավորություն ընձեռված չէր, սակայն որոշմանը դեմ քվեարկած բաժնետիրոջը տրվում էր հատուկ կարծիք արտահայտելու իրավունք, ինչը ներառվում էր ընդհանուր ժողովի արձանագրության մեջ: Միաժամանակ, առանձին կազմակերպությունների կանոնադրություններում ամրագրված էր օրենքի և կանոնադրության խախտմամբ ընդունված ընդհանուր ժողովի որոշումը դատական կարգով վիճարկելու բաժնետիրոջ իրավունքը: Այդ իրավունքից օգտվում էին միայն այն բաժնետերերը, ովքեր դեմ էին քվեարկել այդ որոշմանը²⁸:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածի 1-ին կետի «թ» ենթակետը նախատեսում է բաժնետիրոջ իրավունքը դիմել դատարան՝ ժողովի կողմից ընդունված և գործող օրենքներին ու այլ իրավական ակտերին հակասող որոշումների բողոքարկման նպատակով, իսկ նույն օրենքի 68-րդ հոդվածի 13-րդ կետը բաժնետիրոջն իրավունք է վերապահում դատական կարգով բողոքարկել այդ նույն օրենքի, այլ իրավական ակտերի և կանոնադրության պահանջների խախտմամբ ժողովի ընդունված որոշումը²⁹:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԷԳ/1246/02/09 քաղաքացիական գործով կայացված որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշմամբ նշել է, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 13-րդ կետի վերլուծությունից հետևում է, որ ընդհանուր

ժողովի որոշումն անվավեր ճանաչելու համար անհրաժեշտ է հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայությունը՝

- բաժնետիրոջ քվեարկության մասնակցելը կարող է ազդել քվեարկության արդյունքների վրա և

- որոշումն ընդունելիս «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի, այլ իրավական ակտերի և կանոնադրության պահանջների խախտումը պետք է լինի էական³⁰:

Վերը նշվածը թույլ է տալիս եզրահանգելու, որ բաժնետերը կարող է օրենքի էական խախտումներով կայացված ժողովի որոշումը դատական կարգով բողոքարկել, սակայն այն չի բավարարվի, քանի որ վերը նշված պայմանները առկա չեն: Ինչը, մեր կարծիքով, դատական կարգով իրավունքի արդյունավետ պաշտպանության հնարավորության անհարկի սահմանափակում է:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը կորպորատիվ իրավահարաբերություններում իրավունքի դատական կարգով պաշտպանության օրենսդրական սահմանափակումները որոշակի պայմանների առկայության դեպքում որպես Կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում չի դիտարկում, գտնելով, որ չնայած այն հանգամանքին, որ օրենսդրական սահմանափակումների շահառուները մասնավոր անձինք են, դա դեռ չի նշանակում, որ սահմանափակումների նախատեսումը չի հետապնդում հանրային շահ. կանխել ընկերության որոշումների վիճարկման չարաշահումները, ինչն իր հերթին կնպաստի շուկայի կայունությանը: Սակայն միաժամանակ դատարանն արձանագրել է, որ սահմանափակումները և վերոնշյալ իրավաչափ նպատակները պետք է լինեն համաչափ³¹, ինչը վերը նշված իրավիճակում, մեր կարծիքով, օրենսդրի կողմից չի ապահովվում:

Կարծում ենք, արդարացի չէ բաժնետիրոջ՝ ընդհանուր ժողովի որոշումների վիճարկման հնարավորության սահմանափակումը բացառապես վերը նշված

Կորպորատիվ իրավունք

պայմաններով, օրինակ, բաժնետերը կարող է մասնակցել ժողովին և օրակարգում ներառված հարցի վերաբերյալ կողմ քվեարկել, սակայն հետագայում պարզվի, որ կառավարիչների կողմից նրան բավարար տեղեկություններ չեն տրամադրվել քվեարկվող հարցի վերաբերյալ, որի արդյունքում նա քվեարկել է օրենքի էական խախտում պարունակող որոշման օգտին: Գտնում ենք, որ նման դեպքերում ևս բաժնետիրոջը պետք է տրվի ընդհանուր ժողովի որոշումները վիճարկելու իրական հնարավորություն: Բաժնետիրոջն օրենքի էական խախտումներով կայացված որոշումը վիճարկելու հնարավորություն պետք է տրվի նույնիսկ այն դեպքում, երբ նրա ունեցած ձայների քանակությունը տվյալ որոշման կայացման գործում ազդեցիկ չէ:

ՀՀ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը թույլ չտվեց գտնել օրենքի նշված նորմի կիրառմանը վերաբերող այնպիսի օրինակ, որում դատարաններն ընդհանուր ժողովի կողմից թույլ տրված այս կամ այն խախտումը կդիտեին որպես օրենքի էական խախտում: Այս առումով հետաքրքրական է ՌԴ ԲԱԴ պլենումի 2003 թվականի նոյեմբերի 18-ի թիվ N19 որոշման մեջ տրված՝ օրենսդրության էական խախտումներով ընդունված բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի որոշման հասկացությունը: Այս որոշման 26-րդ կետում դատարանը թվարկում է բաժնետիրոջ կողմից վիճարկվող ժողովի որոշումներում էական խախտում համարվող գործողությունների ցանկը՝

- որոշումն ընդունվել է ընդհանուր ժողովի իրավասությունների խախտմամբ,
- ընդհանուր ժողովի անցկացման համար անհրաժեշտ քվորումի բացակայության պայմաններում,
- կայացվել է որոշում ժողովի օրակարգի մեջ չընդգրկված հարցերի վերաբերյալ³²:

Մենք կհստակ ենք գրականության մեջ դեռևս 100 տարի առաջ արտահայտված այն տեսակետը, որ ներկայումս ևս «դա-

տավարության բարդության և ծայրահեղ դանդաղ ընթանալու պայմաններում նմանատիպ գործերով վերջնական որոշումը կարող է կայացվել միայն ընդհանուր ժողովի որոշումը կատարելուց հետո՝ մի քանի տարի անց, իսկ նման երկարատև ժամկետի ավարտից հետո որոշումը վերացնելու հնարավորություն մախատեսելը բաժնետիրական ընկերության և երրորդ անձանց համար կառաջացնի անցանկալի հետևանքներ»³³:

Բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի որոշումների վիճարկմանը վերաբերող դատական գործերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս պնդել, որ կորպորատիվ իրավահարաբերություններին կայունություն հաղորդելու և կորպորատիվ իրավահարաբերությունների մասնակիցների շահերի պաշտպանության արդյունավետությունը բարձրացնելու առումով անհրաժեշտ է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով և հարակից օրենքներով հստակեցնել կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձանց կառավարման մարմինների որոշումների գործարք հանդիսանալու հանգամանքը³⁴, սահմանել կառավարման մարմինների որոշումների բողոքարկման վաղեմության հատուկ ժամկետ, ինչպես նաև նման որոշումների անվավերության կիրառման հետևանքների առանձնահատկությունները՝ հաշվի առնելով կորպորատիվ իրավահարաբերությունների բոլոր մասնակիցների շահերի հավասարակշռման անհրաժեշտությունը:

Վերը նշված խնդիրների լուծումն ապահովելու նպատակով, հաշվի առնելով Ռուսաստանի Դաշնության, Ուկրաինայի Հանրապետության, Ղազախստանի և մի շարք այլ երկրների՝ նշված ոլորտում կատարված օրենսդրական վերջին բարեփոխումները, մեր կողմից բերված փաստարկները, առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում կատարել մի շարք լրացումներ և փոփոխություններ, որոնք թույլ կտան լուծել վերը նշված խնդիրները:

Կորպորատիվ իրավունք

1. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 99-րդ, 115-րդ և 119-րդ հոդվածներ, «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 66-րդ հոդված, «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդված և այլն:

2. *Могилевский С. Д.* Правовые основы деятельности акционерных обществ. М., 2004, с. 159.

3. Комментарий Федерального закона об акционерных обществах, под общей ред. А. С. Тарасова. М., Лабиринт, 1999, с. 294.

4. Այս դասակարգումը լայն տարածում ունի զարգացած շուկայական տնտեսություն ունեցող բազմաթիվ երկրներում. այդ մասին առավել մանրամասն տես **Frank Dornseifer** (Ed.), *Corporate Business Forms in Europe, A Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe*, München, 2005, *United States Company Law and Regulations Handbook, Corporate Laws and Regulations in The Selected States of The United States, Volum 2, Delaware Corporation, International Business Publications, USA, Washington, 2009*, էջ 46:

5. Բոլոր ընկերություններում ֆինանսական տարին Հայաստանի Հանրապետությունում ավարտվում է դեկտեմբերի 31-ին:

6. *Бакишаскас В.* Акционерам необходимо чаще встречаться (внеочередное собрание акционеров), Бизнес-адвокат, 2000, http://www.juristlib.ru/book_1856.html.

7. *Ионцев М. Г.* Акционерные общества. М., изд-во “Ось-89”, 2002, с. 121.

8. Կարծում ենք, որ «վայր» բառի փոխարեն ավելի ճիշտ կլիներ, եթե օրենսդիրն օգտագործեր «տեղ» բառը, քանի որ «վայրը» շատ ավելի տարողունակ բառ է, քան «տեղը»: Օրինակ՝ ծանուցման մեջ չի կարելի պարզապես նշել մի քանի դահլիճներ ունեցող շինության գտնվելու հասցեն, այլ անհրաժեշտ է նշել նաև կոնկրետ հարկը կամ այդ տեղը գտնվելու համար անհրաժեշտ այլ տեղեկություններ:

9. Այստեղ մենք կրկին հանդիպում ենք բաժնետիրոջ իրավունքների դատական կարգով պաշտպանության ուտոպիստական մեխանիզմին: Գործնականում մինչ գործի քննության ավարտը կարող է ժողովը գումարվել, և այդ դեպքում բաժնետիրոջ, թեկուզև դատարանի կողմից բավարարված պահանջը, որևէ գործնական կիրառություն չի ունենա:

10. Գործունեության այլ ոլորտներում ընդգրկված ընկերությունների համար սահմանված են ժողովի ամսաթվի որոշման այլ ժամկետներ, տես «Բաժնեկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 21.2-րդ հոդված, «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեու-

թյան մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդված և այլն:

11. Այս ընթացքում ի հայտ եկող խնդիրներին մենք արդեն անդրադարձել ենք սույն աշխատության 2-րդ գլխում:

12. Ներկայումս լայն տարածում է գտել էլեկտրոնային փոստով ծանուցման եղանակը, որը ժողովների գումարման գործընթացը բավականին դյուրին է դարձնում:

13. Օրենքը չկայացած ժողովի փոխարեն նոր ժողով գումարելու մասին ծանուցման մեջ ժողովի գումարման ժամը և վայրը նշելու պահանջ չի սահմանում, ինչը, մեր կարծիքով, կարող է հանգեցնել ժողովին մասնակցելու իրավունքի իրականացման անհնարինության:

14. *Акционерное общество и товарищество с ограниченной ответственностью, сборник зарубежного законодательства.* отв. ред. Туманов В.А. М., изд-во “БЕК”, 1995, с. 75.

15. Հաշվիչ հանձնաժողովը կարող է ստեղծվել ինչպես որպես ընդհանուր ժողովին կից մշտապես գործող մարմին, այնպես էլ մեկ տարի կամ ավելի կամ պակաս ժամկետով գործող մարմին կամ այդ լիազորությունը ժողովը կարող է պատվիրակել ընկերության ռեստրավարին:

16. 50-ից պակաս բաժնետեր ունեցող ընկերություններում գործնականում լուրջ խնդիրներ են առաջանում քվեարկության դրված այս կամ այն հարցի շուրջ կոնկրետ բաժնետիրոջ արտահայտած դիրքորոշման ապացուցման հետ կապված: Մասնավորապես, դժվար է լինում ապացուցել, թե կոնկրետ հարցի վերաբերյալ ով է կողմ քվեարկել և ով՝ դեմ: Այդ պատճառով առաջարկում ենք օրենքով բոլոր դեպքերի համար սահմանել քվեաթերթիկների միջոցով քվեարկության պարտադիր պահանջ:

17. Գտնում ենք, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը բաժնետիրոջը չպետք է իրավունք վերապահի օրակարգում ներառված հարցերի վերաբերյալ ունենալ չեզոք դիրքորոշում և քվեարկել ձեռնպահ: Չեռնպահ քվեարկելու հնարավորության տրամադրումը բաժնետիրոջ կողմից պատասխանատվությունից խուսափելու ոչնչով չարդարացված միջոց է: Բաժնետերը պետք է հասկանա, որ ընկերությունում մասնակցություն ձեռք բերելու հանգամանքը նրանից պահանջում է ընկերության կառավարման հարցում ցուցաբերել անհրաժեշտ շրջահայացություն և հոգածություն, ինչը ներառում է նաև հստակ որոշումներ կայացնելու ունակություն:

18. Գումարային (կոմույատիվ) քվեարկության դեպքում յուրաքանչյուր քվեարկող բաժնետուն ունի խորհրդի ընտրվող կամ վերընտրվող անդամների թվաքանակին հավասար թվով ձայներ:

19. Գատարանների կողմից կիրառվող հայցի սպահովման մեծ միջոցի իրավաչափության և սահմանների մասին առավել մանրամասն տես *Boyle A. J. Minority Shareholders' Remedies, Cambridge Studies in Corporate Law, Cambridge, 2004, p. 81-83*, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԷԴ/1246/02/09 քաղաքացիական գործով 2010 թվականի դեկտեմբերի 27-ին կայացված որոշումը:

20. Մենք համամիտ ենք գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետին, որ օրենքն անհարկի սահմանափակում է բաժնետիրոջ իրավունքը նրան միայն արտահերթ ժողովներ գումարելու իրավասություն տրամադրելով, այնինչ պրակտիկայում քիչ չեն այն դեպքերը, երբ ընկերության կառավարման մարմինները հրաժարվում են գումարել տարեկան ժողով և այն գումարելու միակ շահագրգիռ անձը մնում է բաժնետերը (այդ մասին առավել մանրամասն տես *Семенов А. С. Нормативно-правовые и прикладные проблемы регулирования подготовки и проведения общего собрания акционеров // Акционерное общество. Вопросы корпоративного управления, 2006, N1 /20/, с. 34*):

21. Գրականության մեջ առաջարկվում է նաև ժողովի անցկացման խառը ձևի կիրառությունը, ինչը, մեր կարծիքով, տրամաբանական չէ. այդ մասին առավել մանրամասն տես *Корпоративное право, учебник, под ред. И. С. Шиткина, М., "Волтерс Клувер", 2007, с. 318*.

22. Հարկ ենք համարում նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում առկա են բազմաթիվ դեպքեր, երբ բաժնետիրոջ նախաձեռնությամբ գումարվել են բաժնետերերի արտահերթ ժողովներ և կայացվել են ընկերության կենսագործունեության համար էական նշանակություն ունեցող որոշումներ, օրինակ՝ «Ջերմուկի մայր գործարան» և «Տարսի 1» ԲԲԸ-ների կողմից 2004 և 2005 թվականներին գումարված արտահերթ ժողովները:

23. *Ценов Г. В. Акционерные общества: теория и практика. М., ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006, с. 157*.

24. *Долинская В.В. Акционерное право: основные положения и тенденции. М., 2006, с. 519, ментарий к Федеральному закону об акционерных обществах, под ред. М.Ю. Тихомирова, М., изд-во "Юринформцентр", 1996, с. 255-256*.

25. Օրինակ՝ խորհուրդը կամ գործադիր մարմինը սուբյեկտիվ կամ օբյեկտիվ պատճառներով չի կատարում իր լիազորությունները և անհրաժեշտ է օպերատիվ կարգով կայացնել ընկերության համար կենսական նշանակություն ունեցող որևէ որոշում:

26. Կարծում ենք, որ նման դեպքերում ժողովի գումարման կարգի հետ կապված ձևակառույցայինները պահպանելու անհրաժեշտությունը բացակայում է, ուստի օրենքով ուղղակի պետք է սահմանել, որ այդ կարգով կայացված որոշումները չեն համարվում օրենքի խախտմամբ կայացված որոշումներ:

27. «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդված, կետ 12:

28. *Руднев П. А. Анализ прав и обязанностей акционеров. М., Издательство НКЮ РСФСР, 1927, с. 17*.

29. Օրինակ՝ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՌԴ օրենքի 49-րդ հոդվածի 7-րդ կետը նույնպես պարունակում է բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի որոշումների բողոքարկման մասին ընդհանուր դրույթներ: Մասնավորապես, բաժնետերն ընդհանուր ժողովի կողմից օրենքի, այլ իրավական ակտերի կամ ընկերության կանոնադրության խախտմամբ ընդունված որոշումն իրավունք ունի բողոքարկել դատարան այն դեպքերում, երբ, ի տարբերություն մեր օրենքի, բաժնետերը չի մասնակցել ընդհանուր ժողովին կամ դեմ է քվեարկել այդ որոշմանը, և այդ որոշմամբ խախտվել են նրա իրավունքներն ու օրինական շահերը:

30. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԷԴ/1246/02/09 քաղաքացիական գործով 2010 թվականի դեկտեմբերի 27-ին կայացված որոշումը:

31. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 2009 թվականի հոկտեմբերի 15-ի Կոնկ-հոֆերը և Մինարիկն ընդդեմ Չեխիայի վճիռը (application 32921/03, 28464/04):

32. *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации, 2004, N1*.

33. *Гуссаковский П. Н. Вопросы акционерного права [Текст]: продолжение / П. Н. Гуссаковский. //Журнал Министерства юстиции. Октябрь, Ноябрь и Декабрь, Пет-роградь, 1915, с. 90*.

34. Օրինակ՝ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 8-րդ հոդվածում 2012 թվականի դեկտեմբերի 30-ին կատարված լրացումների արդյունքում ժողովների որոշումները նշվեցին որպես քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների առաջացման ինքնուրույն հիմք, Վրաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում դրանք համարվում են գործարքներ:

35. Այդ մասին առավել մանրամասն տես *Ավետիսյան Վ. Դ. Կորպորատիվ հարաբերությունների արդի հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում (տնտեսական ընկերությունների օրինակով)*, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2013 թ., 336-339 էջեր:

Քաղաքացիական իրավունք

Արփինե ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավոր,
իրավագիտության թեկնածու

ԱՆՀԱՅՏ ՇԵՂԵՆԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Ներկայումս, երբ սոցիալական և այլընտրանքային մեղիա ոլորտը գտնվում է իր զարգացման կիզակետում, անհրաժեշտություն է առաջանում այդ ամենի հաշվառմամբ ուսումնասիրել մի շարք ինստիտուտներ, քննարկել դրանք նոր պահանջներին համահունչ դարձնելու և գործարկելու հնարավորությունը: Այս հոդվածի շրջանակներում անդրադարձ կկատարվի զանգվածային լրատվության միջոցներում, դրանց տարբեր հարթակներում հնչող վիրավորանքի և զրպարտության համար նախատեսված պատասխանատվությանը:¹

Մասնավորապես, այսօր հիմնական խնդիրը համացանցում, ինչպես նաև տարբեր էլեկտրոնային կայքերում² մեկնաբանությունների³ կամ գրառումների տեսքով անձի պատվին ու արժանապատվությանը հասցված վիրավորանքը կամ զրպարտությունն են:

Ներկայումս էլեկտրոնային կայքերում բավականին լայն տարածում են գտել այլ հեղինակների, այդ թվում՝ անհայտ հեղինակների կողմից վիրավորական և զրպարտչական գրառումները, ուստի նման պայմաններում խիստ արդիական է դառնում այլ հեղինակների, այդ թվում՝ անհայտ հեղինակների գրառումների համար պատասխանատվության հարցի քննարկումը, քանի որ միայն խնդրի մանրամասն ուսումնասիրման և պարզաբանման դեպքում է հնարավոր լուծել պատասխանատվու-

թյան հետ կապված բոլոր խնդիրները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածը պարունակում է վիրավորանքի և զրպարտության հասկացությունը, պատասխանատվության պայմաններն ու չափը: Այդ հոդվածի 9-րդ մասի համաձայն. «Եթե վիրավորելիս կամ զրպարտելիս հղում չի կատարվել տեղեկատվության աղբյուրին (հեղինակին), կամ տեղեկատվության աղբյուրը (հեղինակը) հայտնի չէ, կամ լրատվական գործունեություն իրականացնողը, օգտվելով տեղեկատվության աղբյուրը չբացահայտելու իր իրավունքից, չի հայտնում հեղինակի անունը, ապա փոխհատուցման պարտավորությունը կրում է վիրավորանքը կամ զրպարտությունը հրապարակային ներկայացնողը, իսկ եթե այն ներկայացվել է լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ, ապա լրատվական գործունեություն իրականացնողը»:

Ինչպես տեսնում ենք, օրենսդիրը կարծես թե հստակ պատասխան է տալիս այն հարցին, թե ո՞վ է պատասխանատվություն կրում հետևյալ երեք դեպքերում՝

ա. եթե վիրավորելիս կամ զրպարտելիս հղում չի կատարվել տեղեկատվության աղբյուրին (հեղինակին).

բ. տեղեկատվության աղբյուրը (հեղինակը) հայտնի չէ.

գ. լրատվական գործունեություն իրականացնողը, օգտվելով տեղեկատ-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

վության աղբյուրը չբացահայտելու իր իրավունքից, չի հայտնում հեղինակի անունը:

Բոլոր երեք դեպքերում պատասխանատվությունը կրում է վիրավորանքը կամ գրպարտությունը հրապարակային ներկայացնողը, և բնականաբար, եթե այն տեղ է գտել լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ, ապա հենց ինքը՝ լրատվական գործունեություն իրականացնողը: Այս կանոնը անկասկած թվում է արդարացված և համապատասխանում է միջազգային ընդունված չափանիշներին, քանի որ կարևոր է, որպեսզի անձը, ում վիրավորել կամ գրպարտել են, կարողանա պաշտպանել իր շահերը, կարողանա հայց ներկայացնել, հատուցում պահանջել և այլն: Եվ եթե տվյալ դեպքում լրատվական գործունեություն իրականացնողն այս կամ այն պատճառով «գրկում է» անձին այդ իրավունքից, օրինակ, տարածելով անհայտ աղբյուրից տեղեկատվություն կամ չցանկանալով բացահայտել աղբյուրը, այդ դեպքում լրատվական գործունեություն իրականացնողն ինքն իր վրա է ստանձնում տվյալ աղբյուրի կողմից տարածված վիրավորանքի կամ գրպարտության պատասխանատվությունը: Ինչպես տեսնում ենք, երեք դեպքերում էլ գործունենք «տեղեկատվության աղբյուր (հեղինակ)» հասկացության հետ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր «Թ. Մանասերյանն ընդդեմ «Ժամանակ» օրաթերթի» գործով⁴ նշել է. «...ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի իմաստով տեղեկատվության աղբյուրները անձինք են, (ֆիզիկական և իրավաբանական,) որոնք տարբեր միջոցներով հրապարակում են տեղեկատվությունը: Տեղեկատվության աղբյուր են հանդիսանում հեղինակները և լրատվական գործակալությունները:

Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ հիշատակված դրույթներում⁵ ամրագրված անձի հրապարակված ելույթները, պաշտոնական փաստաթղթերը, հեղինակային ստեղծագործությունները տեղեկատվության աղբյուրների կողմից օգտագործվող միջոցներ են»: Ընդ որում, հարկ է նշել, որ տեղեկատվության միջոց հասկացությունը մեկնաբանելիս Ղատարանն անդրադարձ է կատարել եվրոպական նախադեպային իրավունքին և այն դիտարկել ՄԵԴ-կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի գործողության շրջանակներում:

Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է. «... Այն դեպքերում, երբ հղում է կատարված տեղեկատվության աղբյուրին, սակայն նույն աղբյուրում տեղ գտած տեղեկատվությունը հրապարակված չէ բառացի և բարեխիղճ, այլ կերպ, հրապարակողը փոփոխություններ է մտցրել տեղեկատվության մեջ, ավելացրել է, հանել կամ փոփոխել փաստերը (շարադրանքը կամ դրա առանձին մասերը), ապա հրապարակող անձը չի ազատվում պատասխանատվությունից: Նույն կանոնը գործում է նաև այն դեպքում, երբ տարածողը թեև վերաբաղում է տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ շարադրանքը, այդուհանդերձ հղում է կատարում մի աղբյուրի, որը չի համարվում «տեղեկատվության աղբյուր» ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի իմաստով. այն է՝ չի հանդիսանում հեղինակ կամ լրատվական գործակալություն: Վերը նշված դեպքերում տեղեկատվություն հրապարակողն ինքն է համարվում վիրավորող կամ գրպարտող»:

Ինչպես տեսնում ենք, Վճռաբեկ դատարանը ևս իր դիրքորոշման մեջ արտահայտում է տեղեկատվությունը հրապարակողի գործողություններին գնահատական տալու հարցի կարևորությունը:

Քաղաքացիական իրավունք

նր: Այլ կերպ ասած՝ անձը չի կարող կատարել որոշակի գործողություններ՝ փոփոխություններ կատարել տեղեկատվության մեջ, կամ չնշել աղբյուրը (հեղինակին) և պատասխանատվություն չստանձնել դրա համար:

Իհարկե, հնարավոր են իրավիճակներ, երբ անձը բառացի կամ բարեխիղճ վերարտադրի տեղեկատվությունը, ինչպես նաև պատշաճ հղում կատարի, սակայն միևնույն է, չազատվի պատասխանատվությունից: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է, որ տեղեկատվություն հրապարակողը, եթե նույնիսկ հրապարակել է տեղեկատվության բովանդակությունը բառացի կամ բարեխիղճ և հղում է կատարել աղբյուրին, չի ազատվում պատասխանատվությունից, եթե դատավարության ընթացքում կապացուցվի, որ նա գիտեր կամ ակնհայտորեն պետք է իմանար տեղեկատվության՝ գրպարտություն լինելու մասին, քանի որ նման դեպքում անձի մոտ առկա է գրպարտելու դիտավորությունը: Այս դեպքում ինչպես տեղեկատվությունը կրող աղբյուրը, այնպես էլ այդ տեղեկատվությունը հրապարակողը կրում են համապարտ պատասխանատվություն որպես համատեղ վնաս պատճառողներ⁷:

Պատասխանատվության հարցը լուծելիս, անկասկած, չափազանց կարևոր նշանակություն ունի այն հանգամանքը, թե ե՞րբ է բացահայտվել աղբյուրը, ո՞ր պահին: Չէ՞ որ տեղեկատվությունը հրապարակողը կարող է այն բացահայտել տարածելուց հետո, երբ ծագի իր պատասխանատվության հարցը կամ այդպիսի վտանգ սպառնա:

Ուստի թվում է՝ հրապարակողը պետք է աղբյուրի հղման պահանջը պատշաճ կատարի տեղեկատվությունը տարածելիս: Այս հարցին անդրադարձել է նաև Վճռաբեկ դատարանը. «Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է հա-

մարում նաև նշել, որ բովանդակային առումով տեղեկատվության աղբյուրի բացահայտումը պետք է կատարվի տեղեկատվությունը տարածելու հետ միաժամանակ: Տեղեկատվությունը տարածելիս և ոչ թե դրանից հետո աղբյուրի բացահայտումը նպատակ է հետապնդում այդ տեղեկատվության հասցետերերի մոտ ապահովել տեղեկացվածություն այն մասին, որ գրպարտությունը կամ վիրավորանքը դուրս է գալիս կոնկրետ սուբյեկտից, այլ ոչ թե անմիջական հրապարակողից կամ անորոշ թվով սուբյեկտներից: Աղբյուրի բացահայտումը, կախված աղբյուրի տեսակից, կարող է ազդել հասարակական կարծիքի ձևավորման վրա: Մինչդեռ տեղեկատվության աղբյուրը դատական վարույթի ընթացքում բացահայտելը լիարժեք չի ապահովում գրպարտող կամ վիրավորող սուբյեկտի վերաբերյալ հանրության տեղեկացվածությունը»⁸:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր այս որոշման մեջ որևէ հատուկ անդրադարձ չի կատարում տեղեկատվության «անհայտ աղբյուր (հեղինակ)» հասկացությանը: Միակ ուղեցույցն այն է, որ հղումը պատշաճ համարելու համար, այն է՝ տեղեկատվության աղբյուր հանդիսանում են հեղինակները և լրատվական գործակալությունները: Ակնհայտ է, որ աղբյուրի անհայտությունը կամ հայտնիությունն իրականում կապված չէ կոնկրետ անձի համար նրա ճանաչված կամ չճանաչված լինելու հանգամանքի հետ: Երբ օրենսդիրը պատասխանատվություն է սահմանում աղբյուրը չբացահայտելու կամ աղբյուրի վրա պատշաճ հղում չկատարելու համար դա ինքնանպատակ չէ, այդ ամենի իրական դրդապատճառն այն անձի իրավունքների և օրինական շահերի պատշաճ պաշտպանությունն ապահովելու հարցում ու-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

նեցած շահագրգռվածությունն է, ում վիրավորել կամ գրպարտել են այդ տեղեկատվության հրապարակմամբ: Թվում է՝ նույն գաղափարը պետք է դրվի նաև տեղեկատվության անհայտ աղբյուրից տարածված տեղեկատվության մեջ պարունակվող վիրավորանքի կամ գրպարտության համար սահմանվող պատասխանատվության հիմքում: Այսինքն՝ եթե տեղեկատվություն հրապարակողը տարածել է տեղեկատվություն, որը դուրս է եկել ո՛չ լրատվական գործակալությունից, ո՛չ էլ կոնկրետ հեղինակից, այն պիտի համարվի անհայտ աղբյուրից վերցված տեղեկատվություն: Ընդ որում, կարող ենք պնդել, որ Վճռաբեկ դատարանը «հեղինակ» հասկացությունը մեկնաբանելիս հիմքում դրել է հեղինակային իրավունքին առնչվող օրենսդրության մեջ առկա հասկացությունները:

Մասնավորապես՝ «Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածը սահմանում է. «Հեղինակ է ճանաչվում այն անձը, ում անունը որպես հեղինակ նշված է ստեղծագործության վրա, կամ ում անունը որպես հեղինակ նշված է ստեղծագործությունը հրապարակելիս, կամ ում անունը որպես հեղինակ նշված է գույքային իրավունքները կոլեկտիվ հիմունքներով կառավարող համապատասխան կազմակերպությունում, կամ նոտարի մոտ, կամ օրենքով համապատասխան լիազորություն ունեցող այլ կազմակերպություններում ի պահ հանձնված ստեղծագործության օրինակի վրա, քանի դեռ հակառակն ապացուցված չէ: Սույն դրույթը կիրառվում է նաև այն դեպքերում, երբ այդ անունը կեղծանուն է, և կեղծանունով հանդես եկող հեղինակի անձը կասկած չի հարուցում»:

Այլ կերպ ասած՝ ակնհայտ է, որ հեղինակ ճանաչվելու համար անձի ով լի-

նելու փաստը պետք է լինի հայտնի, կամ կասկած չհարուցի անգամ, եթե կեղծանվամբ է հանդես գալիս:

Հետաքրքրական է նաև այն, որ ստեղծագործությունն անանուն կամ կեղծանունով լույսընծայման դեպքում լույս ընծայող անձը, ում անունը կամ անվանումը նշված է ստեղծագործության վրա, այլ ապացույցների բացակայության դեպքում համարվում է հեղինակի ներկայացուցիչ և այդ կարգավիճակով իրավասու է պաշտպանելու հեղինակի իրավունքներն ու ապահովելու դրանց իրականացումը:

Անկասկած, այս դրույթի գործողության ոլորտը հեղինակային իրավունքի սուբյեկտի իրավունքների պաշտպանությունն է, և օրենքի ուժով ներկայացուցչության ինստիտուտի ներդրումը նպատակ ունի յուրաքանչյուր երրորդ անձի, հանրության համար ապահովել բավարար չափով կանխատեսելիություն, հեղինակի ստեղծագործության հետ կապված այս կամ այն հարցի լուծման ժամանակ: Այլ կերպ ասած՝ եթե որևէ խնդիր է ծագում, իմանալ ո՞ւմ դիմել, եթե հեղինակի անձը հայտնի չէ:

Թվում է՝ հեղինակ հասկացության այսպիսի մեկնաբանությունն ակներև է դարձնում այն փաստը, որ տեղեկատվության հեղինակը կամ աղբյուրը կհամարվի անհայտ, եթե նրա ով լինելու փաստը կասկած է հարուցում և հնարավոր չէ նույնականացնել: Հեղինակի անձի ով լինելու փաստի հավաստիությունն անհրաժեշտ է, որպեսզի անձը ում պատիվն ու արժանապատվությունը վիրավորվել կամ գրպարտվել են, կարողանա իրականացնել իր շահերի պատշաճ պաշտպանությունը: Ասվածը հատկապես արդիական է, երբ սոցիալական մեդիայի զարգացման արդի փուլում էլեկտրոնային կայքերը լայնորեն օգտագործում են սոցիալական ցանցերում կատարված բազմաթիվ հե-

Քաղաքացիական իրավունք

դինակների, այդ թվում՝ անանուն կամ կեղծանվամբ հանդես եկող հեղինակների գրառումները:

Անփոփեղով՝ կարող ենք փաստել, որ թեև օրենսդրական շատ մանրամասն դրույթների բացակայությանը, ընդհանուր առմամբ, ՀՀ օրենսդրությունը և դատական պրակտիկան ելնում են այն իրողությունից, որ տեղեկատվություն հրապարակողը կամ լրատվական գործունեություն իրականացնողը պատասխանատվություն պետք է կրեն իրենց կողմից տարածած անհայտ հեղինակի (աղբյուրից) ելնող տեղեկատվության մեջ պարունակվող վիրավորանքի կամ գրպարտության համար:

Այս համատեքստում ցանկանում ենք անդրադառնալ ևս մեկ կարևոր հանգամանքի: Մեր կարծիքով քննարկման առարկա պետք է դարձնել վիրավորանք կամ գրպարտություն պարունակող նյութը լրատվական գործունեություն իրականացնող կայքից հեռացնելու հարցը: 1087.1-ին հոդվածը սահմանում է, որ վիրավորանքի դեպքում անձը կարող է դատական կարգով պահանջել հրապարակայնորեն ներդրություն խնդրել, վիրավորանք տարածած լրատվության միջոցով լրիվ կամ մասնակի հրապարակել դատարանի վճիռը, սահմանված նվազագույն աշխատավարձի մինչև 1000-ապատիկի չափով փոխհատուցում վճարել: Ձրպարտության դեպքում հոդվածը սահմանում է, որ անձը կարող է դատական կարգով պահանջել լրատվության միջոցով հրապարակայնորեն հերքել գրպարտություն համարվող փաստացի տվյալները և (կամ) հրապարակել դրանց վերաբերյալ իր պատասխանը, սահմանված նվազագույն աշխատավարձի մինչև 2000-ապատիկի չափով փոխհատուցում վճարել: Ինչպես երևում է վերոգրյալ կարգավորումներից, հոդվածը չի նախատեսում վիրա-

վորանք կամ գրպարտություն պարունակող նյութը լրատվական գործունեություն իրականացնողի կողմից հեռացնել պահանջելու հնարավորությունը, ուստի և ամբողջովին հաշվի չի առնվում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման արդի առանձնահատկությունները: Հարկ է նշել, որ տպագիր լրատվական միջոցների պարագայում նախ՝ անհնար է հեռացնել վիրավորանք կամ գրպարտություն պարունակող նյութը, երկրորդ՝ վիրավորանք և գրպարտություն պարունակող նյութը հետագայում ստանալու հնարավորությունը չհահագրգռված ընթերցողի կողմից շատ չնչին է: Մինչդեռ գրպարտություն կամ վիրավորանք պարունակող նյութը հեռացնել պահանջելու հնարավորության բացակայության պայմաններում, անձը ստիպված է համակերպվել այն մտքի հետ, որ յուրաքանչյուր անձ ցանկացած պահի և ցանկացած վայրում կարող է ծանոթանալ իր մասին վիրավորանք կամ գրպարտություն պարունակող նյութին, քանի որ յուրաքանչյուր որոնողական համակարգ վայրկենապես որոնման արդյունքում ցույց կտա վիրավորանք կամ գրպարտություն պարունակող նյութը: Եթե նույնիսկ հրապարակվում է հերքումը կամ դատարանի վճիռը, ամեն դեպքում վիրավորանք և գրպարտություն պարունակող նյութերը դառնում են անսահմանափակ թվով անձանց «սեփականությունը» և իրենց բացասական ազդեցություն են ունենում անձի պատվի, գործարար համբավի և արժանապատվության վրա: Այս կապակցությամբ բավական հետաքրքիր են եվրոպական երկրներում վերջին զարգացումները՝ կապված մոռացված լինելու իրավունքի հետ: Մոռացած լինելու իրավունքը անձի իրավունքն է, որը հնարավորություն է տալիս որոշակի պայմանների պարագայում պահանջել

Քաղաքացիական իրավունք

հեռացնել իր վերաբերյալ անձնական տվյալները, եթե դրա չիրականացումը կարող է վնասել տվյալ անձին⁹: Մոռացված լինելու իրավունքի համար հատկապես կարևոր նշանակություն ստացավ Եվրոպական միության արդարադատության դատարանի որոշումը «Գուգլ»-ի վերաբերյալ գործով: Այդ գործով իսպանացի քաղաքացին պահանջում էր «Գուգլ» որոնողական համակարգից հեռացնել իր վարկային պարտավորությունների մասին 1998 թվականի հոդվածը, քանի որ նա վաղուց կատարել էր իր պարտավորությունները, և նշված հոդվածն էականորեն վնաս էր պատճառում տվյալ անձին: Նշված գործով դատարանը բավարարել էր իսպանացի քաղաքացու պահանջը: Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ եվրոպական երկրներում և

մի շարք այլ երկրներում ներկայումս ակտիվորեն քննարկվում է և օրենսդրորեն ամրագրվում է¹⁰ մոռացված լինելու իրավունքը, ինչն անձին հնարավորություն է տալիս, ի թիվս այլ հանգամանքների, պաշտպանվել իրեն վնասող տեղեկատվությունից:

Այս պարագայում, հաշվի առնելով նաև ամբողջ աշխարհում օրենսդրական զարգացման հեռանկարները և գրապարտությունից ու վիրավորանքից պաշտպանվելու առավել ամբողջական ընթացակարգերի նախատեսման անհրաժեշտությունը, կարծում ենք, որ 1087.1-րդ հոդվածը պետք է անձին հնարավորություն ընձեռի պահանջել լրատվական գործունեություն իրականացնողի կայքից հեռացնել վիրավորանք կամ գրապարտություն պարունակող նյութը:

1. Մասնավորապես՝ քննարկման առարկա պետք է դարձվի այն հարցը, թե արդյոք քաղաքացիական օրենսգրքի առկա կարգավորումները բավարար են անձի պատիվն ու արժանապատվությունը պատշաճ կարգով պաշտպանելու համար, թե ոչ:

2. Այս աշխատանքի շրջանակներում անդրադարձ չի կատարվի «Էլեկտրոնային լրատվական կայք», «Բլոգ» և այլ հասկացություններին՝ հաշվի առնելով ինչպես սույն աշխատանքի ծավալային սահմանափակվածությունը, այնպես էլ այն հանգամանքը, որ դրանք առանձին ուսումնասիրության առարկա են:

3. Էլեկտրոնային լրատվական կայքերում տեղադրված տարբեր նյութերի վերաբերյալ կատարված մեկնաբանությունների համար պատասխանատվության հարցը մանրամասն և համապարփակ ուսումնասիրության կարիք ունեցող հարց է, ուստի հաշվի առնելով աշխատանքի ծավալային սահմանափակվածությունը, մեկնաբանությունների համար պատասխանատվությանը կքննարկվի առանձին հոդվածով:

4. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվա-

կանի ապրիլի 27-ի ԵԿԳ/2293/02/10 որոշումը:

5. Նկատի ունի ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի հոդվածի համապատասխան դրույթները (Ա.Հ.):

6. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի ապրիլի 27-ի ԵԿԳ/2293/02/10 որոշումը:

7. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի ապրիլի 27-ի ԵԿԳ/2293/02/10 որոշումը:

8. Նույն տեղում:

9. Այս աշխատանքի շրջանակներում մանրամասն անդրադարձ չի կատարվի մոռացված լինելու իրավունքին՝ հաշվի առնելով ինչպես սույն աշխատանքի ծավալային սահմանափակվածությունը, այնպես էլ այն հանգամանքը, որ այն առանձին ուսումնասիրության առարկա է:

10. 2015 թվականին ԵՄ-ում նախատեսված է անձնական տվյալների պաշտպանության մասին նոր դիրեկտիվի ընդունումը, որով առավել մանրամասն կարգավորում է նախատեսվում մոռացված լինելու իրավունքի վերաբերյալ:

Նազելի ՏԵՐ-ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան համալսարանի դասախոս,
ՀՀ փաստաբանների պալատի անդամ, փաստաբան

ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ

ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ԱՐԴԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Նվիրատվությունը հնագույն պայմանագրերից է, որը հայտնի է դեռևս հռոմեական իրավունքից: Նվիրատվություն է անվանվել այն պայմանագիրը, որով մի կողմը՝ նվիրատուն, մյուս կողմին՝ նվիրառուին տրամադրել է որոշակի արժեքներ իր սեփականության հաշվին՝ նվիրառուի հանդեպ առատաձեռնություն ցուցաբերելու նպատակով: Pactum donationis հռոմեական իրավունքին հայտնի է եղել որպես նվիրատվության մասին ոչ ֆորմալ համաձայնություն:

Մասնավոր դեպքերում գործել է նաև նվիրատվության խոստումը: Հռոմեական դասական իրավունքում նվիրատվության խոստումն իրավական ուժ է ունեցել միայն այն դեպքում, երբ այն ստացել է բանավոր գործարքի ձև (stipulatio)¹: Այս ձևը պահպանված չլինելու դեպքում նվիրատվության խոստումն առաջ չի բերել որևէ պարտավորություն: Բացի այդ, հռոմեական դասական իրավունքը, նպատակ ունենալով պահպանել արիստոկրատ ընտանիքների սեփականությունը (ունեցվածքը), նվիրատվության ենթակա գույքի չափի սահմանափակում է նախատեսել: Բացառություն են կազմել մերձավոր ազգականների օգտին կատարվող նվիրատվությունները:

Միապետության ժամանակաշրջանում օրենսդրության մեջ սահմանվել է նվիրատվության պայմանագրերի դատական կարգով հաստատման պարտադիր պահանջը:

Սկզբնապես այդ պահանջը վերաբերել է ցանկացած չափի գումարի նվիրատվությանը, սակայն հետագայում սահմանվել են գումարի չափեր, որոնց դեպքում պար-

տադիր չի եղել դատական կարգով հաստատումը:

Որոշակի դեպքերում թույլ է տրվել նվիրատվության պայմանագրից հրաժարում: Պատրոնն իրավունք է ունեցել հրաժարվել ճորտի օգտին կատարվելիք նվիրատվությունից, եթե վերջինս անշնորհակալ է գտնվել պատրոնի հանդեպ: Հետագայում այս նորմը դառնում է համընդհանուր կանոն նվիրատվության բոլոր դեպքերի համար, մասնավորապես՝ նվիրառուի անշնորհակալ վերաբերմունքը հիմք է եղել նվիրատուի կողմից նվիրատվությունից հրաժարվելու համար: Հուստինիանոսի կանոններում տրվել են անշնորհակալության օրինակներ՝ կոպիտ վիրավորանք հասցնելը, նվիրատուի կյանքի համար վտանգ ստեղծելը, վերջինիս գույքին էական վնաս պատճառելը: Բացի այդ, պատրոնը, ով նվիրատվություն կատարելիս երեխաներ չի ունեցել, իրավունք է ունեցել նվիրատվությունից հետո երեխայի ծննդի դեպքում նվիրառուից ետ պահանջել նվերը²:

Ընդհանուր առմամբ, նվիրատվության պայմանագիրը հռոմեացի իրավագետների կողմից չի ճանաչվել որպես տիպային պայմանագիր (contractus), այլ ընդունվել է որպես համաձայնություն, որը չի հանդիսացել որևէ պայմանագրի (pacta) տարատեսակ: Հետագայում նվիրատվության պայմանագիրը՝ որպես պայմանագրի տեսակ, ամրագրվել է տարբեր երկրների օրենսդրություններում:

Հարկ է անդրադառնալ Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքում տեղ գտած նորմերին, քանզի Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենքների ժողովածուն իր հարյուրամյա

ՀՈՒՆՎԱԿ - ՓԵՏՐՎԱԿ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

գոյության ընթացքում ապացուցել է, որ համարվում է մայրցամաքային իրավական համակարգում քաղաքացիական իրավունքի օրինակարգավորման լավագույն օրինակներից մեկը:

Պակաս նշանակություն չունի նաև այն փաստը, որ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական իրավունքին ավելի մոտ է Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսդրությունը ³:

Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքի դրույթներով բավականին մանրամասն կարգավորվում է նվիրատվության պայմանագիրը:

Մասնավորապես՝ նվիրատվություն է համարվում այն պայմանագիրը, որի դեպքում մեկ անձը իր սեփականության հաշվին հարստացնում է մեկ այլ անձի՝ այն պայմանով, որ կողմերը համաձայն են, որ գործարքն անհատույց է:

Ըստ Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքի՝ տարբերվում է նվիրատվության երկու տեսակ՝ *ռեալ գործարք* և նվիրատվության խոստում՝ *կոնսենսուալ գործարք*:

Առաջին դեպքում նախատեսվում է նվիրատվության պայմանագրի կնքման պարզեցված կարգ, որով հնարավոր է նաև նվիրատվություն կատարել առանց նվիրառուի համաձայնության: Այս դեպքում նվիրատուն ընդամենը նվիրառուին տալիս է համաչափ ժամկետ, որի ընթացքում վերջինիս կողմից նվիրատվությունն ընդունելու մասին հայտարարություն պետք է արվի: Ընդ որում, որևէ հայտարարության բացակայության դեպքում նվերը համարվում է ընդունված, եթե նվիրառուն չի հայտարարել իր հրաժարման մասին: Այդպիսի հայտարարության դեպքում նվիրատվությունը համարվում է չկայացած, իսկ գույքը ենթակա է վերադարձման նվիրատուին՝ անհիմն հարստացումը կարգավորող նորմերի համաձայն:

Երկրորդ դեպքում, երբ խոսքը վերաբերում է նվիրատվության խոստումին, ապա այստեղ պարտադիր է գործարքի նոտարական վավերացումը: Չնայած նոտարա-

կան վավերացման պահանջը չպահպանելը չի հանգեցնում գործարքի անվավերության, եթե պայմանագրով տրված խոստումը կատարվել է⁴:

Նվիրատվության օբյեկտ են համարվում ոչ միայն նվիրատուին սեփականության իրավունքով պատկանող իրերը, այլ նաև ապագայում նվիրատուի կողմից ձեռք բերվելիք իրերը: Բացի այդ, նվիրատվություն կարող է կատարվել նաև գույքային պարտավորության փոխանցման կամ պարտքի ճանաչման ձևով:

Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքի դրույթներով կարգավորվել է նաև նվիրատուի իրավունքը նվիրատվությունից հրաժարվելու մասին:

Նվիրատվությունից հրաժարման դեպքերից է նվիրառուի կողմից նվիրատուի կամ վերջինիս մերձավոր ազգականի հանդեպ ծանր հանցագործություն կատարելը, ի դեպ, եթե նվիրատուին կյանքից զրկել է նվիրառուն, ապա նվիրատվությունը չեղյալ համարելու իրավունքն անցնում է նվիրատուի ժառանգներին:

Բացի այդ, նվիրատուն իրավունք ունի ետ պահանջել նվերը, եթե իր նյութական վիճակը վատթարացել է:

Ըստ Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքի՝ չի կարող վերացվել այն նվիրատվությունը, որը կատարվել է բարոյական պարտավորությունների ուժով կամ սովորույթների պահպանման նպատակով:

Ավելին, Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքը նախատեսել է նաև նվիրատվության պայմանագրի այն տեսակը, որով նվիրառուի վրա որևէ գործողություն կատարելու պարտավորություն է դրվում: Միևնույն ժամանակ այս պայմանագիրը կարգավորող նորմերը նախատեսում են նվերի պահպանումը և այն նվիրառուին տրամադրելուց հետո միայն նվիրառուից որոշակի գործողություններ պահանջելու նվիրատուի իրավունքը: Բացի այդ, նվիրառուն իրավունք ունի նաև հրաժարվելու իր պարտավորությունից, եթե նվերի արժեքն ավելի պակաս է, քան

Քաղաքացիական իրավունք

այն ծախսերը, որոնք նվիրառում կկրի իր վրա դրված պարտավորությունը կատարելու համար:

Այն դեպքերում, երբ նվիրառուի վրա դրված է պարտավորություններ կատարելու որոշակի գործողություններ՝ ելնելով հասարակական շահից, ապա նվիրատուի մահից հետո պահանջի իրավունքը փոխանցվում է իշխանության համապատասխան մարմնին⁵:

Ընդհանուր առմամբ, պետք է արձանագրել նվիրատվության պայմանագրի էության որոշակի նմանություններ ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության հետ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը ևս սահմանում է, որ նվիրատվության պայմանագրով մի կողմը (նվիրատուն) մյուս կողմի (նվիրառուի) սեփականությանն անհատույց հանձնում է կամ պարտավորվում է հանձնել գույք կամ իրեն, կամ երրորդ անձին ուղղված գույքային իրավունք (պահանջ), կամ ազատում է, կամ պարտավորվում է նրան ազատել իր կամ երրորդ անձի հանդեպ ունեցած գույքային պարտավորությունից:

Սակայն, ի տարբերություն Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքում նվիրատվության վերաբերյալ տեղ գտած դրույթի այն մասին, որ նվիրառուի վրա կարող են դրվել փոխադարձ պարտականություններ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում հստակ սահմանված է, որ գույքի կամ իրավունքի հանդիպական հանձնման կամ հանդիպական պարտավորության առկայության դեպքում գործարքը չի կարող համարվել նվիրատվություն:

Այսինքն՝ նվիրատվության պայմանագիրն անհատույց բնույթ պետք է կրի և նվիրատվության պայմանագրով նվիրառուի ցանկացած հանդիպական պարտավորության սահմանմամբ նվիրատվությունը կորցնում է իր նշանակությունը:

Ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ այդպիսի պայմանագրի նկատմամբ կիրառվում են նույն օրենսգրքի 306-րդ հոդվածի 2-րդ կետով մասատեսված կանոնները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 306-րդ հոդվածում խոսվում է շինծու գործարքի մասին, ինչից հետևում է, որ եթե նվիրատվության պայմանագրում առկա է գույքի կամ իրավունքի հանդիպական հանձնում կամ հանդիպական պարտավորություն, ապա գործարքը ոչ թե նվիրատվություն է, այլ շինծու գործարք:

Փաստորեն նվիրատվության պայմանագրում ցանկացած տեսակի գույքի կամ իրավունքի հանդիպական հանձնման կամ հանդիպական պարտավորության սահմանումը գործարքը դարձնում է շինծու դրամով քողարկվում է մեկ այլ գործարք:

Գործարքը շինծու որակելու համար ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, իր որոշումներում իրացնելով ՀՀ Սահմանադրությամբ իրեն վերապահված օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու լիազորությունը, սահմանել է որոշակի վավերապայմաններ, մասնավորապես. «Գրավոր գործարքների նկատմամբ շինծու լինելու հիմքով առաջին գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման համար անհրաժեշտ է ապացուցել, որ 1. գործարքն իրականում կնքվել է ոչ այն ստորագրած անձանց միջև, կամ 2. այն ստորագրած անձանց կամքը չի համապատասխանում պայմանագրում շարադրվածին: Այսինքն՝ շինծու գործարքն առկա է այն դեպքում, երբ կողմերի միջև իրականում ծագում են իրավահարաբերություններ, սակայն դրանք իրենց բնույթով այլ են, քան այն իրավահարաբերությունները, որոնք կողմերը ցանկանում են ներկայացնել երրորդ անձանց...»⁶:

ՀՀ քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում նվիրատվության պայմանագիր կնքելիս պայմանագրերում հաճախ են սահմանվում կետեր, որոնք դառնում են խնդրահարույց այդ դեպքում հարց է առաջանում՝ արդյո՞ք գործարքը կորցնում է իր նշանակությունը:

Երբեմն անհնար է լինում եզրահանգման գալ, թե ի վերջո, եթե նույնիսկ սահմանված է գույքի կամ իրավունքի հանդիպական հանձնում կամ հանդիպական պարտավորություն, այդ դեպքում իրակա-

Քաղաքացիական իրավունք

նում ինչպիսի գործարք է կնքվել կողմերի միջև, որ կողմերը ցանկացել են քողարկել նվիրատվության պայմանագրով:

Օրինակ՝ նվիրատվության պայմանագրերում սահմանվում է նվիրատվությունից հետո նվեր տրված բնակարանում մշտապես բնակվելու կամ հաշվառման մեջ մնալու նվիրատուի իրավունքը:

Յուրաքանչյուր դեպքում էական է պարզել նվիրատվության պայմանագրով քողարկված մեկ այլ գործարքի էությունը:

Այս հարցերի առնչությամբ առկա են ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մի շարք նախադեպային որոշումներ, հարկ է անդրադարձնալ մի քանիսին:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր 16.10.2009թ. թիվ ԵԲԳ/0504/02/08 քաղաքացիական գործով կայացված որոշմամբ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Սույն գործով վկաներ Մաթենիկ Ոսկանյանի, Ալինա Ներսիսյանի, Արման Աշոտաթոյանի, Նվեր Ներսիսյանի, Նսիրա Մյետյանի, Մարգարիտա Գևորգյանի և Վոլոդյա Գալստյանի ցուցմունքների համաձայն՝ Մարինե Գալստյանն իր ընտանիքով մշտապես հոգացել է Լուսիկ Գալստյանի խնամքը և ֆինանսական ծախսերը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ վկաների ցուցմունքներով չի հաստատվում նվիրատվությունը կատարելու ժամանակ նվիրատուի մասին ցմահ հոգալու՝ Մարինե Գալստյանի պարտավորության ստանձնման փաստը, քանի որ նվիրատուի մասին կարող է հոգ տարվել ոչ միայն նման պարտավորության ստանձնմամբ, այլ նաև բարեկամական-հարազատական հարաբերություններից, երախտագիտությունց և այլ հանգամանքներից ելնելով, և որ վերջինիս հանդեպ փաստացի խնամքի իրականացումը դեռևս հիմք չէ նվիրատվության պայմանագիրը ցմահ հոգալու պայմանով կնքված լինելու փաստը հաստատելու համար»⁷:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկ այլ 25.07.2008թ. թիվ 3-425 ՎԳ քաղաքացիական գործով իր նախադեպային որոշմամբ

արձանագրել է. «Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ այս կամ այն հանգամանքի առկայության կամ բացակայության մասին դատարանի եզրակացությունը պետք է լինի գործով ձեռք բերված ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման տրամաբանական հետևությունը՝ հաշվի առնելով դրանց համակցությունը և փոխադարձ կապը, կիրառման ենթակա իրավունքը և ներքին համոզմունքը:

Սույն քաղաքացիական գործում առկա Նսիրա Անտոնյանի 07.08.2007 թվականի բացատրության, ինչպես նաև Երևանի Նոր Նորքի 4-րդ զանգվածի 2-րդ հատվածի 33ա շենքի թիվ 25 բնակարանի համասեփականատեր Արմեն Շահինյանի կողմից իր բաժնի նվիրատվության դիմաց դրամական փոխհատուցում ստացած լինելու փաստի վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ իրականում կողմերի միջև կնքվել է բաժնի առուվաճառքի պայմանագիր, իսկ նվիրատվության պայմանագրով քողարկվել է կողմերի միջև իրականում ծագած առուվաճառքի իրավահարաբերությունը:

Այդ ապացույցները վկայում են նվիրատվության պայմանագրի հաստատելի լինելու, գույքի հանդիպական հանձնման մասին...»⁸:

Բացի այդ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 01.02.2008թ. թիվ 3-35 ՎԳ քաղաքացիական գործով կայացված որոշմամբ նշել է. «Վճռում ոչ միայն պետք է ցույց տալ նորմատիվ ակտի այս կամ այն հոդվածը, որում ամրագրված է կիրառման ենթակա նորմը, այլ պետք է պատճառաբանվի, թե հատկապես ինչու պետք է կիրառվի հենց այդ նորմը:

Սույն քաղաքացիական գործով Վերաբնիչ դատարանը հաստատված է համարել վեճի առարկա նվիրատվության պայմանագրի շինծու լինելու հանգամանքը՝ վճռի հիմքում դնելով այն հանգամանքը, որ պայմանագիրը կնքվել է գույքահարկի և կոմունալ այլ վճարումների վճարման նպատակահարմարության պատրվակով:

Հիմք ընդունելով վերոնշյալը՝ Վճռաբեկ

Քաղաքացիական իրավունք

դատարանը գտնում է, որ այդ հանգամանքը նվիրատվության պայմանագիրը շինծու ճանաչելու հիմք չէ, քանի որ տվյալ դեպքում խոսքը գնում է ոչ թե այլ գործարք քողարկելու մասին, այլ պարտավորությունների կատարման (գույքահարկի և կոմունալ այլ վճարումների վճարում) նպատակահարմարության մասին, ինչն իրականացվել է կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ»:

Վերը նշված որոշումներում առկա են տարաբնույթ փաստական հանգամանքներ, ի վերջո ՀՀ վճռաբեկ դատարանը եկել է եզրահանգման, որ ոչ բոլոր դեպքերում են նվիրատվության պայմանագրերով քողարկվել այլ գործարքներ:

Այս հարցի առնչությամբ տեղին է անդրադառնալ ՌԳ- քաղաքացիական իրավունքում այս նորմի վերաբերյալ առկա մեկնաբանություններին, մասնավորապես.

Ըստ ռուս որոշ իրավագետների՝ նվիրատվության պայմանագիրը չի կորցնում իր որակը, եթե առկա է լինում հանդիպական տրամադրում, որը կրում է ձևական բնույթ, օրինակ, նվիրատուին նվիրառուի կողմից տրվում է մանր դրամ, նվիրված առարկայի դիմաց: Այս դեպքում կարևոր է, որ կողմերը գիտակցեն, որ նվերի դիմաց որևէ բան տրամադրելը, համարվում է գուտ ավանդույթ, և չի համարվում նվերի դիմաց փոխհատուցում¹⁰:

Նվիրատվության պայմանագրի անհատույց լինելը չի նշանակում, որ նվիրառուն ընդհանրապես ազատ է ցանկացած գույքային պարտավորությունից: Այսպես, նվերի տրամադրումը կարող է պայմանավորված լինել այն հասարակական նպատակներով օգտագործելով կամ որոշակի նշանակությամբ (նվիրաբերում): Նվիրառուի կողմից այս տեսակի պարտավորության կատարումը չի հանդիսանում հանդիպական պարտավորություն, քանի որ այն հասցեագրված է ոչ թե նվիրատուին, այլ երրորդ անձանց ավելի մեծ շրջանակի: Ավելին, հնարավոր է նվիրատվության պայմանագրի կնքում, որով նախատեսվում է նվերի տրամադրման հետսաձգում

նվիրատուի օգտին, որը, ի վերջո, նվիրառուի համար առաջացնում է պարտավորություն:

Այսպես, հնարավոր է նվիրատվության պայմանագիր, ըստ որի՝ նվիրատուն, նվիրելով բնակարանը, իրեն մշտական բնակության իրավունք է վերապահում բնակարանի սենյակներից մեկում: Նվիրառուի այդ պարտավորությանը հանդիպական է նվիրատուի՝ նվիրատվություն կատարելու պարտավորությանը: Մինչդեռ նվիրառուի կողմից այդ պարտավորությունը կատարելն ուղղակի իմաստով չի նշանակում տրամադրել հանդիպական իրավունք: Նվիրատուն պայմանագրի կատարմամբ որևէ նոր իրավունք չի ստանում, այնպիսի իրավունք, որը նա չունի մինչ պայմանագիրը, կամ կնքման ընթացքում: Կամ, օրինակ, երբ անձը նվիրում է իրեն պատկանող հողամասերից մեկը, միևնույն ժամանակ թողնելով սերվիտուտի իրավունք (անասունների անցնելու համար): Մինչ նվիրատվությունը այդ իրավագործությունը արդեն իսկ պատկանել է նվիրատուին, այդ պատճառով նվիրառուն որևէ իրեն պատկանող իրավունք նվիրատուին չի տալիս: Սա կարելի է մեկնաբանել նաև հետևյալ կերպ. նվիրառուն միայն վերադարձնում է իրավունքների այն մասը, որը պատկանել է նվիրատուին: Նվիրատուին թողնված վերը թվարկված իրավունքներն ընդհանրապես նվերի մեջ ներառված չեն, ինչն էլ նշանակում է՝ չէին կարող փոխանցվել որպես հանդիպական պարտավորություն:

Այս կերպ նվիրատվության պայմանագիրը կարող է նախատեսել նվիրառուի հանդիպական պարտավորություններ, որն էլ չի հանգեցնում գործարքի անվավերության¹¹:

Բացի այդ, պայմանագիրը չի դառնում հատուցելի, եթե հանդիպական առաջարկը կրում է սինվոլիկ բնույթ, ինչպես նաև երբ նվիրառուն փոխհատուցում է նվիրատվության հետ կապված նվիրատուի կրած ծախսերը: Օրինակ՝ կարող է նվիրատվության պայմանագրով նախատեսվել նվիրառուի պարտավորությունը՝ նվերն օգտա-

գործել հանրօգուտ նպատակով: Այս դեպքում սա չի կարող դիտվել որպես հանդիպական պարտավորություն¹²:

Գտնում ենք, որ նվիրատվության պայմանագրով նվիրատուի շնորհակալության դրսևորումը՝ նվիրատուին մշտական հաշվառման մեջ թողնելը, կամ նրան բնակության իրավունք տրամադրելը, կամ սինվոլիկ բնույթի այլ գործողությունը չի կարող հանդիսանալ հանդիպական պարտավորություն, քանզի այդ հիմքով չէ, որ նվիրատուն նվիրում է իր սեփականությունը, ուստի և չի կարող հանգեցնել գործարքի ան-

վավերության:

Վերը նշվածից կարելի է հետևություն անել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 594-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերությունը հստակեցման կարիք ունի, չնայած այն համաձայնեցնում է, որ դատական գործերի շրջանակներում ՀՀ վճարելի դատարանը հնարավորինս ապահովում է օրենքի միատեսակ կիրառությունը այս հարցի շուրջ: Չէ՞ որ ոչ բոլոր տեսակի գույքի կամ իրավունքի հանդիպական հանձնման կամ հանդիպական պարտավորության դեպքում է նվիրատվությունը կորցնում իր նշանակությունը:

1. *Գործարքի բանավոր ձև, որով անձը, ում հարցադրում է արվում, պատասխանում է, որ կկատարի խոստումը կամ կտա նվերը: Հռոմեական իրավունքի գիտության մեջ շատ տարածված է եղել stipulation բանավոր խոստումով կամ երդմամբ հաստատել պայմանագրի կատարումը: Երբեմն այդ երդումը կամ խոստումը կատարվել է ոչ թե իրավական, այլ կրոնական նորմերի ուժով:*

2. *Перетерский И.С., Краснокутский В.А., Флейшиц Е.А., Розенталь И.С., Новицкий И.Б.* Римское частное право, учебник, издательство Юрайт, 2011, серия: Основы наук, с. 568-570.

3. *ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության որոշակի նորմեր նույնանման են ՌԴ քաղաքացիական օրենսդրության հետ, ուստի կարծում ենք արդյունավետ է նաև ուսումնասիրել Գերմանիայի Դաշնության քաղաքացիական օրենսդրությունը՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության հետ համեմատական վերլուծություն կատարելու համար:*

4. *Հատկանշական է, որ ԳԴ քաղաքացիական օրենքների ժողովածուի դրույթներում միայն նվիրատվության խոստումի դեպքում է պարտադիր համարվում նոտարական վավերացումը, ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի համապատասխան դրույթի, ըստ որի՝ անշարժ գույքի վերաբերյալ նվիրատվության դեպքում նոտարական վավերացման պայմանը խախտելը հանգեցնում է գործարքի անվավերության:*

5. *Брагинский М.И., Витрянский В.В.* Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. Изд.3-е,

стереотипное. М., Статут, 2001, с. 280-284.

6. *ՀՀ վճարելի դատարանի 18.05.2007թ. թիվ 3-793ՎԴ քաղաքացիական գործով որոշում: ՀՀ վճարելի դատարանի 01.02.2008թ. թիվ 3-35ՎԴ քաղաքացիական գործով որոշում: ՀՀ վճարելի դատարանի 01.02.2008թ. թիվ 3-89ՎԴ քաղաքացիական գործով որոշում: ՀՀ վճարելի դատարանի 29.02.2008թ. թիվ 3-161ՎԴ քաղաքացիական գործով որոշում: ՀՀ վճարելի դատարանի 25.07.2008թ. թիվ 3-439ՎԴ քաղաքացիական գործով որոշում: ՀՀ վճարելի դատարանի 25.07.2008թ. թիվ 3-425ՎԴ քաղաքացիական գործով որոշում:*

7. *ՀՀ վճարելի դատարանի 16.10.2009թ. թիվ ԵԶԳ/0504/02/08 քաղաքացիական գործով որոշում:*

8. *ՀՀ վճարելի դատարանի 25.07.2008թ. թիվ 3-425 ՎԴ քաղաքացիական գործով որոշում:*

9. *ՀՀ վճարելի դատարանի 01.02.2008թ. թիվ 3-35 ՎԴ քաղաքացիական գործով որոշում:*

10. *Брагинский М.И., Витрянский В.В.* Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. Изд.3-е, стереотипное. М., Статут, 2001, с. 331.

11. *Валыгина Е.Ю., Егоров Н.Д., Елисеев И.В., Иванов А.А., Кротов М.Б., Лавров Д.Г., Медведев Д.А., Сергеев А.П., Толстой Ю.К.* Гражданское право уч. В 3т.т.2-4-е изд., /М:ТК Велби, изд.Проспект, 2006, с. 137.

12. *Богачева Т.В., Глушкова Л.И., Гришаев С.П.* и др. Гражданское право: Учебник. М., Юрист, 1999, с. 234-235.

Սահմանադրական իրավունք

Արամ ՎԱՐԴԵՎԱՆՅԱՆ

ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահի խորհրդական,
Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի
քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության
իրավունքի ամբիոնի դասախոս,
իրավագիտության թեկնածու

ՈՐՈՇ ԵԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԷՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Իրավական պետության կայացման կարևոր նախապայմաններից է Սահմանադրության գերակայության և ուղղակի գործողության ապավումը: Վերջինիս իրականացման համար պետք է հասարակության իրավագիտակցության մեջ և սահմանադրաիրավական պրակտիկայում արմատավորվի իրավունքի հիմնարար սկզբունքների և արժեքների համակարգը, որի անկապտելի բաղադրիչը, ի թիվս այլոց, նաև սահմանադրականությունն է:

Սահմանադրականությունն իրավաբաղաբական համակարգ է՝ հիմնված ոչ միայն պետության հիմնական օրենքի, այլև սահմանադրական դոկտրինայի և սահմանադրական սովորույթների վրա: Սահմանադրականությունն ուսմունք է, որի ձևավորման, զարգացման և կատարելագործման հետ կապված հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը խիստ արդիական է: Այս առումով, անհրաժեշտ է ընդգծել, որ հայրենական իրավագիտության մեջ սահմանադրականության հիմնախնդիրն սկսվել է ուսումնասիրվել հետխորհրդային ժամանակաշրջանում, այսինքն՝ անկախ պետականության

պայմաններում¹:

Ինչպես նշում է պրոֆեսոր Գ. Հարությունյանը. «Սահմանադրականությունը բարդ հասարակական-քաղաքական և պետաիրավական հասկացություն է: Այն առաջին հերթին ենթադրում է սահմանադրական ժողովրդավարության հաստատում: Դա այն նպատակն է, որին ձգտում են սոցիալական առաջադիմության ուղի ընտրած երկրները: Սակայն այդ նպատակի իրականացումը պահանջում է, մասնավորապես, այնպիսի պարտադիր երաշխիքներ, ինչպիսիք են սահմանադրական նպատակների ու հիմնարար սկզբունքների ճանաչումը և երաշխավորումը պետության ու ողջ հասարակության կողմից, սահմանադրական սկզբունքներին համապատասխանող պետական իշխանության առկայությունը, իրավունքի գերակայության սկզբունքի վրա կառուցված իրավական համակարգի կայացումը, սահմանադրական կարգի ու Սահմանադրության գերակայության հուսալի պաշտպանությունը և այլն»²:

Սահմանադրականությունը՝ որպես պետաիրավական դոկտրինի և սահմանադրական պրակտիկայի

Սահմանադրական իրավունք

հանրագումար, հիմնվում է իրավունքի գերակայության և ժողովրդավարության սկզբունքների վրա: Այս առումով, ըստ ռուս գիտնական Ն.Վ. Վիտրուկի, սահմանադրականությունն իրենից ենթադրում է իրավական Սահմանադրության առկայության, գերակայության և դրա նորմերի պետության ողջ տարածքում անմիջականորեն գործողության և պաշտպանության ապահովման համակարգ³: Նրա կարծիքով, սահմանադրական ռեժիմի որակական հատկանիշներն են՝

- ներպետական իրավական համակարգում Սահմանադրության գերակայությունը.

- Սահմանադրության ուղղակի գործողությունը.

- պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պաշտոնատար անձանց, քաղաքացիների և նրանց միավորումների գործողություններում Սահմանադրության և սահմանադրական դրույթների իրականացում.

- Սահմանադրության իրական գործողության ապահովում.

- Սահմանադրության գործողության պաշտպանություն.

- Սահմանադրության ապահովման և պաշտպանության համակարգի կազմակերպում⁴»:

Ընդ որում, անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Սահմանադրության բաղկացուցիչ մաս է կազմում պետության հիմնական օրենքի իրավականությունը (իրավական էությունը): Հետևաբար, Սահմանադրության բովանդակությունը ներառում է ոչ միայն Սահմանադրության՝ որպես

պոզիտիվ իրավունքի գոյության փաստը, այլև Սահմանադրության համարժեքությունը՝ իրավունքի էությունը:

Ըստ պրոֆեսոր Ա. Հարությունյանի՝ սահմանադրականությունն իրենից ենթադրում է իշխանության հետ հասարակության ու անձի փոխհարաբերության իրավական շրջանակները սահմանող համակարգ, ինչը կարող է լինել իրական և ձևական: Ա. Հարությունյանը նաև նշել է, որ այն երկրներում, որտեղ քաղաքացիական հասարակությունը կայացած էր, սահմանադրականությունն ապահովում էր դեպի ժողովրդավարության թևակոխման գործընթացը՝ սկսելով պետության ղեկավարի գործառույթների սահմափակման և խորհրդարանական գործառույթների ընդլայնման ապահովումից⁵: Նշված դիրքորոշման հետ փոխկապակցված է Մուխասի կարծիքը, որի համաձայն՝ սահմանադրականությունը ձևական էր այն երկրներում, որտեղ քաղաքացիական հասարակությունը կայացած չէր⁶:

Կ.Վ. Արանովսկին, օրինակ, կողմնակից է այն տեսակետին, որ պետության հիմնական օրենքը բնորոշող հատկանիշները սահմանադրականության համար հիմք չեն: Վերջինիս պնդմամբ, սահմանադրականությունը համապատասխան հասարակության յուրահատուկ ավանդույթ է՝ իր մեջ ներառելով ոչ միայն տեսանելի մաս հանդիսացող իրավական ակտեր, սկզբունքներ, այլ նաև աշխարհայացքային ընկալումների, համոզմունքների, վարքագծային հմտությունների մի հա-

Սահմանադրական իրավունք

մակարգ⁷:

Սի շարք գիտնականներ սահմանադրականությունը կապում են արդարության առավել լայն հասկացության հետ: Այսպես, Տ.Մ. Տրյախինան նշում է, որ լայն իմաստով սահմանադրականությունը համարժեք է արդարությանը, և այդ առիթով թույլ է տալիս սահմանադրականության՝ որպես հիմնական օրենքի գնահատման հնարավորությունը իրավունքի էության տեսանկյունից՝ որպես մարդկանց ազատության, հավասարության և արդարության եռամիասնություն⁸:

Գ.Ա. Վասիլևիչը նույնպես սահմանադրականության հասկացության վերաբերյալ ընդհանրական դիրքորոշման կողմնակից է՝ համոզված լինելով, որ սահմանադրականությունն ուղղակի ինքնուրույն համոզմունք չէ, այլ ինտեգրող հասկացություն, որը բովանդակության մեջ ներառում է այնպիսի հիմնական արժեքներ, ինչպիսիք են՝ իրավունքի գերակայությունը, մարդու իրավունքների և ազատության առաջնայնությունը, ժողովրդավարությունը, իշխանության տարանջատումը, քաղաքական բազմակարծությունը (այլուրալիզմը), տնտեսական գործունեության ազատությունը⁹:

Ըստ ամերիկացի սահմանադրագետ Մարկ Բրենդոնի՝ սահմանադրականությունն իրենից ենթադրում է այնպիսի մի համակարգ, որն ապահովում է քաղաքական իշխանության կամայականության սահմանափակումը¹⁰:

Նշված մոտեցումները հաշվի առնելով՝ գտնում ենք, որ սահմանադրականությունը սահմանադրական արժեքների ու սկզբունքների առկայությունն է հասարակության յուրաքանչյուր անդամի սոցիալական վարքագծի բոլոր դրսևորումներում: Գտնում ենք նաև, որ սահմանադրականությունը գտնվում է իրավական դոկտրինի հետ անբաժանելի կապի մեջ՝ որպես պոզիտիվ իրավունքում, իրավաբանական պրակտիկայում և իրավագիտակցության մեջ գործող պատմականորեն ձևավորված սահմանադրական (իրավական) պետության մասին գաղափարների և ուսմունքների համակարգ: Ընդ որում, սահմանադրականության ռեժիմի բոլոր որակական հատկանիշները հանդիսանում են հենց այն հիմքը, որի վրա իսկ կառուցված է արդի սահմանադրականության դոկտրինան, որում հիմնականն է՝ Սահմանադրության գերակայության սկզբունքը (իրավաբանական բարձրագույն ուժի և ուղղակի գործողության) և նրա իրացման երաշխավորված ապահովումը:

Ընդհանուր առմամբ, սահմանադրականության հասկացությունը՝ որպես պետաիրավական ռեժիմի, հիմնվում է իրավական պետության հիմնարար սկզբունքների վրա, որի միջուկն է կազմում իրավունքի արժեքային համակարգը, մասնավորապես՝ ազատությունը, հավասարությունը, արդարությունը և նրանց վրա հիմնվող իրավական պետության քաղաքիչները (ժողովրդավարությունը, իշխանության տարանջատումը, մարդու իրավունքների և ազատությունների ապահովումը և այլն):

Ընդհանուր առմամբ, սահմանադրականության հասկացությունը՝ որպես պետաիրավական ռեժիմի, հիմնվում է իրավական պետության հիմնարար սկզբունքների վրա, որի միջուկն է կազմում իրավունքի արժեքային համակարգը, մասնավորապես՝ ազատությունը, հավասարությունը, արդարությունը և նրանց վրա հիմնվող իրավական պետության քաղաքիչները (ժողովրդավարությունը, իշխանության տարանջատումը, մարդու իրավունքների և ազատությունների ապահովումը և այլն):

Սահմանադրական իրավունք

Մեկ այն բան է, որ տվյալ դեպքում սահմանադրականությունն ուղղակիորեն կապված է մի քանի հանգամանքների հետ: Այսպես՝

առաջին հերթին այն կապված է պետությունում սահմանադրականության զարգացման ուղղվածության և պայմանների հետ, իսկ սահմանադրության կատարյալ մոդել, ինչպես և որևէ կատարյալ բան գոյություն ունենալ չի կարող,

երկրորդ՝ պետք է ուշադրության արժանացնել նշված սկզբունքների վերացական բնույթի բարձր աստիճանին և, համապատասխանաբար, ինքնին սահմանադրականության հասկացության բովանդակությունը փոփոխությունների ենթարկելու հնարավորություններին,

երրորդ՝ հենց սահմանադրականության կատեգորիան կարող է ոչ արդիական լինել տվյալ իրավական համակարգի շրջանակներում: Մի կողմից սահմանադրական իրավունքի տեսության զարգացման ներկայիս փուլում նկատվում է ժամանակակից Սահմանադրության բովանդակության մասին պատկերացումների որոշակի միասնականացում (ունիֆիկացիա)՝ հիմնված ժողովրդավարության վերաբերյալ ընդհանուր տեսակետների վրա, ինչպես նաև նկատվում է նոր տեսակի Սահմանադրության կազմավորում՝ համալրված բացարձակ արժեքների տեսքով ձևակերպված համընդհանուր իրավական նորմերով և ստանդարտներով, մյուս կողմից՝ պետք է ընդունել, որ քննարկված սկզբունքների անվերապահ արժեքավորման դեպքում ժամանակակից սահմա-

նադրականությունը, փաստորեն, հանդիսանում է ոչ թե ամերիկյան, այլ հիմնականում եվրոպական իրավական ավանդույթների արգասիք, որի ձևավորման հիմքում ընկած են լիբերալիզմի (ազատականության) գաղափարները՝ իրենց հատուկ ինդիվիդուալիզմով, մարդկանց բնածին իրավունքների հասկացությամբ և շուկայական տնտեսությամբ:

Ընդհանրացնելով՝ կարելի է հետևություն անել, որ հայկական սահմանադրություններից (խորհրդային և հետխորհրդային) ոչ մեկում սահմանադրականության հայեցակարգը լիարժեքորեն չի իրացվել: Վերջինս պահանջում է պետությունում սահմանադրական դրույթների գերակայության և գործողության ապահովումը, այն պահանջում է իշխանությանը կաշկանդել իրավունքի գերակայության սկզբունքով՝ միաժամանակ նախատեսելով իշխանության ինստիտուցիոնալ կառույցների նկատմամբ վերահսկողության կառուցակարգեր, և սահմանել հանրային իշխանության մարմինների և պաշտոնատար անձանց պատասխանատվությունը: Նշված պայմանների բացակայության դեպքում ևս հնարավոր է սահմանադրականության առկայություն, սակայն այն չի կարող հանդիսանալ իրական, այլ կարող է կրել միայն ձևական բնույթ: Իրական սահմանադրականությունը բարձրագույն արժեք է ցանկացած ժամանակակից ժողովրդավարական հասարակության համար, քանի որ, ի թիվս այլ հարցերի, հենց սահմանադրականությունն է պետության և քաղաքացիական հասարա-

Սահմանադրական իրավունք

կության միջև առաջացած տարաձայնությունների և հակասությունների լուծման միջոցը: Ինչպես նշվում է մասնագիտական գրականության մեջ. «Սահմանադրությունից մինչև սահմանադրականություն ճանապարհը չի ավարտվում երկրի հիմնական օրենքի ընդունմամբ, անցումային դրույթներով նախատեսված ինչ-ինչ նախապատրաստական քայլերով, անհրաժեշտ ինստիտուտների ու կառույցների ձևավորմամբ, մարդու իրավունքներն ու ազատությունները Սահմանադրության մեջ ամրագրելով¹¹»:

Մեր կարծիքով սահմանադրականության կայացման համար անհրաժեշտ է ամրագրված սահմանադրական իրավադրույթներին ոգի տալ, կենդանություն հաղորդել համապատասխան կառուցակարգերի, սահմանադրական և դատական արդարադատության իրավական դիրքորոշումների ու նախադեպային որոշումների, հասարակական վերահսկողության ինստիտուտների միջոցով: Այդ իմաստով, այնուամենայնիվ, պետք է նկատել, որ պարտադիր է մասն համապատասխան քաղաքական մշակույթի և ավանդույթի ձևավորումը՝ միաժամանակ կանխելով իրավական ժխտողականության դրսևորումները:

Կարծում ենք, որ առանց իրական սահմանադրականության չափազանց դժվար է ապահովել որևէ հասարակության զարգացման կայունությունը, սոցիալական արդարությունը և սոցիումի բնականոն զարգացումը: Ցավով պետք է արձանագ-

րենք, որ միայն վերջին մի քանի տարիների ընթացքում 150-ից ավել դրույթ ճանաչվել են ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր: Նշված ցուցանիշը, բնականաբար, վկայում է Հայաստանում սահմանադրականության ցածր մակարդակի մասին: Ստեղծված իրավիճակում կարծում ենք, որ հատկապես արդիական է Հայաստանում սահմանադրականության ախտորոշման (դիագնոստիկա) և մշտադիտարկման (մոնիտորինգ) համակարգի նախատեսումը, ինչի անհրաժեշտության մասին բազմիցս նշել է պրոֆեսոր Գ. Հարությունյանը¹²: Նշվածի համատեքստում հատկապես ողջունելի է այն հանգամանքը, որ 2014 թվականի մարտին հրապարակված ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգում ևս նշվում է նման համակարգի արմատավորման անհրաժեշտության մասին, և այն դիտարկվում է որպես հասարակական կյանքում օբյեկտիվ իրավիճակը գնահատելու և պետական իշխանության մարմինների գործառնական լիազորությունների արդյունավետ գործադրմամբ առկա անհամապատասխանությունները, բացերն ու տարաբնույթ ձևախեղումները հաղթահարելու միջոց¹³: Միաժամանակ պետք է նկատել, որ նման համակարգը նոր առանցքային խնդիրներ է առաջադրելու պետական իշխանության ինստիտուտների առջև, սակայն այն կարող է արդյունավետ գործել միայն դրանում քաղաքացիական հասարակության ակտիվ մասնակցության դեպքում:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն: Եր., «Նժար», 2004թ.: Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии. Киев-Логос, 2011: **Նազարյան Վ.** Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության կոնցեպցիան, Երևան, 1992, **Խաչատրյան Հ.Մ.** Հայաստանի Հանրապետության առաջին Սահմանադրությունը (պետաիրավական վերլուծություն), Երևան, 1997 և այլք:

2. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն: Եր., «Նժար», 2004թ., էջ 5:

3. **Витрук Н.В.** Конституционное правосудие в России (1991-2000гг.): Очерки теории и практики. М., 2001, с. 104-105.

4. Նույն տեղը, էջ 106:

5. **Арутюнян А.А.** Конституционализм: проблемы постсоветской реальности. М., Норма, 2013, с. 88-89.

6. **Мухаев Р.Т.** Политология. М., 2003, с. 189.

7. **Арановский К.В.** Конституция как

государственно-правовая традиция и условия ее изучения в российской правовой среде «Правоведение», СПб "Университетский издательский консорциум "Юридическая книга", 2008, N1, с. 43-45.

8. **Тряхина Т.М.** Конституционная доктрина. Дис. ...д-ра юрид. Наук. Саратов, 2004, с. 37-38.

9. **Василевич Г.А.** Конституция. Человечество. Государство. Минск: Право и экономика, 2001, с. 59-60.

10. **Mark E. Brandon** Constitutionalism and constitutional failure, The Good Society, Vol. 9, N2 (1999), с. 62-63.

11. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն: Եր., «Նժար», 2004թ., էջ 6:

12. **Арутюнян Г.Г.** Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии. Киев-Логос, 2011, с. 96-105.

13. http://moj.am/storage/uploads/A_00.pdf, p. 44.

1. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն: Եր., «Նժար», 2004թ.: Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии. Киев-Логос, 2011. **Նազարյան Վ.** Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության կոնցեպցիան, Երևան, 1992: **Խաչատրյան Հ.Մ.** Հայաստանի Հանրապետության առաջին Սահմանադրությունը (պետաիրավական վերլուծություն), Երևան, 1997 և այլք:

2. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն: Եր., «Նժար», 2004թ., էջ 5:

3. **Витрук Н.В.** Конституционное правосудие в России (1991-2000гг.): Очерки теории и практики. М., 2001, с. 104-105.

4. Նույն տեղը, էջ 106:

5. **Арутюнян А.А.** Конституционализм: проблемы постсоветской реальности. М., Норма, 2013, с. 88-89.

6. **Мухаев Р.Т.** Политология. М., 2003, с. 189.

7. **Арановский К.В.** Конституция как

государственно-правовая традиция и условия ее изучения в российской правовой среде «Правоведение», СПб "Университетский издательский консорциум "Юридическая книга", 2008, N1, с. 43-45.

8. **Тряхина Т.М.** Конституционная доктрина. Дис. ...д-ра юрид. Наук. Саратов, 2004, с. 37-38.

9. **Василевич Г.А.** Конституция. Человечество. Государство. Минск: Право и экономика, 2001, с. 59-60.

10. **Mark E. Brandon** Constitutionalism and constitutional failure, The Good Society, Vol. 9, N2 (1999), с. 62-63.

11. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն: Եր., «Նժար», 2004թ., էջ 6:

12. **Арутюнян Г.Г.** Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии. Киев-Логос, 2011, с. 96-105.

13. http://moj.am/storage/uploads/A_00.pdf, с. 44.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 – 2 (187 – 188)

ՕՍՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ԱՐԺԱՆԱԴԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՄԱՐԴՈՒ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՐԳՈՒՄ

Սահմանադրական իրավունքի գիտության մեջ մարդու արժանապատվության սահմանադրական կարգավիճակի հիմնահարցը կրել է խնդրահարույց բնույթ: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մարդու արժանապատվությունը մի դեպքում սահմանադրորեն ճանաչվում է՝ ա) որպես անօտարելի ու բարձրագույն արժեք (ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդված, Լեհաստանի Սահմանադրության 30-րդ հոդված, Ուկրաինայի Սահմանադրության 3-րդ հոդված և այլն), բ) որպես սահմանադրական հիմնարար իրավունք (Բելգիայի Սահմանադրության 23-րդ հոդված, Հունգարիայի Սահմանադրության 2-րդ հոդված, Իսրայելի Հիմնական օրենքի 4-րդ հոդված և այլն) և գ) որպես սահմանադրական արժեքային համակարգ (Վրաստանի Սահմանադրության 17(1)-րդ հոդված, Ղազախստանի Սահմանադրության 17(1)-րդ հոդված, Բուլղարիայի Սահմանադրության 4-րդ հոդված, Իտալիայի Սահմանադրության 3-րդ հոդված և այլն):

Այնուամենայնիվ, սահմանադրական գործընթացներում մարդու արժանապատվության ապահովումն ու պաշտպանությունը դիտարկվեց սահմանադրական մշակույթի դրսևորման գերակա ձև, որին ձգտում են սոցիալական առաջադիմության ուղին ընտրած ցանկացած երկիր: Այդ իմաստով, մարդու արժանապատվության սահմանադրորեն ճանաչումն իրավագիտությանը գիտական բնույթ հաղորդեց և դարձավ արդի սահմանադրական զարգացումների հենքը:

XX դարի երկրորդ կեսից սկսած հասարակական հարաբերությունների հե-

տագա զարգացումը, ինչպես նաև ազատական արժեքային համակարգի տարրերի աստիճանական արմատավորմանը հաջորդեց մարդու արժանապատվության որպես պետական իշխանության սահմանափակման չափանիշի ընդունելը: Ընդ որում, սահմանադրական մշակույթի բնութագրիչներից մեկը դարձավ մարդու արժանապատվության և նրա սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների ճանաչումը՝ որպես անմիջական գործող իրավունք, ինչպես նաև այն է, որ սահմանադրական արժեքների մեջ բարձրագույնը մարդն է իր արժանապատվությամբ ու իրավունքներով:

Հետագայում մարդու արժանապատվության գաղափարը մարմնավորեց ժամանակակից ժողովրդավարական հասարակությունում հասարակական հարաբերությունների կարգավորման ամբողջ իրավական համակարգը: Այդ գաղափարն իր արտացոլումն ստացավ օրենսդրական կարգավորումներում և պետական մարմինների գործունեության համակարգում:

Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի յուրաքանչյուր կառուցվածքային մաս բովանդակում է անձի արժանապատվության ապահովման իր իմպերատիվ պահանջը՝ ա) որպես իրավական համակարգի հիմնարար սկզբունք, բ) որպես բարձրագույն սոցիալ-բարոյական և իրավական արժեք, գ) որպես պետության գործունեության նպատակ:

Ըստ էության, մարդու արժանապատվությունը հանդես է գալիս որպես մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համակարգի արժե-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

քային հիմք, ընդ որում, մարդու արժանապատվության իրավունքի նկատմամբ մարդու կյանքի իրավունքը հանդիսանում է անհրաժեշտ պայման և մարդու արժանապատվության իրավունքի իրացման երաշխիք:

Իր կարևորությամբ կյանքի իրավունքից հետո առանձնանում է արժանապատվության իրավունքը, որն ըստ էության, բոլոր այլ իրավունքների հիմնական նպատակն է: Այս տեսակետից արժանապատվության իրավունքը դառնում է սահմանադրական մյուս հիմնարար իրավունքների աղբյուրը: Եվ ամենևին պատահական չէ, որ մարդու իրավունքներին վերաբերող միջազգային իրավական բազմաթիվ փաստաթղթերում մարդու իրավունքները թվարկելիս արժանապատվության իրավունքին հաճախ վերապահվում է առաջնային դերակատարում:

Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում նշվում է, որ մարդիկ ծնվում են ազատ ու հավասար իրենց արժանապատվությամբ և իրավունքներով (հոդված 1), ինչից բնականաբար բխում է, որ արժանապատվությունն իր նշանակությամբ հավասարեցված է բոլոր մյուս իրավունքների ամբողջությանը: ՄԱԿ-ի քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին դաշնագրի նախաբանում նշվում է, որ մարդկային ընտանիքի բոլոր անդամներին ներհատուկ արժանապատվության և նրանց հավասար ու անկապտելի իրավունքների ճանաչումն ազատության, արդարության և համընդհանուր խաղաղության հիմքն է և այդ իրավունքները բխում են մարդկային անհատին ներհատուկ արժանապատվությունից: Նույն սկզբունքը պահպանված է նաև ՄԱԿ-ի տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին դաշնագրի նախաբանում:

Մարդու արժանապատվության արժեքային ներուժը հետևանք է այն բանի, որ Սահմանադրությունն օժտում է մարդուն, նրա իրավունքներին ու ազատություններին

րին բարձրագույն արժեքի նշանակությամբ: Հանրային կյանքում, բացի իրավական ձևից, չկա և սկզբունքորեն չի կարող լինել հավասարության, ազատության ու արդարության արտահայտության և կեցության որևէ այլ ձև: Իսկ վերջինիս էությունը հանգում է մարդու բնական իրավունքների ճանաչմանը՝ որպես բարձրագույն արժեք, որպես անմիջական գործող իրավունք և պոզիտիվ իրավունքի հիմք:

Ժամանակակից արտասահմանյան ժողովրդավարական երկրները գործնականում նույն մոտեցումն են ցուցաբերում մարդու արժանապատվության նշանակության հարցին, ընդ որում, առանձին երկրների սահմանադրությունների համեմատական վերլուծությունը փաստում է, որ առանձին երկրների սահմանադրություններում անձի արժանապատվությունը որոշակիացվում է որպես սահմանադրական կարգի սկզբունք, իսկ մեկ այլ դեպքում անձի արժանապատվության անձեռնմխելիությունը դիտարկվում է որպես անբախտելի իրավունք, դրա անօտարելիությունը և պետության պարտավորությունը այն հարգելու ու պաշտպանելու համար:

Օրինակ՝ Բրազիլիայի Գաշնային Հանրապետության Սահմանադրության կարգի հիմունքներից մեկը հռչակում է անձի արժանապատվությունը (Սահմանադրության 1-ին հոդվածի 3-րդ մաս): Կամ Իտալիայի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի՝ բոլոր քաղաքացիներն ունեն միևնույն արժանապատվությունը և հավասար են օրենքի առաջ՝ առանց սեռի, ռասայի, լեզվի, կրոնի, քաղաքական հայացքների, անձնական և սոցիալական կարգավիճակի տարբերակման:

Իսպանիայի Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի հիման վրա բոլորն ունեն կյանքի, ֆիզիկական և բարոյական անձեռնմխելիության իրավունք և ոչ ոք չի կարող ոչ մի դեպքում ենթարկվել խոշտանգումների: Իսկ Պորտուգալիայի

Սահմանադրական իրավունք

Հանրապետության Սահմանադրությունը 13-րդ հոդվածի առաջին մասը սահմանում է, որ բոլոր քաղաքացիներն ունեն միևնույն հասարակական արժանապատվությունն ու հավասար են օրենքի առաջ:

Բուլղարիայի Սահմանադրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հռչակում է, որ Բուլղարիայի Հանրապետությունը երաշխավորում է անհատի կյանքը, արժանապատվությունն ու իրավունքները, և պայմաններ է ստեղծում մարդու և քաղաքացիական հասարակության ազատ զարգացման համար, իսկ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ բոլոր մարդիկ ծնվում են արժանապատվության և իրավունքների մեջ ազատ և հավասար:

Գերմանիայի Դաշնության Հանրապետության Հիմնական օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին կետն ամրագրում է, որ մարդու արժանապատվությունն անձեռնմխելի է: Դրա պաշտպանումը և հարգումն ամեն մի պետական իշխանության պարտականությունն է: Նույն հոդվածի 2-րդ կետով սահմանվում է, որ գերմանական ժողովուրդն ընդունում է մարդու անձեռնմխելի ու անօտարելի իրավունքները՝ որպես ամեն մի մարդկային հանրության, խաղաղության և աշխարհում արդարության հիմք:

Գործնականում նմանօրինակ մոտեցում է ցուցաբերված նաև Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրության 2-րդ, 18-րդ և 21-րդ, Իսպանիայի՝ 10-րդ, Չեխիայի՝ 1-3-րդ, Վրաստանի՝ 7-րդ, Ուկրաինայի՝ 8-րդ, Լեհաստանի՝ 30-րդ, Ռումինիայի՝ 1-ին, Սլովենիայի՝ 15-րդ, Պորտուգալիայի՝ 1-ին, 18-րդ հոդվածներում:

Հայաստանի Հանրապետությունում մարդու արժանապատվության պաշտպանության սահմանադրաիրավական երաշխիքներն ամրագրված են ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ, 14-րդ հոդվածներով: Ընդ որում, մարդու արժանապատվության վերաբերյալ սահմանադրական դրույթները պատկանում են սահմանադրական կարգի հիմնարար սկզբունքների

թվին, որոնցով պայմանավորված են Սահմանադրության բոլոր մյուս դրույթները:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածը հռչակում է, որ մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են: Իսկ 14-րդ հոդվածը սահմանում է, որ մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների ու ազատությունների անքակտելի հիմք, հարգվում և պաշտպանվում է պետության կողմից:

Այս նորմերի համադրված վերլուծությունը փաստում է, որ բարձրագույն արժեքի հասկացությունը վերացական չէ, ունի որոշակի իրավական բովանդակություն և ենթադրում է, որ որևէ այլ արժեք, այդ թվում՝ և՛ պետական, և՛ հանրային խնդիրների լուծմանը կոչված որևէ համակարգ, չի կարող ավելի բարձր դասվել: Հետևաբար պետության պոզիտիվ պարտականությունն է դառնում պաշտպանել բոլոր մարդկանց իրենց արժանապատվության խախտումներից:

Արժանապատվությունը՝ որպես բարձրագույն սոցիալական արժեք, մարդու անքակտելի հատկությունն է, որը պատկանում է անձին, անկախ նրանից, թե ինչպես է ինքն ընկալվում և գնահատվում իր և իր շրջապատի կողմից: Այստեղից մարդու սահմանադրական իրավունքների համակարգում անձի արժանապատվությունը հարգելու սկզբունքն ընկալվում է որպես պետության վերաբերմունքի չափանիշ անձի և նրա իրավական կարգավիճակի հանդեպ:

Անհրաժեշտ է կարևորել այն, որ Սահմանադրության այս դրույթներն առանցքային նշանակություն ունեն սահմանադրական իրավակարգավորումների արժեքանության և մեթոդաբանության տեսանկյունից: Եթե մինչև 2005 թվականը ՀՀ Սահմանադրությունը կառուցված էր մեթոդաբանական այն մոտեցման վրա, որի համաձայն՝ իրավակարգավորման հիմքում դրվում էր օրենքի գերակայու-

Սահմանադրական իրավունք

թյան սկզբունքը, այս 2005 թվականի սահմանադրական գործընթացների շրջանակում այդ կարգավորումների հիմքում առաջադրվեց հիմնական պահանջ մարդու բնական ու անօտարելի իրավունքների գերակայության, առաջնայնության, ելակետային բնույթի ճանաչման ու ամրագրման մասին:

Այսպիսով, հանրային հարաբերություններում առանցքային դերակատարումը վերապահվում է մարդուն՝ իր անօտարելի արժանապատվությամբ և իրավունքներով: Ընդ որում, այդ դեպքում արժանապատվության իրավունքը հանդիսանում է մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնական աղբյուրը, և որի պաշտպանությունը համարվում է պետության գոյության հիմնական պայմանը³:

Մարդու արժանապատվության ճանաչումը՝ որպես համապարփակ և բացարձակ, պետության կողմից պաշտպանվող սահմանադրական արժեք, հանդիսանում է Հայաստանի Հանրապետությունում անձի իրավական կարգավիճակի կարևորագույն բնութագրիչը:

Մարդու արժանապատվության առաջնայնության սկզբունքը ներառում է բառացիորեն Սահմանադրության ողջ բովանդակությունը: Դա սահմանադրական իրողություն է, որով պետք է կանխորոշվի նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառական պրակտիկան: Այդ սկզբունքի բովանդակությունից են բխում նաև պետության պարտականությունները մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների ճանաչման, դրանց ապահովման, երաշխավորման, պահպանման ու պաշտպանության վերաբերյալ:

Այսպիսով, իրավունքը և պետությունը վերածվում են մարդու արժանապատվությունն արտահայտող հասարակական հարաբերությունների ամբողջական համայնքը կարգավորող արդյունավետ միջոցների, հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում մարդու արժանապատիվ գոյության պայմանների պահպանման և երաշխավորի: Այդ նպատակը հա-

վասարապես ընդհանուր է և՛ պոզիտիվ իրավունքի, և՛ պետության համար:

Միաժամանակ սահմանադրական երաշխիքային տեսակետից անձի արժանապատվությունը ոչ միայն պաշտպանվում է պետության կողմից, այլ նաև կարող է պաշտպանվել յուրաքանչյուր մարդու և քաղաքացու կողմից՝ բոլոր շարգեված միջոցներով: Ինչպես մարդկային արժանապատվությունը, այնպես էլ մարդու կյանքն ընդունված չէ կախման մեջ դնել անձի հասարակական կարևորությունից, տարիքից, սեռից, համոզմունքներից և այլն: Պետք է հաշվի առնել այն պահանջը, որ բոլոր մարդիկ ծնվում են ազատ և հավասար՝ իրենց արժանապատվությամբ: Որևէ հանգամանք, այդ թվում՝ հանրաճանաչ ըմբռնողությամբ, անձի բացասական գնահատականը, հոգեկան հիվանդությունը, արտակարգ իրավիճակը, պատերազմը և այլն, չեն կարող արժանապատվության նսեմացման հիմք հանդիսանալ⁴:

Այսպիսով, մարդու արժանապատվությունը ոչ միայն բարձրագույն արժեք է (Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 1-ին մաս) և իրավունքների ու ազատությունների անքակտելի հիմք, այլև Հայաստանի Հանրապետության՝ որպես իրավական պետության (Սահմանադրության 1-ին հոդված) անքակտելի բաղադրիչ, որի անփոփոխելությունը պաշտպանված է հենց Սահմանադրության 114-րդ հոդվածով:

Հենց այս հիմնավորմամբ է արտահայտվում մարդու արժանապատվության սահմանադրաիրավական երկակիության բնույթը՝ որպես սուբյեկտիվ հանրային իրավունք և որպես մարդու բոլոր հիմնական իրավունքների ու ազատությունների աղբյուր և դրանց անքակտելի հիմք: Այստեղից մարդու արժանապատվության որպես համընդհանուր սահմանադրական արժեքի վրա է խարսխված ամբողջ սահմանադրական կարգը, որտեղ մարդու առանձին իրավունքներն ու ազատությունները պետք է մեկնաբան-

Սահմանադրական իրավունք

վեն և կիրառվեն՝ ելնելով արժանապատվության սկզբունքի նշանակությունից և այն իրականացնելու նպատակաուղղվածությունից:

Կարևորելով հասարակությունում և պետությունում գոյություն ունեցող սոցիալական հարաբերություններում անհատի մասնակցության անհրաժեշտությունը՝ մարդու արժանապատվությունը սկզբնական և անփոփոխ այն պայմանն է, որը միաժամանակ օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող բարոյաիրավական երևույթի դրսևորում է ձեռք բերում՝ պետության կամ այլ սուբյեկտի կողմից անկախ նրա ճանաչման հանգամանքից: Այդ իմաստով արժանապատվությունն իմաստավորող մարդու իրավունքները հանդիսանում են անբաժանելի, անօտարելի իրավունքներ և դրանք որևիցե մեկի կողմից որևէ պայմանով կամ որևէ հիմքով չեն կարող սահմանափակվել:

Սահմանադրաիրավական գիտությունում անհատի արժանապատվությունն ընկալվում է մարդու և նրան շրջապատողների կողմից այն փաստի գիտակցումը, որ նրանք օժտված են որոշակի բարոյական և մտավոր որակներով: Եվ այդ առումով անհատի արժանապատվությունը որոշվում է ոչ միայն սուբյեկտի ինքնագնահատմամբ, այլև մարդու՝ հասարակության մեջ նրա հեղինակությունը բնութագրող օբյեկտիվ որակների համախմբությամբ (ողջամտություն, բարոյական տվյալներ, գիտելիքների մակարդակ, սոցիալապես օգտակար հմտություններին տիրապետումը, արժանապատիվ կենսակերպ և այլն):

Այսպես, արդարացի է այն պնդումը, ըստ որի՝ արժանապատվությունը մարդու՝ իր բոլոր իրավունքները և ազատությունները ճանաչելու և հարգելու հիմքը կազմող և նրան պատկանող (անկախ այն բանից, թե ինչպես է հենց ինքը կամ իրեն շրջապատողներն ընդունում և գնահատում նրա անձը), անբաժանելի հատկությունն է՝ որպես բարձրագույն արժեք⁵: Տվյալ դեպքում, անհատի արժանա-

պատվությունը դիտարկվում է պետության կողմից անհատի և նրա իրավական կարգավիճակի՝ որպես բարձրագույն սոցիալական արժեքի նկատմամբ վերաբերմունքի չափանիշ:

Այսինքն, անհատի արժանապատվությունը, հանդիսանալով արժեքային հիմք և մարդու իրավունքների և ազատությունների ու դրանց պահպանության ու պաշտպանության սահմանադրական համակարգաստեղծ տարր, այն միաժամանակ առաջնային և անհրաժեշտ է մարդու այլ հիմնական իրավունքների պահպանման և պաշտպանության համար:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերը շարադրվածը, անհրաժեշտ է նշել հետևյալը.

ա) մարդու արժանապատվությունը հանդես է գալիս որպես սահմանադրական իրավունքների հիմք և նպատակ, դրանց սկզբունք, որին համապատասխան պետք է կառուցվի մարդու սահմանադրական իրավունքների ամբողջ համակարգը, պետք է ամրագրվեն պետության, իշխանության ողջ համակարգի՝ անհատի արժանապատվությունն ապահովելու նկատմամբ պարտականությունները.

բ) մարդու արժանապատվության ապահովումը պետության պարտականությունն է՝ անկախ այդ իրավունքի կրողների պահանջներից: Պետությունն այդ առումով պարտավոր է պաշտպանել անձի արժանապատվությունն այլ մասնավոր անձանց տարաբնույթ ոտնձգություններից, անհրաժեշտության դեպքում անգամ քրեական իրավունքին բնորոշ ներգործության միջոցներով.

գ) արժանապատվության պաշտպանությունը ենթադրում է պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝ ապահովելու տվյալ սոցիալական միջավայրում մարդուն արժանավայել նվազագույն նյութական կենսապայմաններ, ինչ պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ժամանակակից պետությունում մարդու արժա-

Սահմանադրական իրավունք

նապատվությունը հանդես է գալիս որպես սոցիալապես նշանակալի, պետության ու հասարակության կողմից պահպանվող և պաշտպանվող արժեք միայն այն դեպքում, երբ մարդն ունի իր արժանապատվության հետ ներդաշնակության մեջ գործելու իրական հնարավորություն, այն կյանքում իրականացնելով որպես անձեռնմխելի և հարգանքի ու պաշտպանության ենթակա նրա անձի անբաժանելի որակ.

դ) մարդու արժանապատվությունը հանդես է գալիս որպես մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համակարգի արժեքային հիմքը, ընդ որում, մարդու արժանապատվության իրավունքի նկատմամբ մարդու կյանքի իրավունքն անհրաժեշտ պայման է, մարդու արժանապատվության իրավունքի իրացման հնարավորության երաշխիք.

ե) մարդու արժանապատվության հասկացության արժեքային ներուժը հետևանքն է այն բանի, որ Սահմանադրությունը՝ մարդուն, նրա իրավունքները և ազատություններն օժտում է բարձրա-

գույն արժեքի նշանակությամբ, և այդ իմաստով այն առանցքային նշանակություն է ձեռք բերում սահմանադրական իրավակարգավորումների արժեքանության և մեթոդաբանության տեսանկյունից.

զ) մարդու արժանապատվության ճանաչումը՝ որպես համապարփակ և բացարձակ, պետության կողմից պաշտպանվող սահմանադրական արժեք, Հայաստանի Հանրապետությունում անձի իրավական կարգավիճակի կարևորագույն բնութագրիչն է, որով պայմանավորվում է օրենքների և այլ իրավական ակտերի, ինչպես նաև իրավակիրառման բովանդակության կանխորոշիչ լինելու դրա հատկությունը.

է) անհատի արժանապատվությունը հանդես է գալիս որպես մարդու սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների և դրանց պահպանության ու պաշտպանության սահմանադրական համակարգաստեղծ տարր, այն միաժամանակ առաջնային և անհրաժեշտ է մարդու այլ հիմնական իրավունքների պահպանման ու պաշտպանության համար:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Այվազյան Վ.** Մարդու իրավունքներ, երկրորդ լրամշակված հրատարակություն, Երևան, 2007, էջ 91:
2. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակարի 1-ին հոդվածը:
3. [http://www.nts.ac.in/nerwc/justice-iyer-](http://www.nts.ac.in/nerwc/justice-iyer-paper.htm)

[paper.htm](http://www.nts.ac.in/nerwc/justice-iyer-paper.htm).

4. **Паладьев М.А.** Конституционное право человека на честь и достоинство (основания, содержание, защита): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / МГЮА. М., 2006.

1. [http://www.nts.ac.in/nerwc/justice-iyer-](http://www.nts.ac.in/nerwc/justice-iyer-paper.htm)

Երևան, 2007, էջ 91:

2. Տվյալ դեպքում մարդկային արժանապատվության պաշտպանությունն ունի բացարձակ բնույթ և այն տարածվում է առանց բացառության կյանքի բոլոր բնագավառների վրա:

4. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 1-ին հոդվածը:

3. **Այվազյան Վ.** Մարդու իրավունքներ, երկրորդ լրամշակված հրատարակություն,

5. **Паладьев М.А.** Конституционное право человека на честь и достоинство (основания, содержание, защита): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / МГЮА. М., 2006.

Արտակ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

**ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ**

Պետության սոցիալական դերի խնդիրները վաղուց գտնվում են գիտական, քաղաքական և գաղափարական քննարկումների կենտրոնում¹, հատկապես այն պահից ի վեր, երբ գերիշխող դարձավ պետականության ժողովրդավարական ձևը: Իրավաբանները, տնտեսագետները, սոցիոլոգները, քաղաքագետները ներկայումս ևս, ինչպես ցույց է տրված նախորդ ենթագլխում տարբեր տեսակետներ են պաշտպանում՝ կապված սոցիալական պետության իրավաբանական բնույթի և էության, քաղաքացիական ինստիտուտների հետ դրա փոխհարաբերության, սոցիալական խնդիրները կառուցողականորեն լուծելու հետ:

Հայաստանի Հանրապետության Մահմանադրությունը սոցիալական պետության էությունը պաշտոնապես սահմանում է բավականին լակոնիկ ձևով «Հայաստանի Հանրապետությունը սոցիալական պետություն է» (Մահմ. 1-ին հոդված):

Հենց այսպիսի սահմանադրական իրավական հիմքի վրա է, որ երկրում պետք է պահպանվի մարդկանց աշխատանքն ու առողջությունը, սահմանվի աշխատանքի վճարման երաշխավորված միջնորդը, ապահովված հաշմանդամների և ծերերի պետական աջակցությունը, զարգանա սոցիալական ծառայությունների համակարգը, սահմանվի պետական կենսաթոշակներ և բնակչության սոցիալական ապահովության և սոցիալական պաշտպանության այլ ձևեր:

Հայաստանի Հանրապետությունը հիմնվում է հետևյալ պարզ կանխադրույթի վրա, մարդու մոտ այս կամ այն անձնական խնդիրների առկայությունը (աղքատություն, հիվանդություն, միայնություն, ծերություն և այլն) օրինական հիմք է պետությանը պահանջներ ներկայացնելու համար, որպեսզի այն կազմակերպական և նյութական առումով օգնի այդ խնդիրների լուծման առումով: Մարդու սոցիալական և այլ իրավունքները պետության մոտ

պարտավորություն են առաջացնում այդ իրավունքների ապահովման համար իրավական մեխանիզմներ և սոցիալական ծրագրեր, անհրաժեշտ ֆինանսական-նյութական ռեսուրսներ, պետական վերահսկողության ու պարտադրման ռեժիմներ ունենալու համար:

Ընդ որում, «սոցիալական» ասկանը ծառայում է ոչ թե նշելու համար այն, որ պետությունը ծառայում է որպես սոցիալական ինստիտուտ, այլ դրա քաղաքականության բովանդակության բնութագրի և սոցիալական ուղղվածության համար, այդ թվում՝ նյութական բարիքների բաշխման ոլորտում: «Սոցիալական» ասկանով ընդգծվում է այն, որ պետությունը կոչված է իրականացնել այն ուղին, որն ուղղված է ապահովել քաղաքացիների բարեկեցության արժանի մակարդակը, բնակչության սոցիալապես թույլ խմբերի աջակցությունը, հասարակությունում սոցիալական արդարության հաստատումը:

Ճիշտ է, որոշ գիտնականներ «սոցիալական» բառն ավելորդ են համարում: Նրանց կարծիքով, ցանկացած պետություն, իրավունք ունի իր առջև դնել արժանի կյանքի ապահովման և իր քաղաքացիների ազատ զարգացման խնդիրները: «Սոցիալական» բառը որոշակի սահմանափակում է դառնում, որը վարչականորեն սահմանում է առաջադրված խնդիրների լուծման միջոցները:

Ազատ շուկայական հարաբերությունների և իրավաբանական դիրքորոշումներից որոշակի իմաստ նման դատողություններում, իհարկե կա: Մակայն, ինչպես գրում է պրոֆեսոր Լ. Ս. Մամուտը, «Եթե հեռանանք քաղաքական և բարոյական սահմանումներից, ապա այնքան էլ համոզիչ չեն թվում այն նորմերը, որոնք պետությանը մղում են զբաղվել, գուտ սոցիալական գործունեությամբ»²: Անհատն ի ծնե ունի միայն բնական իրավունքներ (կյանքի, մարդկային արժանիքների, երջանկության և այլնի նկատմամբ), որոնք չեն տրվում պետության

ՀՈՒՆՎԱԿԱՆ ՓԵՏՐՎԱԿԱՆ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնը

կողմից, պետությունը դրանք չի սահմանում, այլ ասպիրտորի ընդունում, պահպանում և պաշտպանում է: Սակայն բնական իրավունքների մեջ չկան անհատի Իրավունքներ: Պատահական չէ, որ շվեյցարական համադաշնության Սահմանադրության մեջ գրված է. «Պետության սոցիալական նպատակներից չեն կարող բխել օժանդակության անմիջական ձգտումները պետության կողմից»:

Իհարկէ, ոչ ոք չի ժխտում, որ յուրաքանչյուր մարդ ունի սոցիալական նշանակության ասպրանքի իրացման որոշակի պահանջումը, առանց դրա հնարավոր չէ դրա նորմալ գործունեությունը: Սակայն, նշված պահանջումը և դրանից բխող ձգտումները, ինքնին իրավունքի բնույթ չեն կրում: Անհատի (սուբյեկտի) ձգտումները միայն այն ժամանակ են իրավունքի վերածվում, երբ տվյալ անհատը, այլ անհատների հետ փոխհարաբերությունների մեջ մտնելով, նրանց հետ փոխանակում է համաչափ, համարժեք պատկերացումներով և ստացումներով: Նման փոխազդեցության ոլորտից դուրս, անհատի (սուբյեկտի) ոչ մի իրավունք, բառի բուն իմաստով, ի հայտ գալ, չի կարող: Պետական-կազմակերպական հասարակությունից, սեփական պահանջումների բավարարման համար անհրաժեշտ, սոցիալական իրավունքների որոշակի մասնաբաժին պահանջելու ասպիրտորի իրավունք մարդը չունի: Սակայն նման իրավունք, նա կարող է ստանալ հասարակությանը, սոցիալական բարիքների իր կողմից փնտրվող չափաբաժնին համաչափ, անհրաժեշտ ծառայությունների (բարիքների) տրամադրման միջոցով:

Նման կախվածության շրջանակներից դուրս, որոնց պարագայում, ոչ ոք իրավունք չունի մյուսից ինչ-որ բան ստանալ, առանց փոխարենը որևէ բան տալու: Որոշակի համարժեքներով փոխարինվելու հիման վրա՝ փոխադարձությունը, սիմետրիան կազմող «սուբյեկտիվ իրավունքի» ոգին, հանդիսանում է իրավունքի բնույթը (քվինտեսենցիան): Դիշտ է, պետության սոցիալական գործունեությունը միշտ չէ, որ սիմետրիկ է, այն հաճախ չի իրականացվում խիստ համարժեքության ձևաչափով, որը հավասարագործ է փոխանակությանը: Բարիքների նշանակալի ծավալը, որը հասարակության և պետության կողմից ուղղորդվում է սոցիալական պահանջումների բավարարման

ընդ, բաժին է հասնում համաքաղաքացիների բավականին մեծ շրջանակի՝ առանց փոխհատուցման, սակայն ոչ անվճար հիմունքներով: Սոցիալական բարիքների անվճար լինելու հանգամանքի վրա ուշադրության կենտրոնացումը («անվճար կրթություն», «անվճար բուժօգնություն», «անվճար թոշակներ», «անվճար բնակատեղիներ», «անվճար հանգիստ» և այլն) դրանք ստացողների մոտ այն զգացումներ են առաջացնում, թե դրանք բոլորովին անվճար են, գորկ են արժեքային բոլոր չափումներից: Այն մարդը, ով հավատացած է, որ դրանք ոչինչ չարժեն, չի հասկանում ու չի ցանկանում հասկանալ, թե ինչու պետք է վճարի նրա համար, ինչն «անվճար է»: Նա վստահ է, որ իր և պետության միջև ձևավորվում են միանգամայն ներդաշնակ հարաբերություններ, պետությունը նրան անվարձահատույց ինչ-որ բան է տրամադրում, իսկ նա դրան պատասխանում է նույնպես անվարձահատույց ձևով, իսկ փոխարենը՝ հասարակությանը ոչինչ չի տրամադրում: Չձևավորվում է տեսանելիության տպավորություն, իսկ դրա հետ մեկտեղ՝ անհատի, պետության և հասարակության միջև՝ փոխադարձ պատասխանատվության անորոշ իրավունքներ և պարտականություններ:

Իրական պրակտիկայում իրերի դրությունն այլ է. սոցիալական բարիքների արտադրությունն ու վերաբաշխումը պահանջում է մեծ աշխատանք և մեծ ռեսուրսներ: Պետությունը, սոցիալական գործունեության ընթացքում դրանք կարող է տրամադրել համապատասխան հասցեատերերին՝ անվարձահատույց ձևով: Անհատների ձգտումները պետական կազմակերպական միություններից սոցիալական բարիքների որոշակի չափաբաժին ստանալու համար 20-րդ դարում սկսեցին անվանել տնտեսական, սոցիալական, մշակութային իրավունքներ:

Հայտնի դեպքերում դրանք իրենց բնույթով իրականում այդպիսիք չեն: Սակայն միայն հայտնի դեպքերում և ոչ միշտ: Արդյո՞ք կարելի է խոսել իրականացված սեփականաշնորհման իրավական բնույթի կամ շատ այլ առավելությունների մասին, որոնք ներկայումս պետությունը տրամադրում է առանձին քաղաքացիներին: Յանկլացած մոդելի սոցիալական պետությունը հիմնվում է սոցիալական արտում ունեցող շուկայական տնտեսության և համընդհանուր ճանաչում ունեցող հումանիտարական

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

արժեքների ու իրավական նորմերի մի ամբողջ համակարգի վրա: Այն իրենից ներկայացնում է բազմամակարդակ համակարգ՝ ա) երկրի սահմանադրական սահմանվող սոցիալական ինստիտուտների, այսինքն՝ ժողովրդավարության, սոցիալական և իրավական պետության քաղաքացիական հասարակության, մարդու որպէս բարձրագույն արժեքի մասին սահմանադրական բոլոր դրոյթներով. բ) անհատի սահմանադրական կարգավիճակով սահմանվող սոցիալական ինստիտուտների, մարդու և քաղաքացու իրավունքներով ու ազատություններով, գ) պետական ինստիտուտներով, որոնք ձևավորվում և գործում են սոցիալական ոլորտում պետական մարմինների իրավասությունների սահմանափակման հիման վրա՝ ուղղահայաց ու հորիզոնական ձևով:

Սոցիալականը այն պետությունն է, որի իշխանությունը սահմանափակված է սեփական ներքին ու արտաքին քաղաքականությանը ենթարկվելու անհրաժեշտությամբ իր բոլոր որոշումներով և մարդու, քաղաքացու իրավունքների գործողությամբ: Սա այն պետությունն է, որտեղ սահմանված է պետական-իրավական այնպիսի կարգ, որը երաշխավորում է, մարդու ու քաղաքացու սահմանադրական իրավունքները, ազատությունները, օրենքի առաջ բոլորի իրավաբանական հավասարությունը, այսինքն՝ իրավունքի համընդհանուր գերակայությունը, ինչը նշանակում է հասարակության անդամների մի մասի սոցիալ-տնտեսական իրավունքների բավարարման և մյուսների իրավունքների ու ազատությունների ոտնահարման անթույլատրելիությունը: Նշված դրույթները իրավական այն հիմքն են ծառայում, որի հիման վրա ժողովրդավարական իրավական պետությունը գործում է որպէս սոցիալական:

Ահա թե ինչու սոցիալական մարդու իրավունքների ու ազատությունների մասին միջազգային սոցիալական բնույթի փաստաթղթերը, իրենց վրա պարտավորություն են վերցրել պահպանել դրանցում ամրագրված նորմերը, ընդունել համապատասխան օրենսդրական, վարչական և այլ միջոցառումներ այդ նորմերի խախտողների նկատմամբ: Եվ գլխավորը՝ իր տառով և ոգով սոցիալական պետության օրենսդրությունն ուղղված է հասարակության զարգացումն ապահովելու վրա սոցիալական առաջընթացի ու սոցիալական արդարության

ճանապարհով:

Թեև հարկավոր է ընդունել, որ անգամ ամենաբարձր զարգացած սոցիալական պետության օրենսդրության մեջ ամեն ինչը չէ, որ «կատարյալ» է: Մեր երկրում, օրինակ, մինչ այժմ վերջնականապէս մշակված ու նորմատիվ ամրագրված չէ սոցիալական պետության հասկացությունը: Թեև դրա գիտական-դոկտրինային մեկնաբանություններ քիչ չեն առաջարկվել: Շատ հեղինակներ (հաճախ դրանք փիլիսոփաներ և իրավաբաններ են) լայն մեկնաբանություն են տալիս այդ երևույթին, մյուսները (սոցիոլոգները, սոցիալական հոգեբանները և տնտեսագետները)՝ ավելի նեղ մեկնաբանություն: Ոչ հազվադեպ «սոցիալական պետություն» տերմինն օգտագործվում է միայն նրա համար, որպէսզի ընդգծի սոցիալական ակտիվ քաղաքականություն իրականացնելու պետության ունակությունը, հոգ տանել բնակչության աշխատանքի տեղավորման հարցերի մասին, ստեղծել առողջապահության, կրթության, սոցիալական ապահովության, աջակցել բնակչության ընչազուրկ շերտերին, պայքարել հանցավորության և բացասական սոցիալական դրսևորումների դեմ և այլն:

Մենք սոցիալական պետությունը մեկնաբանում ենք լայն իմաստով, դուրս գալով պետության մասին պատկերացումների շրջանակից, որի խնդիրները սահմանափակվում են սոցիալական իրավունքների երաշխիքով նվազագույն աշխատավարձի, աշխատանքի պահպանության և գործազրկությունից պաշտպանման, հանգստի, սոցիալական ապահովության, մատչելի կրթության և առողջապահության վրա և այլն: Սոցիալական պետությունը ներկայացնում է իրենից բարձր զարգացած իրավական ժողովրդավարական պետության հատուկ տիպ, որը կառուցողական կերպով համագործակցելով քաղաքացիական հասարակության բոլոր ինստիտուտների հետ՝ խիստ իրավական հիմքի վրա լուծում է քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, մշակութային և բնապահպանական խնդիրները ոչ թե մարդու հաշվին, այլ հանուն մարդու և նրա բարօրության: Դա է սոցիալական պետության իրավական էությունը՝ որպէս գիտական իրավական կատեգորիա:

Սոցիալական պետությունը հիմնվում է տնտեսական զարգացման բավականին բարձր մակարդակի վրա, հասարակության իրավական նորմերի հիման վրա, այդ նույն հասարա-

կութեան նպատակների ու ուղիների վերաբերյալ հիմնական քաղաքական ուժերի փոխգիշման վրա, սոցիալական գործընկերության և քաղաքացիների օրինական շահերի իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության գարգացած սոցիալական համակարգի վրա, տեղերում ինքնակառավարման գործունեության վրա: Ելնելով դրանից՝ սոցիալական պետությունը լուծում է հետևյալ խնդիրները. սոցիալական համերաշխության համաձայնության պահպանումը հասարակության մեջ, մարդու կենսական միջավայրի բարենպաստ պայմանների ձևավորումը, սոցիալական պրոպագանդայի հարստացումը:

Սոցիալական պետության ռեսուրսային հիմքը բավականին լայն է: Այն ընդգրկում է պետական բյուջեի և ոչ բյուջետային ֆոնդերի համակարգը, տնտեսության իրական սեկտորի ռեսուրսները (խոշոր միջին և մանր բիզնեսի), համաշխարհային շուկաներում ռենտանների և այլ մուտքերի ձևով բնական ռեսուրսների իրացումից առաջացած միջոցների մի մասը: Պետությունների և ոչ կառավարական կազմակերպությունների օտարերկրյա վարկերը, տարերային աղետներից և ռազմական գործողություններից տուժածներին, ինչպես նաև պատերազմի և աշխատանքի հաշմանդամներին օտարերկրյա պետությունների միանվագ վճարումները այլ երկրների տարածքներում, իրավաբանական ու ֆիզիկական անձանց կողմից կամավոր բարեգործական վճարները, ընտանեկան բյուջեները:

Գիտնականները ջանքեր են գործադրում նաև պետություններն իրենց սոցիալականության տեսանկյունից տեսակավորելու համար: Ընդ որում, նրանք հիմնվում են այն հանգամանքի վրա, որ սոցիալական պետության ձևավորման ու գործունեության վրա ազդեցություն է ունենում օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ բնույթի տարբեր տեսակի գործոնների մեծ քանակությունը: Այստեղից էլ հենց բխում է տեսակավորման տարբեր չափանիշներն ու համակարգերը¹:

Ըստ ժողովրդական մոտեցման՝ սոցիալական պետությունը մեկնաբանում է որպես օրինաչափ փոլ ժողովրդավարության գարգացման մեջ: Սոցիալականությունը տվյալ դեպքում գերիշխում է ժողովրդավարությանը ինչպես պետական, այնպես և արտապետական ինստիտուտների շրջանակներում: Մեր կարծիքով, այս մոտեցումը համեմատաբար մեղմ տարբերակով, կարող է օգտագործվել Հայաստանի պետական-քաղաքական բարեփոխումների գործընթացում:

Կախված սոցիալական ապահովագրության համակարգի կազմակերպումից ու արդյունավետությունից՝ գիտնականների կողմից նշվում են սոցիալական պետության չորս հիմնական մոդելներ.

1. **շվեդական մոդել** - կառուցված է պետական ապահովագրության հիմնարկությունների և սոցիալական ծառայությունների լայն ճյուղավորված համակարգի վրա լայնածավալ տրանսֆերտային վճարներով, որոնք ֆինանսավորվում են ընդհանուր հարկային միջոցներից.

2. **անգլիական մոդել** - հենվում է ոչ թե պետական, այլ առավելապես սոցիալական ապահովագրության վրա, որն ընդհանուր հարկային միջոցներից ֆինանսավորվում է միայն սահմանափակ քանակությամբ ծառայությունների տրամադրման վրա աղքատության անմիջական հաղթահարման համար.

3. **գերմանական մոդել** - նորմատիվորեն երաշխավորում է բնակչության տարբեր մասնագիտական խմբերի արժանապատիվ սոցիալական կարգավիճակը: Այս համակարգը հիմնված է արդյունավետ է սոցիալական ապահովագրության հաշվին.

4. **ռեզիլիենտային մոդել** (ԱՄՆ, Շվեյցարիա) - ուղղված է միայն բնակչության առանձին սոցիալական կատեգորիաների ապահովագրության վրա և ֆինանսավորվում է մուծումների ու մասնավոր խնամակալության հաշվին²:

1. *Эбзеев Б.С.* Человек, народ, государство в конституционном строе Российской Федерации. М., 2013, с. 382-385; Конституция, власть и свобода в России: Опыт синтетического исследования. М., 2014, с. 140-174.

2. *Мамут Л.С.* Социальное государство с точки зрения права. // Государство и право. 2001, N7, с. 37-38.

3. Конституции Швейцарской Конфедерации, с. 41. ч. 4.

4. *Малахов В.П.* Актуальные проблемы правовой теории государства. М., 2013, с. 26-27.

5. Социальное государство: проблемы, тенденции, перспективы. Материалы международной научно-практической конференции 13 февраля 2004. М., 2004, с. 68-69.

ՄԻջԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՁԸ ՉՃԱՆԱԶՎԱԾ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ (ԼՂ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)

Միջազգային իրավունքի ժամանակակից տեսության մեջ տիրապետում է «ընդհանուր իրավական դաշտի» կոնցեպցիան, ըստ որի՝ փոխազդում և փոխներթափանցում են տարբեր իրավական համակարգեր և իրավական ինստիտուտներ: «Ընդհանուր իրավական դաշտը» ենթադրում է միջազգային իրավական զարգացումից կտրված ազգային իրավունքի մեկուսի զարգացման անհնարինություն: Այնուամենայնիվ, միջազգային և ներպետական իրավունքի հարաբերակցության հարցը միջազգային իրավունքի տեսության կենտրոնական հարցերից մեկն է: Միջազգային դոկտրինան այդ առումով մշակել է երեք հիմնական ուղղություն՝ մեկ դուալիստական և երկու մոնիստական:

Դուալիստական տեսության հիմքում ընկած է այն ուսմունքը, որ միջազգային իրավունքը և ազգային իրավունքն իրենցից ներկայացնում են երկու տարբեր իրավակարգեր: Այդ ուղղության հիմնադիր՝ 19-րդ դարի գերմանացի գիտնական Գ. Տրիպելը գրել է. «Միջազգային և ներպետական իրավունքը ոչ միայն իրավունքի տարբեր ճյուղեր են, այլև տարբեր իրավակարգեր: Դրանք երկու շրջան են, որոնք իրար հպվում են, բայց եր-

բեք չեն հատվում»:¹

Մոնիստական տեսության էությունը (որի գլխավոր ներկայացուցիչներն ու հիմնադիրներն են գերմանացի գիտնական-հետազոտող Վ. Կաուֆմանը և ավստրիացի իրավաբան Հ.Կելզենը) երկու իրավական համակարգերի միասնության ճանաչումն է: Ընդ որում, այդ տեսության կողմնակիցները բաժանվում են միայն դրա իրավական համակարգերի առաջնայնության հարցում: Մի մասը կողմնակից է ներպետական իրավունքի առաջնայնությանը միջազգայինի հանդեպ, իսկ մյուսը՝ հակառակը՝ միջազգային իրավունքի առաջնայնությանը ներպետականի հանդեպ:

Իսկ ռուս գիտնական Ս.Վ. Չերնիչենկոն համարում է, որ «միջազգային իրավունքը և ներպետական իրավունքը դրանք տարբեր իրավական համակարգեր են, որոնք չունեն առաջնայնություն մեկը մյուսի հանդեպ, գործում են տարբեր հարթություններում և տարբեր իրավաբանական չափերում»:²

Պետք է նշել նաև, որ միջազգային իրավունքի տեսության մեջ չկա միասնական տերմինալոգիա, որոնք կողմնորոշում են ազգային օրենսդրության մեջ միջազգային իրավունքի կիրառման միջոցներն ու ձևերը: Օգտագործ-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Միջազգային իրավունք

վում են հետևյալ եզրույթները. իմպլեմենտացիա, ընդունում, հղում, ռեցեպցիա, ինկորպորացիա, տրանսֆորմացիա, ադապտացիա: Հեղինակների մեծամասնությունը «իմպլեմենտացիա» հասկացության տակ հասկանում է միջազգային իրավունքի նորմերի՝ ազգային օրենսդրության մեջ կիրառելու ողջ գործընթացը:

Կախված նրանից, թե որքան շատ է պետությունը ներգրավված միջազգային հարաբերությունների համակարգում, այնքան շատ է նա կախված միջազգային հանրությունից, այնքան շատ է բաց դառնում տվյալ պետության իրավական համակարգը միջազգային իրավունքի անմիջական գործողության համար և առավել շատ է հավանականությունը, որ տվյալ պետությունը ճանաչում է միջազգային իրավունքի առաջնայնությունը: Դրա հետ կապված՝ այն պետությունները, որոնք կողմնորոշում են իրենց տնտեսությունը դեպի միջազգային շուկա և ունեն աննշան ստրատեգիական կշիռ, կամ ներդրումների սուր անբավարարություն է տիրում, մանրամասնորեն համաձայնեցնում են իրենց ազգային օրենսդրությունը միջազգային իրավունքի հետ կամ ճանաչում են միջազգային իրավունքի առաջնությունը և թույլ են տալիս նրա անմիջական գործողությունը ներպետական ոլորտներում, որպեսզի իրենց հանդեպ վստահություն հրավիրեն ու ստանան միջազգային հանրության պաշտպանությունը: Մա մասնավանդ վերաբերում է չճանաչված պետություններին: Իսկ ահա գերտերությունները միջազգային հարցերում ունեն վճռորոշ ձայն: Իհարկե, փոքր պետությունները և գերտերություններն անհամաչափ են իրենց հզորությամբ,

բայց երբ փոքր պետությունը խստորեն կատարում է իր միջազգային-իրավական պարտավորությունները, նա այդ կերպ նույնականացնում է իրեն միջազգային հանրության հետ: Այնպես որ գերտերությունները ստիպված են հաշվի նստել նրանց հետ, քանի որ բացահայտորեն խախտել փոքր պետության իրավունքները՝ նշանակում է խախտել միջազգային հանրության օրինական կարգը: Իսկ որոշ փոքր ու չճանաչված պետություններ ձգտում են նաև միանալ միջազգային որևէ հեղինակավոր կազմակերպության: Օրինակ, երբ ԼՂՀ-ն սկսեց իր օդանավակայանի վերակառուցման աշխատանքները, ձգտում կար ամեն ինչ անել միջազգային ստանդարտներին համապատասխան: Այստեղ խոսքը ոչ միայն օդանավակայանի տեխնիկական հագեցվածության ու բարձրակարգ կադրերի մասին է, այլև միջազգային իրավական նորմերի: Այդ առումով ԼՂՀ կառավարությունը սկսել էր աշխատանքներ տանել Քաղաքացիական ավիացիայի միջազգային կազմակերպությանը (ԻԿԱՕ) միանալու համար: Մասնավորապես, խնդիր կար ԻԿԱՕ-ի անդամ պետություններից մասնագետներ հրավիրել և բոլոր նորմատիվ ակտերը համապատասխանեցնել միջազգային չափանիշներին: Դրանց հիմքում դրված են Միջազգային քաղաքացիական ավիացիայի մասին 1944թ. Չիկագոյի կոնվենցիայի դրույթները:

Այս առումով չճանաչված պետությունները, որոնք իրենց շահերը պաշտպանելու համար չունեն տնտեսական մեծ ներուժ, ձգտում են առաջնորդվել միջազգային իրավունքի նորմերով: Նրանց Մահմանադրություն-

Միջազգային իրավունք

ների «Սահմանադրական կարգի հիմունքները» բաժնում նշվում են միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերին ու սկզբունքներին միանալու, իսկ միջազգային պայմանագրերը՝ իրենց երկրի իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս լինելու մասին:

Ավելին, որոշ չճանաչված երկրներ, նույնիսկ իրենց դատական որոշումների հիմքում, Սահմանադրությունից ու ներպետական օրենքներից բացի, հղում են կատարում նաև միջազգային հանրահայտ փաստաթղթերին՝ որպես իրենց իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասի: Օրինակ՝ ԼՂՀ դատարաններն իրենց որոշումները, դատավճիռներն ու վճիռները կայացնելիս հղում են կատարում 1948թ. դեկտեմբերի 10-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրին և 1950թ. նոյեմբերի 4-ի «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիային: Այսպես, ԼՂՀ Գերագույն դատարանի 2014 թվականի հունվարի 24-ի քաղաքացիական գործով որոշման մեջ որպես վճռաբեկ բողոքի հիմք ընդունում է ոչ միայն ԼՂՀ Սահմանադրությունը, Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը, այլև Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի պահանջները:

Հատկանշական է, որ դեռևս 1994թ. ԼՂՀ Գերագույն խորհուրդը միակողմանիորեն միացել է Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրին ու 1972թ. Ժնևյան կոնվենցիային՝ իր լրացուցիչ արձանագրություններով: Իսկ 2014 թվականի հոկտեմբերի 29-ին ԼՂՀ Ազգային ժողովը մեկ ըն-

թերցմամբ ընդունեց «Եվրոպական մշակութային կոնվենցիան վավերացնելու մասին» (այդ կոնվենցիան ընդունվել է 1954թ. դեկտեմբերի 19-ին Փարիզում) ԼՂՀ օրենքը, որով Արցախի Հանրապետությունն սկսեց միջազգային պայմանագրերին ու կոնվենցիաներին միակողմանիորեն միանալու գործընթացը:

Միջազգային իրավունքի հեղինակությունը նշանակալիորեն բարձրանում է միջպետական բախումներից և համաշխարհային ցնցումներից հետո: Պատմության այդպիսի պահերին հանգստությունն ու կայունությունը մարդկությանը խիստ անհրաժեշտ են լինում: Միջազգային իրավունքը, հանդիսանալով միջազգային հարաբերությունները արձանագրող, դառնում է պահանջարկվող քաղաքական ինստիտուտ, ինչն ապացուցում են, մասնավորապես, Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի իրադարձությունները. այդ պատերազմի կարևորագույն իրավական արդյունքը դառավ միջազգային իրավունքի համընդհանուր սկզբունքներն ամրագրող ՄԱԿ-ի կանոնադրության ընդունումը: Սակայն ժամանակի հետ պատերազմի սարսափները մոռացվում են և միջազգային քաղաքականությունում միջազգային իրավունքի առաջնայնությունը դադարում են քննարկել որպես ապացուցման կարիք չզգացող արքիոմայի: Միջազգային իրավունքի հանդեպ հարաբերությունները դառնում են առավել հաշվենկատ: Խոսքն ավելի շատ շահի, քան միջազգային իրավունքի՝ ազգային իրավական համակարգում օգտագործման մասին է:³

Միջազգային իրավունքի անմիջական կիրառման օգտին ծանրակշիռ

Միջազգային իրավունք

փաստարկ է միջազգային պարտավորությունների բարեխիղճ կատարման սկզբունքը:

Չնայած բազմաթիվ առավելություններին՝ միջազգային իրավունքի անմիջական կիրառումն ուղեկցվում է մի շարք դժվարություններով: Ամենից առաջ դա միջազգային իրավունքի նվազ հայտնի լինելն է: Ազգային որոշ դատավորներ, պետական գործիչներ և պարզապես քաղաքացիներ լավ են հասկանում միջազգային իրավունքն այնքան, որքան այն կիրառում են պատշաճ կերպով: Մեծամասնությունը, սակայն, հեռու է միջազգային իրավունքի իմացությունից:

Միջազգային իրավունքի անմիջական կիրառման առանձնահատկություններից է այն, որ միջազգային համաձայնագրերը կնքելու ժամանակ դիվանագետները կրում են պատասխանատվության մեծ բեռ: Նրանց թույլ տված ցանկացած սխալը բացասական կանդրադառնա ազգային իրավական համակարգերի կողմից համաձայնագրերի անմիջական կիրառման ժամանակ: Դա նվազեցնում է պետության մասնակցության չափը միջազգային պայմանագրերին, չնայած նպաստում է միջազգային համաձայնագրերի նախագծերի առավել մանրամասն մշակման:⁴ Սակայն պետք է նշել, որ դա ոչ բոլոր պետություններին է վերաբերում: Քանի որ չճանաչված պետությունը, որին չի ընդունում ՄԱԿ-ի անդամ պետություններից և ոչ մեկը, դիվանագիտական կապերի բացակայության պատճառով չի կարող կնքել որևէ միջազգային պայմանագիր: Նա ավելի շուտ կարող է միակողմանի, ներպետական ակտով միանալ որևէ հեղինակավոր փաստաթղթի, բայց ոչ երբեք միջազ-

գային պայմանագրի կնքման լիարժեք կողմ հանդիսանալ: Նմանատիպ պրակտիկա ունեն չճանաչված պետություններից շատերը (ԼՂՀ, ՄՄՀ, Աբխազիա և այլն):

Պետությունը գրավում է բացառիկ տեղ միջազգային և ներպետական իրավաստեղծման գործում, հանդիսանալով ինչպես միջազգային, այնպես էլ ներպետական քաղաքական գործընթացների լիիրավ մասնակից և իրականացնելով միջանկյալ գործառույթ այդ գործընթացների միջև:

Միջազգային և ներպետական իրավունքների միջև կոնֆլիկտը կարող է վկայություն լինել տվյալ պետության անընդունակության վերաբերյալ՝ փոխգիջում գտնելու միջազգային և ներպետական շահերի բախման ժամանակ: Միջազգային և ներպետական իրավունքի համաձայնեցման ապահովման իշխանության անընդունակությունը կարող է լինել օբյեկտիվ պատճառների հետևանք, օրինակ, երբ ազգային իմպերատիվ է միջազգային նորմերը փոխբացառող են լինում, կամ երբ պետության բյուրոկրատական ապարատը հանձն է առնում (կամ նախորդ իշխանություններից է ստացել) իրար հակասող միջազգային և ներպետական պարտավորություններ՝ մտադրություն կամ հնարավորություն չունենալով իրականացնելու դրանք: Բայց միջազգային և ներպետական իրավունքների միջև կոնֆլիկտի պատճառ կարող է լինել նաև այնպիսի իրավիճակը, երբ միջազգային և ներպետական շահերի միջև ռեալ կոնֆլիկտը բացակայում է, սակայն պետության իրավական համակարգը տեխնիկապես պատրաստ չէ իրականացնելու միջազգային իրավական պարտավորությունները, մի

Միջազգային իրավունք

իրավիճակ, որը չի բավարարում ոչ իշխանությանը, ոչ էլ միջազգային հանրությանը:

Միջազգային և ներպետական իրավունքների միջև կոնֆլիկտը, որն առաջացել է ոչ թե տեխնիկական, այլ շահերի բախման պատճառներով, առավել պրոբլեմատիկ է: Ժամանակակից պայմաններում այդպիսի կոնֆլիկտները լուծելը ի գործ է միայն իշխանությունը: Դատավորները խստիվ սահմանափակված են քաղաքական փոխզիջումներ գտնելու գործում և չեն կարող արմատապես փոխել գոյություն ունեցող իրավակարգը: Նրանք ստիպված են գոհաբերել ինչ-որ մեկի շահերը: Դրանից խուսափել հնարավոր չէ, բայց բացասական հետևանքները, այնուամենայնիվ, կարելի է մեղմացնել:

Օբյեկտիվորեն, միջազգային իրավունքի առաջնայնությունը տեղին չէ հիմնավորել նրանով, որ միջազգային իրավունքը որակապես լավ է ներպետականից:

Ինչպես ցույց է տալիս պրակտիկան, նույնիսկ սահմանադրական մակարդակով միջազգային իրավունքի առաջնայնության ճանաչումը գերակայություն չի ապահովում բոլոր իրադրություններում և ասպարեզներում: Իրավաբանները բոլոր հնարավոր ուսմունքներն են գտնում, որպեսզի պետության համար նրբանկատ հարցերում շեղվեն միջազգային իրավունքի կիրառությունից: Իսկ երբեմն միջազգային-իրավական կարգավորումը օբյեկտիվորեն հնարավոր չէ ներկայացնել որպես հակասության մեջ գտնվող ներպետական իրավական իմաստիտուտներին արժանի փոխարինում: Միջազգային իրավունքը դեռևս մնում է չափազանց էլիտար և

ակադեմիական, մարդկանց մեծամասնության ուշադրությունից դուրս: Միևնույն ժամանակ, չի կարելի ասել, թե միջազգային իրավունքն ի վիճակի չէ ավելի լավ պաշտպանել մարդկանց շահերը, քան ներպետական իրավունքը: Դա կատարվում է այն դեպքերում, երբ քաղաքացին իր շահերը պաշտպանելու համար նախընտրում է հղում կատարել միջազգային, այլ ոչ թե իր երկրի օրենքներին: Բայց դա հնարավոր է միայն, եթե միջազգային իրավունքն ունի անմիջական գործողություն ներպետական իրավական համակարգում:⁵

Ինչպես ազգային, այնպես էլ միջազգային իրավունքի արդյունավետության բարձրացման գլխավոր գրավականը անհատների իրավունքների պաշտպանությունն է: Այն պետք է հիմնված լինի պետության օրինական շահերի և միջազգային ու ներպետական պարտավորությունների համաձայնեցման կանխադրությի վրա: Ընդ որում, միջազգային իրավունքի այլընտրանքային կիրառման նմանատիպ մոդելն առավել կատարյալ է, քան ավանդական դուալիզմի կամ մոնիզմի համակարգերը, քանի որ այն կողմնորոշված է պաշտպանելու ոչ միայն պետության շահերը, այլև առանձին անհատների՝ համատեղելով որոշում ընդունելու պետության ազատությունը՝ անհատների առջև իր պատասխանատվությամբ: Այս առումով իրենից կարևոր իմաստիտուտ է ներկայացնում քաղաքացիներին՝ իրենց իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության համար, սահմանադրական արդարադատություն իրականացնող դատարաններին ու միջազգային մարմիններին դիմելու հնարավորության ընձեռումը:

Այսպես, ԼՂՀ Սահմանադրության 44-րդ հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք իր իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության խնդրով իրավունք ունի դիմել մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության միջազգային մարմիններին, իսկ 114-րդ հոդվածը՝ սահմանում է յուրաքանչյուր անձի իրավունքը կոնկրետ գործով դիմելու Գերագույն դատարան (որը զբաղվում է նաև սահմանադրական արդարադատությամբ), երբ առկա է դատարանի վերջնական ակտը և սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները: Քաղաքացին իրավունք ունի վիճարկել դատական ակտով իր նկատմամբ կիրառված նորմատիվ ակտի դրույթների սահմանադրականությունը:

Այսպիսով, միջազգային և ներպետական իրավունքի, հանրային և մասնավոր իրավունքի սահմանները գնալով դառնում են առավել քիչ տարանջատվող, ինչը տրանսազգային տնտեսության կապերի, կապիտալի փոխկապակցվածության և քաղաքա-

կան իշխանությունների հետևանք է: Բայց դեռևս գերիշխող է միջազգային և ներպետական օրենսդրության հարաբերակցության հարցի կախվածությունը պետության տնտեսական զարգացման մակարդակից: Այսինքն՝ փոքր, թույլ տնտեսություն ունեցող պետությունները, իսկ չճանաչված պետությունները հիմնականում հենց այդպիսին են, իրենց ազգային օրենսդրությունը ձգտում են համաձայնեցնել միջազգային իրավունքի հետ, կամ ճանաչել միջազգային իրավունքի առաջնայնությունը, և նույնիսկ թույլ են տալիս նրա անմիջական գործողությունը ներպետական օրենսդրությունում: Բայց ահա հզոր տնտեսական ներուժ ունեցող պետությունները դրա կարիքն առանձնապես չունեն: Այդ իրավիճակում չճանաչված պետություններին ոչինչ չի մնում, քան հետևել միջազգային իրավունքի նորմերին, ճանաչել դրանց գերակայությունը ներպետականի հանդեպ և բարեխղճորեն կատարել միջազգային իրավունքի պահանջները:

1. *Мюллерсон Р. А.* Соотношение международного и национального права. М., 1982, с. 10.

2. *Черниченко С.В.* Международное право: современные теоретические проблемы, с. 110.

3. *Барбук А.В.* Соотношение международного и внутригосударственного права: теоретические аспекты. Журнал международного права и международных отношений. N1, 2005, с. 7.

4. *Alkema A.* The Application of Internationally Guaranteed Human Rights in the Municipal Legal Order // Essays on the Development of the International

Legal Order in Memory of Haro F. van Panhuys / eds. F. Kalshofen et al. 1980, p. 190-191.

5. *Kennedy D.* The Disciplines of International Law and Policy // Leiden Journal of International Law. 1999. Vol. 12, N 1, p. 9-135; Koskenniemi M. The Wonderful Artificiality of States // The American Society of International Law. Proceedings of the 88th Annual Meeting. Washington D. C. April 6-9, 1994, p. 22-29.

6. ԼՂՀ Սահմանադրության (ընդունվել է 2006թ. դեկտեմբերի 10-ին) 44-րդ և 114-րդ հոդվածներ:

Виген КОЧАРЯН

*Заведующий кафедрой международного и европейского права
Ереванского государственного университета,
кандидат юридических наук, доцент*

Лилит ЕРЕМЯН

*Соискатель кафедры международного и европейского права
Российско-Армянского (Славянского) университета*

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМНЫХ АСПЕКТАХ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ НЕЛЕТАЛЬНОГО ОРУЖИЯ (НА ПРИМЕРЕ АКУСТИЧЕСКОГО И МИКРОВОЛННОГО ОРУЖИЯ)

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՓԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

52

Логическим следствием научно-технологического развития в области вооружений на первый взгляд является гуманизация войны.¹ Неоспоримым является тот факт, что правомерное применение новых военных технологий во время вооруженных конфликтов может в значительной степени повлиять на сущность ведения военных действий.² Применение новых вооружений может способствовать более эффективной защите как комбатантов, так и гражданских лиц. Однако вызывает беспокойство тот факт, что, несмотря на применение новых более совершенных видов оружия, а иногда даже именно по причине их применения, в последнее время показатели жертв среди гражданского населения стабильно росли. Для того, чтобы минимизировать жертвы среди гражданского насе-

ления, государства стали предпринимать такие меры, которые одновременно снизили также количество жертв среди комбатантов противника.³ В данном контексте особый интерес представляет применение, так называемого, нелетального оружия. Некоторые виды данной категории вооружений на протяжении десятилетий применялись военными и полицейскими силами различных государств.⁴

Принято считать, что нелетальное оружие является более гуманным, так как в отличие от обычных видов оружия, нелетальное оружие, как правило, предотвращает функционирование объекта атаки способами, не связанными с грубым физическим уничтожением, например, посредством взрыва, проникновения или фрагментации. Предполагается, что последствия применения определенных

видов нелетального оружия являются относительно обратимыми для людей и техники.⁵

Следует отметить, что особый интерес представляет анализ определения и основных характеристик, так называемого, нелетального оружия. В научной литературе можно встретить различные определения понятия “нелетальное оружие”. Так, в соответствии с определением НАТО, нелетальное оружие — это оружие, которое “специально предназначено и разработано, чтобы вывести из строя или оттолкнуть военнослужащих противной стороны, с низкой вероятностью смертельного исхода или причинения необратимых повреждений, или [чтобы] сделать оборудование непригодным, с минимальными нежелательными повреждениями или воздействием на окружающую среду.”⁶ Министерство обороны США определяет нелетальное оружие как “оружия, устройства и боеприпасы, которые непосредственно предназначены и преимущественно применяются для немедленного выведения из строя [военного] персонала [противника] и материальной части, минимизируя смертельный исход, причинение хронических травм персоналу, и нежелательный ущерб имуществу или природной среде”.⁷ В контексте указанных определений следует обратить внимание на тот факт, что и дефиниция, предложенная НАТО, и дефиниция минобороны США указывают на то, что применение нелетального оружия не исключает возможность наступления летальных исходов и причинения необ-

ратимых повреждений, хотя и будет способствовать минимизации таких последствий. Также важно отметить, что указанные определения охватывают только физические последствия, оставляя неурегулированным вопрос возможных психологических последствий в результате применения нелетального оружия. В то же время и определение НАТО, и определение минобороны США используют некоторые оценочные и неоднозначные формулировки. Так, в определении, предложенном НАТО, подчеркивается вопрос минимизации нежелательных повреждений или нежелательного воздействия на окружающую среду, а в определении минобороны США говорится о нежелательном повреждении имущества или нежелательном воздействии на окружающую среду. Однако не ясно кем должно определяться: какие именно повреждения или воздействия являются “нежелательными”? В контексте же определения минобороны США кто должен оценивать является ли повреждение имущества нежелательным: военнослужащие или лица, которым принадлежит имущество? Должна ли максима “нежелательное воздействие на окружающую среду” в определении НАТО интерпретироваться в соответствии с пониманием военных или экологов?⁸

В целом, следует подчеркнуть также, что рассмотренные дефиниции дают субъективное представление о сущности нелетального оружия. Из текста определений нелетального оружия следует, что термин “нелетальный” указывает

Международное право

ՀՈՐԿՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՍՏՈՒՄ
Ինտերնացիոնալ

54

на намерение иметь нелетальные последствия в результате применения соответствующего оружия, но не выражает саму сущность такого оружия.⁹ На данном этапе научно-технологического развития понимание нелетального оружия как оружие, применение которого исключает возможность летальных последствий - видение, а не реальность.¹⁰ Именно поэтому сильно дискутируемым является и сам термин “нелетальное оружие”. Для более точного и правильного описания сущности оружия специалисты предлагают альтернативные прилагательные, как например, “меньше, чем летальное”, “менее летальное”, “оружие, выводящее из строя”, “оружие, не пересекающее барьер смерти”, “оружие, не предназначенное, чтобы быть смертельным”.¹¹ Ведь определенные виды нелетального оружия *per se* или ввиду способа их применения, могут причинить серьезные увечья, привести к хроническим нарушениям состояния здоровья и даже стать причиной летальных последствий. С учетом сказанного можно утверждать, что нелетальное оружие не является нелетальным по своей сути. В то же время, называя оружие нелетальным, данному оружию придается “моральный статус”, не уделяя должного значения ни способу его применения, ни негативным последствиям, которые фактически причиняются в результате применения, так называемого, нелетального оружия.¹² Иными словами, термин “нелетальный” как бы рекламирует и продвигает определенную категорию вооружений, соз-

давая впечатление, что применение такого оружия минимизирует негативные последствия вооруженных конфликтов и способствует значительной гуманизации военных действий.¹³

Ссылаясь на созданный «имидж» данной категории вооружений, многие специалисты утверждают, что нелетальные оружия должны подпадать под более благоприятный правовой режим. На наш взгляд, однако, трудно согласиться с подобным мнением. Во-первых, необходимо провести специальные исследования, чтобы определить: являются ли в действительности определенные виды нелетального оружия более гуманными, чем обычные виды оружия и может ли их применение соответствовать основополагающим принципам МГП? Во-вторых, нелетальное оружие на практике чаще всего применяется в сочетании с “летальным” оружием, а такое применение нелетального оружия может привести к более разрушительным и жестоким последствиям.¹⁴ В-третьих, в результате быстрых темпов военно-технологического развития происходит непрерывный процесс разработки все новых видов нелетального оружия, что выдвигает разные новые теоретические и практические правовые вопросы.¹⁵

В настоящее время существует более нескольких ста видов нелетального оружия. Они обычно классифицируются на основании различных факторов.¹⁶ Поскольку охватить и проанализировать законность применения всех ныне существующих видов нелетального

оружия и видов, ожидаемых в будущем, представляется практически невозможным, то в данной статье мы сконцентрируем внимание на рассмотрении проблемных аспектов, связанных с разработкой и применением акустического оружия и микроволнового оружия, получивших в последнее время распространение.

Нелетальное акустическое оружие и микроволновое оружие, как и другие виды нелетального оружия, не предназначены для причинения смерти. Основной целью их применения является временная нейтрализация противника.

Относительно акустического оружия следует отметить, что существуют различные его виды. Некоторые виды акустического оружия способны причинить временную глухоту, другие могут иметь негативные психологические последствия. «В случае использования низких частот можно достичь и дополнительных негативных последствий, в частности, потери равновесия.»¹⁷

Примером акустического нелетального оружия является устройство дальнего звукового диапазона (далее в тексте - УДЗД). Данное оружие действует посредством генерации пучков громких звуков, которые причиняют физическую боль. Данный вид нелетального оружия имеет цель заставить лиц, находящихся на пути звуковой волны, отступить.¹⁸ УДЗД не причиняет смерть, однако, его применение может повлечь необратимое повреждение слуха.¹⁹ УДЗД может посылать сигналы на расстояние до одного километра, поэтому

данное оружие может применяться также как предупреждающее устройство.²⁰ Уже к 2005 году УДЗД получило широкое военное применение, преимущественно со стороны военнослужащих США.²¹

Относительно микроволнового оружия следует отметить, что как военные, так и представители правоохранительных органов считают, именно этот вид нелетального оружия «будущим» нелетальных вооружений. По мнению военных специалистов одним из преимуществ разработки микроволнового оружия является возможность создания реостатного оружия с переменным воздействием: от смертельного, до причиняющих только тепловых эффектов или сугубо нелетального воздействия.²² При этом оценка возможных последствий применения микроволнового оружия кажется довольно проблематичной задачей. Исследования показывают, что при использовании указанных видов оружия абсолютная безопасность не может быть гарантирована.²³

Примером нелетального микроволнового оружия является «система активного отрицания» (далее в тексте - САО). САО предназначена для применения против личного состава сил противника в целях защиты своих вооруженных сил, конвоирования, сдерживания толпы, а также в целях осуществления других оборонительных и наступательных операций.²⁴ Волна САО действует со скоростью света на расстоянии более километра. Невидимая миллиметровая волна «стимулирует нервные окончания человеческой кожи, но проникает

Международное право

в кожу всего на 1/64 дюйма. Эта волна практически сразу производит мощное ощущение тепла — как если бы человек касался горячей лампочки, однако, при этом она не обжигает кожу и не причиняет повреждений.”²⁵ Данное оружие причиняет нестерпимую боль, однако, оно прекращает свое воздействие, как только человек уходит из зоны действия устройства.²⁶

В контексте исследования проблемных аспектов применения определенных видов нелетального оружия следует подчеркнуть, что особенно акустическое и микроволновое нелетальные оружия чаще всего применяются в рамках таких вооруженных конфликтов, где повстанцы, в нарушение требований международного гуманитарного права, не отличают себя от гражданских лиц и сливаются с местным населением. Применение акустического и микроволнового оружия в таких ситуациях действительно может свести к минимуму жертвы среди гражданского населения.²⁷ Однако особенно проблемным, в связи с применением указанных видов “менее летального” оружия, представляется вопрос касательно их неизбежного характера, а также опасность нанесения чрезмерных повреждений и излишних страданий. Ныне существующие виды акустического и микроволнового оружия, по крайней мере, на данном этапе научно-технологического развития, не могут эффективно проводить разграничение между гражданскими лицами и комбатантами. Одновременно по мнению различных специалистов эти

виды оружия в целом, и последствия их применения на здоровье людей, в частности, не достаточно исследованы. Причиной этому, *inter alia*, является то, что новые виды нелетальных вооружений создаются быстрыми темпами, а для определения последствий их применения необходимо иметь большую статистическую базу, основанную на длительном тестировании и известных последствиях уже примененных видов оружия.²⁸

Ввиду недостаточности информации относительно последствий применения всех существующих видов нелетального оружия для человека, поспешными могут оказаться суждения относительно того, являются ли нелетальные вооружения или их определенные виды причиняющими чрезмерные повреждения или излишние страдания. С учетом вышесказанного проведение правовой оценки каждого конкретного вида нелетального оружия, уже в процессе их разработки, а также проведение постоянного последующего мониторинга правомерности их применения в свете действующих международно-правовых регуляций и, в особенности, основополагающих принципов международного гуманитарного права. Таким образом, можно прийти к выводу, что избирательность конкретного вида нелетального оружия и риск причинения чрезмерных повреждений или излишних страданий необходимо определять в каждом конкретном случае, основываясь на результатах специальной правовой оценки

данного оружия.

В данном контексте интересным представляется пример США, где разработан и имплементирован специальный механизм для осуществления правовой оценки именно нелетального оружия.²⁹ В соответствии с Инструкцией Департамента Обороны США возможные последствия для здоровья человека, включая потенциальный риск чрезмерных повреждений в результате применения оружия, необходимо определять уже на этапе его разработки.³⁰ Проблемным аспектом соответствующих регуляций США является то, что при применении оружия, которое не предусмотрено соответствующей государственной программой относительно классификации оружия (так называемые оружия “вне полки” или оружия “с боку”) государственные органы вправе игнорировать необходимость проведения правовой оценки данного оружия.³¹ Так, например, применяемые в Ираке УДЗД, “избежали” процедуры правовой оценки именно на основании того, что они не классифицировались как оружие на момент их применения.³² С учетом сказанного, важным представляется имплементация государствами таких механизмов правовой оценки нелетального оружия, в рамках которых предметом оценки являются не только нелетальные боевые устройства, признанные государством как оружие, но и любые технологии, которые потенциально могут быть классифицированы как оружие, независимо от их фактического статуса.

Обращаясь к вопросу способов международно-правового регулирования применения, так называемых, нелетальных вооружений, следует отметить, что не существует единого международного договора, который регулировал бы все виды нелетального оружия. Специальных международно-правовых положений, регулирующих применение акустического или микроволнового оружия, также не существует. Разработка нового международного договора, регулирующего все нелетальные оружия, или даже все виды акустического и микроволнового оружия, на данном этапе научно-технологического развития не представляется целесообразным, ввиду чрезмерно большого количества различных видов нелетального оружия (видов отдельных категорий нелетальных вооружений), а также с учетом непредсказуемого развития будущего поколения новых видов нелетального оружия. Установление абсолютного запрета на все виды нелетального оружия, или даже на все виды акустического или микроволнового нелетального оружия, также представляется нецелесообразным, поскольку определенные его виды, если их применять с надлежащей старательностью и правомерным образом, действительно могли бы способствовать гуманизации войны. В результате правомерность применения каждого конкретного вида нелетального оружия должна определяться в свете действующих применимых международных договоров, регулирующих применение вооружений, и в свете основополагающих

Международное право

ՀՈՐԿՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՏԱՎԱԾ
Ինտերնետ

58

принципов международного гуманитарного права. Нелетальное оружие будет незаконным *per se*, если невозможно его применение с соблюдением принципов избирательности или недопустимости причинения чрезмерных повреждений или ненужных страданий. А наиболее эффективным способом обеспечения правомерности применения нелетального оружия представляется осуществление специальной правовой оценки каждого конкретного вида нелетального оружия и осуществление продолжительного мониторинга правомерности их применения в соответствии с международно-правовыми требованиями. Тем не менее, считаем, что потенциально нелетальный характер рассматриваемых вооружений, с одной стороны, и их потенциально неизбирательный характер, с другой стороны, обуславливают целесообразность осуществления специальных мер в целях минимизации возможных негативных последствий применения нелетальных вооружений.

Так, одним из возможных решений представляется разработка резолюции Генеральной Ассамблеи ООН, осуждающей неизбирательное применение нелетального оружия и признающей допустимость их применения исключительно в соответствии с содержательными требованиями принципа избирательности, несмотря на их потенциально нелетальный характер.

Альтернативным решением может стать формирование междисциплинарной группы международных экспертов для разработки

комплексного руководства относительно международно-правовых вопросов в связи с применением определенных видов нелетального оружия путем исследования и анализа возможных последствий их применения и определения допустимых способов применения, акцентируя также необходимость соблюдения содержательных требований принципа избирательности, вне зависимости от потенциально нелетального характера последствий. Уже на основании выводов такого комплексного исследования нам представляется целесообразным также имплементация специальных инструкций по разработке и применению каждого отдельного вида нелетального оружия. При этом, считаем необходимым предпринять меры по проведению исследований, а также эффективному сбору и анализу имеющихся данных и статистики относительно последствий применения каждого конкретного вида нелетального оружия для здоровья человека (учитывая возможности применения соответствующего нелетального оружия с обычными летальными видами оружия). Следует также для каждого отдельного вида нелетального оружия определять в рамках инструкции те методы его применения, которые будут способствовать достижению наибольшего военного преимущества с соблюдением содержательных требований основополагающих принципов международного гуманитарного права, но с наименьшим негативным воздействием на здоровье человека и окружающую среду.

1. *Hitoshi Nashu and Tomas Faunce* “Nanotechnology and the International Law of Weaponry: Towards International Regulation of Nano-Weapon”(2009-2010) *J.L. Inf. & Sci.* 21, 45.
2. *Duncan Blake and Joseph Imburgia* “”Bloodless Weapons?” The Need to Conduct Legal Reviews of Certain Capabilities and the Implications of Defining Them as “Weapons”” (2010) *A.F.L.Rev.* 157, 162.
3. *Francisco Forrest Martin* “Using International Human Rights Law for Establishing a Unified Use of Force Rule in the Law of Armed Conflict” (2001) *Sask. L. Rev.* 347, 352.
4. *Koplow D.* “Tangled up in Khaki and Blue: Lethal and Non-lethal Weapons in Recent Confrontations” (2004-2005) *Geo. J. Int’l L.* 703, 711.
5. US DoD Directive No. 3000.3, “Policy for Non-Lethal Weapons” (1996) 2 para.3.1 at: 3.1.1
6. NATO Policy on Non-lethal Weapons (1999) II. 3.
7. The US DoD directive No. 3000.03E, DoD Executive Agent for Non-Lethal Weapons (NLW), and NLW Policy (25.04.2013) Glossary Part II, p. 12 на: www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/30003p.pdf.
8. *David Fidler* “The International Legal Implications of “Non-Lethal” Weapons” (1999-2000) *Mich. J. Int’l L.* 51, 62.
9. *Jackson R., Hutchison R.* “Lasers Are Lawful as Non-Lethal Weapons” (2006) *Army Law* 12, 17
10. *Johannes Feierlein* “Scientific and Technological Standards and Trends for NLW” (1999) *Mil. L. &L.War Rev.* 397, 400
11. *Klaus-Dieter Thiel* “Non-Lethal Weapons an Alternative Option Facing Unconventional Threats” (2003) *Mil. L. & L.War Rev.* 379, 383
12. *David Fidler* “The Meaning of Moscow: “Non-lethal” Weapons and International Law in the Early 21st Century” (2005) *IRRC* 525, 529.
13. *David Fidler*, supra n. 8, 60.
14. *David Fidler*, supra n. 12, 531; US DoD Non-Lethal Weapons Annual Review, Non-Lethal Capabilities for Complex Environments (2013) p. 5, at: <http://jnlwp.defense.gov>.
15. *David Fidler*, supra n. 12, 529.
16. *Klaus-Dieter Thiel*, supra n. 11, 386
17. NATO, RTO report “The Human Effects of Non-Lethal Technologies”(2006), 4.6
18. *Jurgen Altmann*, Millimetre Waves, Lasers, Acoustics for Non-lethal Weapons? *Physics Analyses and Inferences* (2008) 44.
19. *Craig Lerner and Nelson Lund* “Heller and Nonlethal Weapons” (2008-2009) *Hastings L.J.* 1387,1402
20. *Bastian Haberland* “Certain Controversies Concerning Non-lethal Weapons” (2006) *N.Z. Armed F.L.Rev.* 20, 32.
21. *Neil Davison*, Occasional Paper No. 3 “The Contemporary Development of “Non-Lethal” Weapons.” (Bradford Non-Lethal Weapons Research Project 2007) p. 34.
22. *Davison*, Occasional Paper No. 3, supra n. 21, 35.
23. NATO, RTO report, supra n. 17, 4.3.
24. Joint Non-Lethal Weapons Directorate (JNLWD), Non-Lethal Weapons (NLW) Reference Book (2011) стр. 58.
25. *Koplow*, supra n. 4, 720.
26. *Ibid.*
27. US DoD NLW Annual Review, supra n. 14.
28. NATO RTO report, supra n. 17, с. 7-1.
29. DoD Executive Agent for NLW and NLW Policy и DoD Directive 3000.03E, supra n. 7; DoD Instruction 3200.19, “Non-Lethal Weapons Human Effects Characterization” (2012) на: <http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/320019p.pdf>.
30. DoD Instruction 3200.19, supra n. 29, стр. 2 п. 4.b, с.
31. *Davison*, Occasional Paper No. 3, supra n. 21, с. 19.
32. *Ibid.*, с. 37 цитирует *Jontz, S.* (2004) *Marines in Iraq trying out controversial new hailing and warning device.* *Starsand Stripes*, 25 March 2004.

Արայիկ ԱՍԼԱՆՅԱՆ
«Նոստիկանության փորձաքրեագիտական վարչության բաժանմունքի պետ, նոստիկանության փոխգնդապետ, իրավագիտության թեկնածու»

**ՀԱՓՇՏԱԿՈՒԹՅԱՆ ՇԵՏՎԱՆՔՈՎ
ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎԵՍՍԻ
ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՈՐՈՇԱԿԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Հափշտակության բոլոր եղանակներին յուրահատուկ է նյութական վնաս պատճառելու պարագան: Իրավաբանական գրականության մեջ բազմիցս նշվել է, որ գույքի հափշտակության վտանգավորությունը որոշվում է ոչ այնքան այլ տեսակի հանցագործությունների համեմատ դրանց հարաբերական առավել տարածված լինելու հանգամանքով, որքան՝ դրա հետևանքով պատճառված նյութական և բարոյական վնասի չափով:

Ինչպես հայտնի է՝ հափշտակության բոլոր եղանակների համար, որպես կանոն, բնութագրական են հետևյալ երեք պարտադիր հատկանիշները՝

ա) նյութական վնաս պատճառելը, որի հետևանքով սեփականատերը զրկվում է հափշտակված գույքը տնօրինելու, տիրապետելու և օգտագործելու հնարավորությունից:

բ) ուրիշի գույքի հաշվին անօրինական կերպով հարստանալը:

գ) ուղղակի դիտավորության և շահադիտական նպատակի առկայությունը:

Իրավաբանական գրականության մեջ, տարբեր հեղինակների կողմից՝ դեռևս խորհրդային ժամանակներից սկսած, պարբերաբար արտահայտվել են տեսակետներ, որոնք, միաժամանակ, ուղղված են եղել նաև հափշտակության հետևանքով պատճառված վնասի, դրա քրեաիրավական նշանակության, ինչպես

նաև հափշտակությունների դեմ տարվող պայքարի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված խնդրի կարգավորմանը: Մասնավորապես, տվյալ ժամանակաշրջանի հեղինակներից՝ Վ.Գ. Վլասենկոյի կարծիքով. «Հափշտակությունների դեմ տարվող պայքարում պետք է մեծ նշանակություն տրվի նյութական վնասի չափի ճիշտ որոշման և դրա իրական փոխհատուցման հարցին»¹, իսկ Շ.Ի. Չինխուկը՝ առանձնահատուկ նշանակություն տալով հափշտակված գույքի արժեքին, նշում է. «...Որքան մեծ է հափշտակված գույքի արժեքը՝ արտահայտված դրամով, այնքան ավելի մեծ նյութական վնաս է պատճառվում սեփականատիրոջը և այդքան անգամ ավելի մեծ է տուժողին պատճառված վնասը»²: Մեկ այլ հեղինակի՝ Գ.Ա. Կրիզերի կարծիքով. «...Երբ յուրաքանչյուր մարդ համարձակվում է ձեռք բարձրացնել ժողովրդական բարիքների նկատմամբ, պետք է նաև հստակ գիտակցի, որ նա ոչ միայն խիստ կպատժվի, այլ նաև ստիպված կլինի մինչև վերջին լումաններդնել պատճառված վնասը հատուցելուն, ինչն էլ, անկասկած, իր մեծ դերը կունենա գույքի հափշտակության նախականիման գործում...»³:

Հափշտակության օբյեկտիվ կողմի կարևորագույն հատկանիշներից մեկը՝ հանրորեն վտանգավոր հետևանքն է՝

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

սեփականատիրոջը կամ գույքը տիրապետող այլ անձին պատճառված իրական վնասը: Տվյալ պարագայում՝ վնաս պատճառելու տակ, հասկացվում է այն նյութական վնասը՝ արտահայտված գույքի ընդհանուր արժեքի չափով, որը վերցվել (կամ դարձվել) է հանցավորի կամ այլ անձանց օգտին: Պատճառված իրական (առկա) վնասի մեջ չեն ընդգրկվում տվյալ գույքի օգտագործման արդյունքում բաց թողնված օգուտները: Այսինքն՝ հափշտակությունների դեպքում հանցագործության արդյունքն արտահայտվում է սեփականատիրոջը իրական նյութական վնաս պատճառելու մեջ, որի չափը որոշվում է հափշտակված գույքի արժեքով:

Հանցագործությամբ պատճառված վնասը, որպես կանոն, ընդունված է տարանջատել երկու մասի՝ **բարոյականի (ոչ նյութականի) և նյութականի**: Հափշտակության դեպքում ակնհայտ է, որ հետևանքը հանդիսանում է նյութական վնասը: Արարքի քրեաիրավական որակման դեպքում հաշվի են առնում միայն հափշտակված գույքի արժեքը, որը ներկայումս գոյություն ունեցող շուկայական հարաբերությունների պայմաններում որոշվում է հափշտակության պահին գործող շուկայական միջին գնով: Տվյալ դեպքում գույքի ապրանքագիտական գնահատումն իրականացվում է միայն դատասարանքագիտական փորձաքննությամբ:

Վնասը՝ որպես ծանրացնող հանգամանք սեփականության դեմ ուղղված հանցագործություններում, հիմնականում կիրառվում է ԽՄՀՄ նախկին անդամ պետությունների քրեական օրենսդրություններում, չնայած այն հանգամանքին, որ նշված հասկացության էությունը տվյալ երկրների քրեական օրենսդրություններում դեռևս ամբողջությամբ պարզաբանված չէ: Կոնկրետ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքում

«վնաս» հասկացության քրեաիրավական բնորոշումը որևէ կերպ սահմանված չէ: Դրա մասին կարելի է որոշակի դատողություններ կատարել ինչպես քրեական օրենսգրքի տարբեր հոդվածների վերլուծության, քրեական իրավունքի դոկտրինայում և դատական պրակտիկայում (դատական նախադեպային իրավունքում) տեղ գտած տարբեր մեկնաբանությունների ուսումնասիրության, այնպես էլ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 45-րդ կետում տրված՝ «վնաս» հասկացության օրենսդրական բնորոշումից, որտեղ՝ գրեթե ընդհանրական և սահմանափակ իմաստով, նշված է. **«Վնաս՝ դրամական չափման ենթակա բարոյական, ֆիզիկական, գույքային վնասը»**: Օրենքը, բացի վերը նշված պարզաբանումից (*բացառությամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում ոչ նյութական վնասի վերաբերյալ տրված որոշակի պարզաբանումներից*), որևէ այլ մեկնաբանություն չի տալիս, ինչը տվյալ կարևոր և բազմիմաստ իրավական հասկացության ամբողջական ընկալման համար բավարար չէ: Նշված հասկացության հետ կապված՝ օրենսդրական անկատարության որոշակի դրսևորումներ են նկատվում նաև ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության օրենսդրությունների մի շարք այլ հոդվածներում: Մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի կոնկրետ հոդվածի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ, օրինակ՝ օրենքը, «վնաս» հասկացության մեջ, բացի դրամական չափման ենթակա բարոյական, ֆիզիկական և գույքային վնասից, ներառում է նաև **«բաց թողնված օգուտներ»** հասկացությունը: Օրինակ՝ նշված օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 3-րդ մասն ամրագրում է, որ արդարացված իրավունք ունի նաև ամբողջ ծավալով պահանջելու պատճառով վնասի գույքա-

Քրեական իրավունք

յին հատուցում՝ հաշվի առնելով իրական հնարավոր **բաց թողնված օգուտները**:

Խոսելով ընդհանրապես «վնաս» հասկացության մասին՝ հարկ է նկատել, որ օրենսդրական հստակեցումների որոշակի կարիք ունի նաև ՀՀ քրեական օրենսգիրքը, մասնավորապես՝ դրանում առկա այն հոդվածները, որոնցում օգտագործվում են «վնաս», «խոչոր վնաս», «էական վնաս» և այլ հասկացությունները: Օրենսգրքում, բացառությամբ մի շարք հոդվածների(տե՛ս օրինակ՝ ՀՀ քր. օր-ի 175-րդ, 189-րդ, 215-րդ, 290-րդ, 315-րդ և այլ հոդվածները), դեռևս շարունակում են իրենց գոյությունը պահպանել այնպիսի հոդվածներ, որոնցում կոնկրետ վնասի չափի վերաբերյալ չկան որևէ կոնկրետ և հստակ օրենսդրական մոտեցումներ (տե՛ս օրինակ՝ ՀՀ քր. օր-ի 199.1-րդ, 214-րդ, 322-րդ, 357-րդ, 364.1-րդ, 365-րդ և այլ հոդվածները): ՀՀ քրեական օրենսգրքում որևէ հստակ և միանշանակ մոտեցում չկա նաև «վնաս» հասկացության շրջանակներում ընկալվող՝ «նյութական ծանր կացություն» (տե՛ս օրինակ՝ ՀՀ քր. օր-ի 213-րդ հոդվածը), «ծանր հետևանքներ» (տե՛ս օրինակ՝ ՀՀ քր. օր-ի՝ 366-ից 368-րդ, 368.1-րդ, 370-րդ, 373-րդ, 376-րդ հոդվածները և այլն), «նյութական ծանր հետևանքներ» (տե՛ս օրինակ՝ ՀՀ քր. օր-ի 375-րդ հոդվածը), «վնասակար հետևանքներ» (տե՛ս օրինակ՝ ՀՀ քր. օր-ի 367-րդ հոդվածը) հասկացությունների վերաբերյալ:

Ի տարբերություն ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերի՝ «վնաս» հասկացության վերաբերյալ որոշակի հստակեցված մոտեցումներ առկա են իրավունքի այլ ճյուղերում, մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ (վնասների հատուցում), 162.1-րդ (ոչ նյութական

վնասի հասկացությունը և դրա հատուցումը) և ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 241-րդ (հատուցման ենթակա վնասի չափի որոշումը) հոդվածներում: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածը, մասնավորապես, սահմանում է. «Վնասներ են իրավունքը խախտված անձի ծախսերը, որ նա կատարել է կամ պետք է կատարի խախտված իրավունքը վերականգնելու համար, նրա գույքի կորուստը կամ վնասվածքը (իրական վնաս), չստացված եկամուտները, որոնք այդ անձը կստանար քաղաքացիական շրջանառության սովորական պայմաններում, եթե նրա իրավունքը չխախտվեր (բաց թողնված օգուտ), ինչպես նաև ոչ նյութական վնասը»:

Ընդհանրացնելով վերը նշվածը՝ կարելի է միանգամայն փաստել, որ թե՛ քրեական և թե՛ քրեական դատավարության օրենսգրքերից և ոչ մեկում՝ քննարկման առարկա հանդիսացող հասկացությունների վերաբերյալ, չկան որևէ կոնկրետ և հստակ մոտեցումներ: Ի վերջո, օրենսդրի կողմից ցուցաբերած ոչ միանշանակ, սահմանափակ, իսկ երբեմն էլ՝ չմեկնաբանվող կամ տարաբնույթ մեկնաբանությունների տեղիք տվող հասկացությունները, ժամանակի ընթացքում, կարող են նաև սխալ իրավական պրակտիկայի ձևավորման պատճառ հանդիսանալ: Բոլոր դեպքերում, իրավական պրակտիկայում, մասնավորապես՝ դատական նախադեպային իրավունքի ձևավորման գործում պետք է գերակա լինի այն կարևոր հանգամանքի հստակ գիտակցումը, որ օրենքների հստակության և մատչելիության հիմնական գրավակներ՝ **դրանց միատեսակ, միասնական և ճշգրիտ կիրառությունն է**:

Ստեղծված իրավիճակում «վնաս» հասկացության պարզաբանումը ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության օրենսդրություններում պետք է

Քրեական իրավունք

զմահատել **ոչ լիարժեք**: Պետք է ուղղակի փաստել, որ ՀՀ քրեական կամ քրեական դատավարության օրենսդրություններում այդպիսի կարևոր հասկացության վերաբերյալ սպառնիչ պարզաբանումներ տալը, որը կարող է առավել հստակեցնել իրավունքի տվյալ ճյուղերում տրված հասկացության շուրջ առկա ընկալումները՝ ուղղակի **անհրաժեշտություն է**:

Եթե ընդունենք այն հանգամանքը, որ չափը քրեաիրավական հարաբերություններում արտահայտում է արժեքը, որն իրենից ներկայացնում է օբյեկտիվ կատեգորիա, ապա վնասն այն զմահատականն է, որն արտահայտում է նաև սուբյեկտիվ կատեգորիան: Վերջինս արտացոլում է տուժողի այն տառապանքներն ու կորուստը, որը նա ձեռք է բերել մեղադրյալի հանցավոր գործողությունների հետևանքով, այսինքն՝ *սոցիալական վնասը*, որը հանցագործությունների որակման ժամանակ նույնպես պետք է արտացոլվի և ստանա իր համարժեք իրավական զմահատականը:

Ինչպես նախկին, այնպես էլ ներկայիս գործող քրեական օրենսդրություններում, հափշտակության համար քրեական պատասխանատվությունը տարբերակվում է՝ կախված հափշտակության չափից: Նշված հանգամանքը պայմանավորված է նրանով, որ ինչքան ծանր է հանցագործության հետևանքը, այդ թվում՝ հափշտակված գույքի չափը, հետևաբար այնքան վտանգավոր է այն: Ինչպես հայտնի է, տարբեր ժամանակաշրջաններում հափշտակության չափերը՝ մինչև 90-ական թվականները և դրանից հետո, օրենսդրական տարբեր խմբագրումների արդյունքում ենթարկվել են տարբեր փոփոխությունների: Սակայն, ինչպես ցույց են տալիս տարբեր երկրների քրեական օրենսդրությունների համե-

մատական վերլուծությունները, հափշտակության հետևանքով պատճառված վնասի որոշիչը մնում է *հափշտակված գույքի արժեքը (չափը)*:

Սակայն պետք է նշել, որ հափշտակության հետևանքով պատճառված վնասի վերաբերյալ մասնագիտական գրականության մեջ արդարացիորեն կարծիք է արտահայտվել այն մասին, որ պատճառված վնասի չափը պետք է որոշվի ոչ միայն հափշտակված գույքի արժեքով, այլ գործի մյուս հանգամանքներով: Օրինակ՝ հեղինակներից Ս.Մ. Կաչոյի կարծիքով՝ չպետք է գողությունը որակել խոշոր չափերով կատարված՝ հիմնվելով միայն հանցագործության առարկայի արժեքի վրա: Այսինքն՝ կարող են լինել դեպքեր, երբ, օրինակ, 50.000 դրամ արժողության գույքը սովորական ուսումնական հաստատության կամ չքավոր ընտանիքի համար հանդես գա որպես խոշոր չափերի վնաս, իսկ նույն քանակության կամ չափերի գումարը որևէ խոշոր ձեռնարկության (օրինակ՝ արդյունաբերական կամ խոշոր առևտրային կազմակերպության) համար, հանդես չգա որպես այդպիսին: Այդ իսկ պատճառով իրավաբանական գրականության մեջ առաջարկվել է, որպեսզի արարքը համապատասխան հատկանիշներով որակելու դեպքում հաշվի առնեն նաև ֆիզիկական անձի նյութական վիճակը, իրավաբանական անձի ֆինանսական դրությունը, հանցավորի սուբյեկտիվ վերաբերմունքը պատճառված վնասի ու դրա չափի զմահատման վերաբերյալ⁴: Գույքային իրավունքների քրեաիրավական պաշտպանության հետ կապված նմանատիպ հարցերը, նույնիսկ մի շարք պետություններում, ուղղակիորեն կապված են վերը նշված հանգամանքների հետ: Օրինակ՝ Տաջիկստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրքը, այս առումով, ցուցա-

Քրեական իրավունք

բերել է յուրօրինակ մոտեցում. տվյալ օրենսգրքի 244-րդ հոդվածը (գողութուն)՝ համապատասխան ծանոթագրության մեջ, նշում է. «...Անձնական սեփականությանը պատճառված վնասի չափը (զգալի, խոշոր և առանձնապես խոշոր) որոշվում է՝ **ելնելով տուժողի գույքային դրությունից**»:

Հատկանշական է հատկապես այն, որ ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերը՝ տարբեր հոդվածներում անդրադառնալով հանցանք կատարած անձի (կասկածյալի կամ մեղադրյալի) գույքային դրությունը, վերը նշված խնդրի քննարկման շրջանակներում՝ որևէ կերպ չեն անդրադառնում հանցագործության հետևանքով տուժած անձի գույքային դրությանը և, միաժամանակ, հաշվի չեն առնում նաև այն հանգամանքը, թե հափշտակված գույքն ինչ նշանակություն ունի կամ ինչպիսի հետևանքներ կարող է ունենալ տվյալ տուժողի համար: Ի տարբերություն վերը նշվածի, հիշյալ օրենսգրքերում գույքային դրությունը հաշվի է առնվում միայն հանցանք կատարած անձի (կասկածյալ, մեղադրյալ, դատապարտյալ) համար: Բերենք մի քանի օրինակ՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 10-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն. «Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը կարող է որոշում կայացնել կասկածյալին կամ մեղադրյալին անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու մասին՝ **ելնելով նրա գույքային դրությունից**»: Հիշյալ օրենսգրքի մեկ այլ՝ 135-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, նշում է՝ խափանման միջոցը կիրառելու անհրաժեշտությունը և կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ դրա տեսակն ընտրելու հարցը լուծելիս, մի շարք հանգամանքների հետ մեկտեղ, հաշվի են առնվում նաև վերջիններիս **գույքային դրությունը**: Կամ՝ նույն օրենսգրքի 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Քրեական գոր-

ծով մի քանի անձ դատապարտելիս դատական ծախսերը գանձվում են նրանցից յուրաքանչյուրից՝ ըստ դատարանի կողմից որոշված բաժնի՝ հաշվի առնելով այդ անձանց մեղավորության, նրանց նշանակված պատժի խստության աստիճանը և յուրաքանչյուրի **գույքային դրությունը**», իսկ նշված օրենսգրքի մեկ այլ՝ 431-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Քաղաքացիական հայցի մասով կամ այլ վնասի հատուցման մասով դատական որոշման հետաձգման կամ տարաժամկետման հարցը դատարանի կողմից լուծվում է՝ հաշվի առնելով գործի կոնկրետ հանգամանքները և **դատապարտյալի նյութական դրությունը**»:

Նմանատիպ քրեաիրավական նորմեր են նախատեսված նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 2-րդ և 92-րդ հոդվածի 3-րդ մասերում: Մասնավորապես՝ օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված է. «Տուգանքի չափը դատարանը որոշում է՝ հաշվի առնելով կատարված հանցագործության ծանրությունը և **դատապարտվողի գույքային դրությունը**», իսկ նույն օրենսգրքի 92-րդ հոդվածի 3-րդ մասում. «Պատճառված վնասը հարթելու պարտականությունը դրվում է՝ հաշվի առնելով անչափահասի **գույքային դրությունը** և նրա մոտ համապատասխան աշխատանքի ունակությունների առկայությունը»:

Վերը նշված հոդվածների վերլուծություններից պարզ է դառնում, որ կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ օրենքով նախատեսված որևէ կոնկրետ գործողություն իրականացնելիս, պարտադիր կերպով հաշվի է առնվում նաև վերջիններիս **գույքային դրությունը**, իսկ կոնկրետ տուժողի գույքային դրությունը, ով անմիջապես վնաս է կրել վերջիններիս հանցավոր գործողությունների արդյունքում՝ հաշվի չի առնվում: Այն

նույնիսկ չի էլ ակնարկվում: Դատարանի կողմից տուժողի գույքային կամ այլ դրույթյանը համապատասխան իրավական գնահատական տալը կարևոր հանգամանք է նաև քրեական օրենքով նախատեսված պատժի նպատակները իրականացնելու առումով, քանի որ այն նաև սոցիալական արդարությունը վերականգնելու նպատակ է հետապնդում: Այս տեսանկյունից՝ ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերում որոշակի անելիքներ կան:

Ուստի, հաշվի առնելով իրավաբանական գրականության մեջ առկա տեսակետները, քննարկման ենթակա վերը նշված խնդիրների, ինչպես նաև հափշտակության գործերի վերաբերյալ իրականացված տարաբնույթ ուսումնասիրությունների արդյունքները, *առաջարկվում է*. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածում՝ համապատասխան ծանոթագրության տեսքով, նախատեսել և ի լրումն՝ ավելացնել, հետևյալ նախադասությունը. «...**Բացի հանցագործությանը պատճառված վնասից, կարող են հաշվի առնվել նաև գործի այլ էական հանգամանքներ, ինչպիսիք են՝ տուժողի ֆինանսական կամ գույքային**

(նյութական) դրույթյունը, տուժողի համար հափշտակված գույքի նշանակությունը»:

Որպես գույքի արժեքը հավաստող ապացույց, կարող են հանդես գալ ոչ միայն փաստաթղթերը, այլ վկաների ցուցմունքները, տուժողի կողմից տրված բացատրությունները: Տրամաբանական է, որ ինչպես բոլոր ապացույցները, այնպես էլ այդ վկայությունները, դատարանի կողմից ենթակա են գնահատման: Այնպիսի բարդ իրադրություններում, որտեղ պահանջվում են հատուկ գիտելիքներ՝ ապա գույքի արժեքի որոշումը կարող է իրականացվել նաև համապատասխան փորձաքննություն կատարելու միջոցով:

Վերջում հարկ է նկատել, որ վերը նշված և նմանօրինակ այլ խնդիրների վերաբերյալ ցուցաբերվող համապատասխան օրենսդրական մոտեցումները հետագայում կարող են նպաստել ոչ միայն դատական պրակտիկայում հանդիպող որոշակի խնդիրների ճիշտ և համարժեք քրեաիրավական լուծմանը, այլև կարևոր խթան հանդիսանալ քրեական օրենսդրության հետագա բարեփոխումների համար:

1. *Власенко В.Г.* Вопросы теории и практики возмещения материального ущерба при расследовании хищений государственного и общественного имущества, изд. Саратовского университета, 1972г., с. 6.

2. *Чинхоев Ш.И.* Квалификация хищений государственного и общественного имущества в особо крупных размерах, издательство НАУКА, Казахской ССР, Алма-

Ата, 1983г., с. 95-96.

3. *Кригер Г.А.* Квалификация хищений социалистического имущества, юрид. лит. М., 1974г., с. 335.

4. *Кочой С.М.* Ответственность за корыстные преступления против собственности, учебно-практическое пособие, издание 2-е, дополненное и переработанное. М., 2000г., с. 168-169.

Քրեական դատավարություն

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի տեղակալ,
իրավագիտության դոկտոր

Սիմոն ՄԻՄՈՆՅԱՆ

Հայաստանում Ֆրանսիական համալսարան հիմնադրամ

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆԱԿԱՆ ՖՈՒՅՄՈՒՆԷՔԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԴԵՊՈՆԱՖՈՒՄԸ (ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՎՏԱՆԳՆԵՐԸ)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ Նախագիծ) 312-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ ցուցմունքի դատական դեպոնացումը կատարվում է մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքի ստացման պատշաճությամբ նախահովելու նպատակով՝ քննիչի միջնորդությամբ: Նախագծով նախատեսված մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքների դեպոնացման նպատակը և իրականացման կարգը միանշանակ չի ընկալվում իրավաբանական հանրության կողմից և առաջացնում է մի շարք հարցադրումներ:

Սույն հոդվածում կներկայացվեն խոստովանական ցուցմունքը դատարանում դեպոնացնելու իրավահամեմատական վերլուծությունը, ինչպես նաև խոստովանական ցուցմունքը դեպոնացնելու անհրաժեշտության և հնարավոր վտանգների մասին իրավաբան գիտնականների մոտեցումները:

1. Համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ արտասահմանյան երկրներում հիմնականում նախատեսված չէ խոստովանական ցուցմունքը դեպոնացնելու հնարավորություն (Դազախստան, Ուկրաինա, Վրաստան և այլն)¹: Միևնույն ժամանակ պետք է նշել, որ առանձին պետությունների քրեական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանված է խոստովանական ցուցմունքը

դատական կարգով դեպոնացնելու ինստիտուտ: Այսպես, այն ուղղակիորեն նախատեսված է Լիտվայի քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ Քր. դատ. օր.) 189-րդ հոդվածով, որի 3-րդ մասի համաձայն՝ կասկածյալի հարցաքննությունն իրականացվում է դատախազի նախաձեռնությամբ քննիչ-դատավորի կողմից, եթե հիմքեր կան ենթադրելու, որ ամբաստանյալը դատաքննության ընթացքում կարող է փոխել իր ցուցմունքը կամ հրաժարվել ցուցմունք տալուց:

Գրականության մեջ Լիտվայի քրեական դատավարության օրենսգրքի նշված դրույթն արժանացել է մասնագետների քննադատությանը: Այսպես, առանձին տեսաբաններ հարց են տալիս, թե ի՞նչ իրական բացառիկ հանգամանքներ կարող են խոչընդոտել դատաքննությանը մեղադրյալի մասնակցությանը: Տեսականորեն կարելի է ենթադրել, որ նման իրավիճակ կարող է առաջանալ խմբի կողմից կատարված հանցագործության դեպքում, երբ մեղադրյալներից մեկի կյանքին կամ առողջությանը վտանգ է սպառնում: Մյուս բոլոր դեպքերում ցուցմունքի դատական դեպոնացման կանոններով իրականացվող մեղադրյալի հարցաքննությունն անհնարին է, քանի որ այն դատարանում հարցաքննությանը փոխարինելու անիմաստ և անթույլատրելի ընթացակարգ է²:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Լիտվայի քր. դատ. օր-ում նախատեսված մեղադրյալի ցուցմունքների դեպոնացման ինստիտուտը տարբերվում է Նախագծով սահմանված կարգավորումներից: Նախ՝ Լիտվայում կասկածյալի ցուցմունքի դեպոնացումն անմիջապես չի կապվում խոստովանության հետ: Երկրորդ՝ Լիտվայում նշված են կասկածյալի ցուցմունքը դեպոնացնելու որոշակի հիմքեր՝ դատաքննության ընթացքում նախաքննական ցուցմունքները փոխելը կամ ցուցմունք տալուց հրաժարվելը, մինչդեռ՝ Նախագծով որպես մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքի դեպոնացման նպատակ նշվում է դրա պատշաճության ապահովումը:

Ինչպես նշվեց, ՀՀ քր. դատ. օր-ի նախագծում նախատեսված է խոստովանական ցուցմունքների դեպոնացման հնարավորություն, որը քննադատվել է իրավաբանական հանրության կողմից: Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքի դատական դեպոնացման Նախագծով նախատեսված կարգավորմանը դեմ են Մարդու իրավունքների պաշտպանը³, ՀՀ փաստաբանների պալատը⁴ և մի շարք իրավաբաններ⁵:

Նախ՝ ներկայացնենք խոստովանական ցուցմունքը դատական կարգով դեպոնացնելու անհրաժեշտությունը հիմնավորող փաստարկները, այնուհետև՝ դրա վտանգների մասին հայ իրավաբանների արտահայտած մոտեցումները:

Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքը դատական կարգով դեպոնացնելու կողմնակիցների պատճառաբանությունները կարելի է համակարգել երկու խմբի:

Առաջին՝ մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքի դեպոնացումը նպատակ ունի հերքելու հանրության մեջ լայնորեն տարածված՝ քննիչի անբարեխղճության կանխավարկածը, որի համաձայն՝ քննիչը խոստովանական ցուցմունքներն առավելապես կորզում է բռնությամբ: Այսպես, ՀՀ քր. դատ. օր-ի նախագիծը

մշակող աշխատանքային խմբի ղեկավար Հ. Դուկասյանը նշում է. «Հանրության մեջ ունենք համատարած պատկերացում, որ բոլոր գործերով խոստովանական ցուցմունքները ձեռք են բերվում բռնություններով և խոշտանգումներով, այդ պատկերացումները ձեռք են բերել կանխավարկածի ուժ, ըստ որի՝ բարեխիղճ քննիչ չկա: Այդ պատկերացումը հաստատվում էր, երբ մեղադրյալը դատարանում հրապարակային հայտարարում էր, որ խոստովանական ցուցմունքը կորզել են կտտանքների միջոցով: Հաճախ այդպիսի քայլին մեղադրյալներին դրդում են պաշտպանները՝ գործի ապացուցողական զանգվածը կասկածի տակ դնելու, գործի քննությունը ձգձգելու նպատակով»⁶: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ Դ. Ավետիսյանը հարցազրույցներից մեկում նշել է, որ մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքների դեպոնացումը նպատակ ունի կանխելու այն իրավիճակը, երբ մեղադրյալը քննիչի ներկայությամբ տված խոստովանական ցուցմունքներն ամեն անգամ պարզապես հայտարարելով որպես իրականությանը չհամապատասխանող տեղեկություններ, կարող է հասնել վարույթի համար կարևոր նշանակություն ունեցող այդ ապացույցն անթույլատրելի ճանաչելուն⁷:

Երկրորդ՝ խոստովանական ցուցմունքի դեպոնացումը, որպես պաշտպանության լրացուցիչ միջոց, կոչված է կանխելու՝ քննիչի կողմից խոստովանական ցուցմունքը կեղծելու հնարավորությունը: Այսպես, ՀՀ քր. դատ. օր-ի նախագիծը մշակող աշխատանքային խմբի անդամ Ռ. Մելիքյանը խոստովանական ցուցմունքի դատական դեպոնացումը դիտարկում է որպես լրացուցիչ պաշտպանության միջոց, որը կոչված է՝ կանխելու քննիչի կողմից խոստովանական ցուցմունքը կեղծելու հնարավորությունը: Տեսաբանը հարցազրույցներից մեկում նշել է. «Մենք թղթադրամի համար ավելաց-

Քրեական դատավարութիւն

նում ենք լրացուցիչ պաշտպանական հատկանիշ (դիցուք՝ թափանցիկ պատկեր), որպեսզի կեղծելն ավելի դժվար լինի: Իսկ մեր ընդդիմախոսներն ասում են՝ վատ բան եք անում՝ ևս մեկ պաշտպանական հատկանիշ ավելացնելով, քանի որ եթե այդ պաշտպանական հատկանիշն էլ կեղծվի, ապա իսկական թղթադրամը կեղծից տարբերելն ավելի դժվար կլինի⁸:

Ինչպես նկատում ենք, խոստովանական ցուցմունքի դատական դեպոնացման կողմնակիցների հիմնավորումները հակասում են միմյանց. նրանց մի խումբն այն դիտում է որպես քննիչի անբարեխղճության կանխավարկածը հերքելու միջոց, իսկ մյուս մասը՝ քննիչի կեղծիքները կանխելու միջոց:

Այս հարցում առավել հավասարակշռված է Գ. Ղազինյանի դիրքորոշումը. «Եթե մարդը ցուցմունք է տալիս պաշտպանի ներկայությամբ, ապա ավելի ճիշտ է այն դեպոնացնել դատարանի ներկայությամբ, որպեսզի հետագայում չվիճարկեն, որ այն ձեռք է բերվել խոշտանգումների արդյունքում: Իսկ քննարկվող ինստիտուտի ներդրման բացասական կողմն այն է, որ նախաքննության մարմինը կարող է չարաշահել այդ ինստիտուտի գոյությունը և դեպոնացնել մեղադրյալի ցուցմունքը, որի պայմաններում մեղադրյալը դատարանում չի կարող ապացուցել իր անկեղծությունը: Մեր իրականությունը հաշվի առնելով՝ այստեղ առկա են ռիսկեր»⁹:

Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքների պատշաճությունն ապահովելու նպատակով այն դատարանում դեպոնացնելու ինստիտուտը համարում ենք անընդունելի, իսկ առանձին դեպքերում՝ նաև վտանգավոր:

1. *Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքների դեպոնացումն ինքնին հակասում է ապացույցների դեպոնացման բուն էությանը:* Ցուցմունքի դատական դեպոնացման նպատակն է դատա-

կան վերահսկողությունը (դատական երաշխիքների կիրառումը) տարածել մինչդրատական վարույթում ապացույցների ձևավորման գործընթացի նկատմամբ, եթե հիմքեր կան ենթադրելու, որ այդ ապացույցն անհնար է կամ վտանգավոր է ներկայացնել դատարան¹⁰: Այսպես, նախաքննական ցուցմունքը դեպոնացվում է, քանի որ հիմքեր կան ենթադրելու, որ վկան կամ տուժողը հետագայում չեն կարող ներկայանալ դատարան: Այս տրամաբանությունը կիրառելի չէ մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքը դեպոնացնելու դեպքի համար, քանի որ ամբաստանյալի մասնակցությունը դատաքննությանը պարտադիր է, նա դատարանում կարող է անմիջականորեն ցուցմունք տալ: Այս առումով մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքների դատական դեպոնացումն ինքնին հակասում է ցուցմունքի դատական դեպոնացման բուն էությանը: Իրավապաշտպան Ա. Ղազարյանն այս կապակցությամբ նշում է. «Ի՞նչ միտք ունի մեղադրյալի ցուցմունքը դեպոնացնել, եթե հետագայում այն պետք է ստուգվի դատարանում»¹¹:

Մեղադրյալի կարգավիճակում գտնվող անձի նախաքննական ցուցմունքի (և ոչ միայն ինքնախոստովանական) դեպոնացումը կարող է համապատասխանել ցուցմունքների դատական դեպոնացման էությանը հետևյալ երկու դեպքում.

1.1. *Հանցակցությամբ կատարված հանցագործությունների դեպքում մեղադրյալներից մեկը համագործակցում է իրավապահ մարմինների հետ և առանձնացված համագործակցության վարույթի շրջանակում ցուցմունք է տալիս մյուս մեղադրյալների դեմ:* Եթե անվտանգության նկատառումներից ելնելով՝ համագործակցող մեղադրյալի դատարան ներկայանալը վտանգավոր է, ապա այս դեպքում նախաքննության ընթացքում համագործակցող մեղադրյալի՝ մյուս մեղադրյալների վերաբերյալ տված ցուց-

մուքները մինչդասական վարույթի ընթացքում կարող են դեպոնացվել՝ ապահովելով մյուս մեղադրյալների հակընդդեմ հարցման իրավունքը: Ընդ որում, որ այս դեպքում թեև անձն ունի մեղադրյալի կարգավիճակ, սակայն ցուցմունք է տալիս ոչ այնքան իր, որքան մյուս հանցակցի արարքի վերաբերյալ: Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի տեսանկյունից «վկա» հասկացության ավտոմատ մեկնաբանության պարագայում հանցակցի վերաբերյալ ցուցմունք տալու դեպքում անձը (մեղադրյալը) հանդես է գալիս որպես վկա:

1.2. Տեսականորեն մեղադրյալի նախաքննական ցուցմունքը կարելի է դեպոնացնել նաև այն դեպքում, երբ առկա է հիմնավոր ենթադրություն, որ մեղադրյալը դատաքննության ընթացքում կարող է իրավաչափորեն ցուցմունք չտալ: Եթե նախաքննության ընթացքում մեղադրյալն օգտվում է ցուցմունք տալու իրավունքից (անկախ նրանից ցուցմունքը խոստովանական է, թե ոչ), իսկ վարույթն իրականացնող մարմինը հիմնավոր ենթադրություն ունի, որ հիմնական դատախոսների ընթացքում մեղադրյալը կարող է հրաժարվել ցուցմունք տալուց, ապա նախաքննության ընթացքում նրա ցուցմունքը կարող է դեպոնացվել: Այս դեպքում, թեև մեղադրյալը մասնակցում է դատախոսներին, սակայն ցուցմունք չտալու իրավունքից օգտվելու դեպքում, դատարանում կարող է հրապարակվել դեպոնացված նախաքննական ցուցմունքը¹²:

2. *Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքը դատական կարգով դեպոնացնելու մասին միջնորդության հիմքերի բացակայությունը քննիչի համար ստեղծում է անորոշություն:* Խոստովանական ցուցմունքների դեպոնացումն իրականացվում է բացառապես քննիչի միջնորդությամբ, սակայն Նախագծով նախատեսված չեն խոստովանական ցուցմունքը դեպոնացնելու համար դատարանին ներկայացվող միջնորդության փաստա-

կան հիմքերը: Նախագծով որպես մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքի դեպոնացման նպատակ նշված է դրա պատշաճությունն ապահովելը, ինչն այնքան վերացական և անորոշ նպատակ է, որ առաջացնում է ավելի շատ հարցեր, քան կողմնորոշում է քննիչին: Ուստի, Նախագծում բացակայում են այն հստակ չափանիշները, որոնց հիման վրա քննիչը կարող է կողմնորոշվել խոստովանական ցուցմունքները դեպոնացնելու միջնորդություն ներկայացնելու հարցում: Նման օրենսդրական բացի արդյունքում կարող է ձևավորվել բոլոր խոստովանական ցուցմունքները դեպոնացնելու մասին միջնորդությունները ներկայացնելու պրակտիկա:

Մյուս կողմից՝ խոստովանական ցուցմունքները դեպոնացնելու միջնորդության փաստական հիմքերի կամ հստակ նպատակի բացակայության պայմաններում քննիչը չի կարող կատարել Նախագծի 313-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված այն պահանջը, ըստ որի՝ ցուցմունքի դեպոնացում կատարելու միջնորդությունը պետք է բովանդակի դրա անհրաժեշտության հիմնավորումները: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանն իր որոշմամբ մերժում է ցուցմունքի դեպոնացման միջնորդությունը, եթե այն հիմնավորված չէ կամ դրա հիմնավորումները համոզիչ չեն:

3. *Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքի դատական դեպոնացումը կարող է նպաստել՝ «խոստովանությունն ապացույցների թագուհին է» կարգախոսի հիման վրա ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկայի վերականգնմանը:*

Նախագծում ամրագրված է ապացույցների ազատ գնահատման պահանջը, սակայն իրավաբանական ռեալիզմի տեսանկյունից հարցը դիտարկելիս, կարող ենք կանխատեսել, որ դատարանում դեպոնացված խոստովանական ցուցմունքները գործնականում կվերաճեն անհերքելի ապացույցի¹³: ՀՀ քր. դատ. օր-

Քրեական դատավարություն

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

70

ի նախագիծը մշակող աշխատանքային խմբի անդամ Ա. Թաթոյանը գտնում է, որ դեպոնացված խոստովանական ցուցմունքն ընդամենը ապացույց է, և հետագայում մեղադրյալը կարող է հրաժարվել դրանից կամ տալ այլ ցուցմունք: Եթե դեպոնացված ցուցմունքից հրաժարվելու հիմնավորումը համոզիչ է կամ նոր ցուցմունքն առավել արժանահավատ է, ապա դատարանը կարող է դեպոնացված ցուցմունքով հավաստված փաստերը հաստատված չհամարել: Սիայն դեպոնացված խոստովանական ցուցմունքի հիման վրա անձը չի կարող դատապարտվել: Այն կարող է անձին դատապարտելու հիմք հանդիսանալ, միայն եթե հիմնավորվել է պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում հետազոտված ապացույցների բավարար ամբողջությամբ¹⁴: Իհարկե, ասվածը համապատասխանում է վերացարկված իրավական նորմում մոդելավորված գաղափարներին, որը կարող է անվիճելի համարվել ֆորմալ-դոգմատիկ իրավաբանության մեջ: Սինչդեռ առավել պրակտիկ և իրատեսական ենք համարում է Ի. Յա. Ֆոյինիցկու գնահատականը. «Կասկածից վեր է, որ դատական մարմինների կողմից արձանագրված մեղադրյալի ցուցմունքներն ավելի արժանահավատ են, քան ոչ դատական մարմինների մոտ տրված ցուցմունքները»¹⁵: Ս. Պոզնիշևը նշում էր. «Եթե մեղադրյալի խոստովանությունը կասկած չի հարուցում, ապա այն կարող է ունենալ հետևյալ նշանակությունը. դատարանը, առանց ապացույցների հետազոտություն իրականացնելու, կարող է անցնել կողմերի վիճարկության փուլ: Սակայն այսպիսի դատավարական նշանակություն կարող է ունենալ միայն դատական խոստովանությունը, որը տրվել է դատարանում: Նախաքննության ընթացքում քննիչի կողմից արձանագրված խոստովանությունը չունի դատավարական նշանակություն և դատարանի կողմից չի կարող

գնահատվել որպես ապացույց»¹⁶: Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքների մասին որևէ դատողություն անելիս և իրավակարգավորում նախատեսելիս պետք է ցուցաբերել հատուկ զգուշություն: Նման նորամուծությունը պետք է վերլուծել առավելապես իրավաբանական ռեալիզմի տեսանկյունից՝ հաշվի առնելով նաև պատմական առանձնահատկություններով պայմանավորված իրական կյանքի հնարավոր վտանգները:

Ի դեպ, ՀՀ-ում առկա է մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքը դատարանում դեպոնացնելու ինստիտուտին նմանվող պրակտիկա: Այսպես, մեղադրյալի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդությունը քննարկելիս դատավորը հաճախ մեղադրյալին տալիս է եմթադրյալ հանցավոր արարքի առնչության վերաբերյալ հարցեր, իսկ մեղքն ընդունող մեղադրյալը դատական նիստի ժամանակ տալիս է փաստացի խոստովանական բացատրություն, որն օրենքի համաձայն՝ ձայնագրավում է: Եթե մեղադրյալը, հետագայում դատարանում հրաժարվելով նախաքննության ընթացքում տված խոստովանական ցուցմունքներից, հայտարարում էր խոստովանական ցուցմունքները խոշտանգմամբ ձեռք բերելու մասին, ապա մեղադրող դատախազը հաջորդ իսկ դատական նիստին դատարան է ներկայացնում նախաքննության ընթացքում կալանքի միջնորդությունը քննարկելու դատական նիստի ձայնագրությունը, որտեղ մեղադրյալը, ի պատասխան դատավորի հարցերի՝ հայտնում է առերևույթ հանցավոր արարքին իր առնչության մասին: Ինքս՝ դատախազ աշխատելիս, հաճախ եմ կիրառել ապացուցողական իրավունքի տեսանկյունից վիճելի, սակայն պրակտիկայում տարածված և գործնականում՝ արդյունավետ այս «գործիքը»:

Կարծում ենք, որ իրական կյանքում դատավորի ներկայությամբ ձեռք բեր-

ված մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքները կոդավեն առավել արժանահավատ, նույնիսկ այն պարագայում, երբ մեղադրյալը հետագայում դատարանում ներկայացնի իր նկատմամբ խոշտանգում կիրառելու վերաբերյալ վստահելի հայտարարություն: Այս հայտարարությունն ի սկզբանե դատավորի կողմից կարող է գնահատվել ոչ հավաստի, զուտ այն պատճառով, որ նախաքննական խոստովանական ցուցմունքները ձեռք են բերվել դատավորի ներկայությամբ, իսկ մեղադրյալը ցուցմունքի դեպոնացման ժամանակ չի հայտարարել իր նկատմամբ խոշտանգում կիրառելու մասին: Նման օրենսդրական կարգավորումը կարող է վտանգի տակ դնել խոշտանգումների մասին վստահելի հայտարարության կապակցությամբ պատշաճ քննություն կատարելու՝ առանց այդ էլ փխրուն հողի վրա կառուցված պրակտիկան: Հարցը օրակարգից չի հանում նաև Նախագծում ավելացված այն դրույթը, ըստ որի՝ խոստովանական ցուցմունքի դեպոնացումն սկսելուց առաջ դատարանը պարտավոր է մեղադրյալին առանձին բացատրել պաշտպանի ներկայությամբ ցուցմունք տալու և լռություն պահպանելու նրա իրավունքները, ինչպես նաև այն, որ դեպոնացված ցուցմունքը կարող է օգտագործվել որպես ապացույց՝ նույնիսկ դրանից հետագայում հրաժարվելու դեպքում: Մեղադրյալի կողմից լռություն պահպանելու կամ պաշտպանի ներկայությամբ ցուցմունք տալու ցանկություն հայտնելու դեպքում դատարանը կազմում է ցուցմունքի դեպոնացում չիրականացնելու մասին արձանագրություն, որը ստորագրում են մեղադրյալը և նախագահող դատավորը (Նախագծի 315-րդ հոդվածի 4-րդ մաս): Բանն այն է, որ մինչդասական վարույթի ընթացքում մեղադրյալը գտնվում է քրեական հետապնդման մարմնի անմիջական վերահսկողության ներքո, քրեական հետապնդման մարմինը կարող է ներգործել

մեղադրյալի դիրքորոշման վրա ինչպես մինչև դատական նիստը, այնպես էլ դատական նիստից հետո: Այս ամենը գիտակցում է հատկապես անազատության մեջ գտնվող ցանկացած մեղադրյալ: Քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի բացակայության պայմաններում դատավորի և մեղադրյալի առանձին հանդիպումն ինքնին չի չեզոքացնում հնարավոր վտանգները:

4. *Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքի դեպոնացումը կհանգեցնի մեղադրյալի կրկնակի հարցաքննության:* Մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքը դեպոնացնելու համար միջնորդություն ներկայացնելիս՝ քննիչը պետք է նախապես հիմքեր ունենա ենթադրելու, որ դեպոնացման ընթացքում մեղադրյալը տալու է խոստովանական ցուցմունք: Հարց է ծագում՝ քննիչն ի՞նչ դատավարական ձևի շրջանակներում կարող է նախապես տեղեկանալ, թե արդյոք մեղադրյալը պատրաստվում է տալ խոստովանական ցուցմունք: Կարծում ենք, մեղադրյալի դիրքորոշումը պարզելու պատշաճ դատավարական ձևը, մինչև մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքը դեպոնացնելու միջնորդություն ներկայացնելը, նախաքննության կատարման վայրում մեղադրյալին հարցաքննելն է: Եթե նույնիսկ անձը ներկայացել է մեղալականով, ապա այս դեպքում նույնպես քննիչը, մինչև մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքները դեպոնացնելու միջնորդություն ներկայացնելը, պետք է նախապես հարցաքննի մեղալականով ներկայացած անձին: Միայն նախաքննության կատարման վայրում ստացված խոստովանական ցուցմունքների առկայության դեպքում քննիչը կարող է քննարկել մեղադրյալին դատական նիստում կրկին հարցաքննելու և ցուցմունքը դեպոնացնելու նպատակով դատարան միջնորդություն ներկայացնելու հարցը: Գործնականում ստացվում է, որ մեղադրյալին նույն հանգամանքների շուրջ

Քրեական դատավարութիւն

պետք է հարցաքննել երկու անգամ. նախ՝ նախաքննութեան կատարման վայրում, այնուհետև՝ դատական նիստերի դահլիճում: Կարծում ենք, որ նույնաբովանդակ քննչական գործողութեան կրկնակի կատարումը հակասում է քրեական արդարադատութեան արդյունավետութեան և քրեական դատավարութեան համար նախատեսված պետական ռեսուրսները նպատակային օգտագործելու պահանջներին:

Բացի այդ, եթե անձը ներկայացել է մեղայականով և ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, ապա նրա առաջին հնարավոր խոստովանական ցուցմունքի դատական դեպոնացումը գործնականում դառնում է անհնարին, քանի որ Նախագծի 228-րդ հոդվածի 2-ին մասի համաձայն՝ քննիչը պարտավոր է մեղադրյալին հարցաքննել նրան մեղադրանք ներկայացնելուց հետո 48 ժամվա ընթացքում, իսկ Նախագծի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ցուցմունքի դեպոնացման միջնորդությունը բավարարելու դեպքում դատարանը կայացնում է ցուցմունքի դեպոնացում կատարելու մասին որոշում, որում պետք է նշվեն դեպոնացման օրը, ժամը և վայրը, իսկ ցուցմունքի դեպոնացումը նշանակվում է որոշման կայացումից հետո ողջամիտ ժամկետում, բայց ոչ ուշ, քան 10 օր հետո: Գործնականում հնարավոր չէ ցուցմունքների դատական դեպոնացման վերը նշված կարգի (ցուցմունքի դեպոնացման մասին միջնորդության ներկայացում, քննարկում, դեպոնացման համար դատական նիստի օր և ժամ նշանակում, ցուցմունքի դեպոնացման համար դատական նիստի անցկացում) պայմաններում մեղադրանք ներկայացնելուց հետո 48 ժամվա ընթացքում մեղադրյալի հնարավոր առաջին խոստովանական ցուցմունքի դատական դեպոնացումը:

5. *Խոստովանական ցուցմունքի դատական դեպոնացումը կարող է ձևավորել քննիչի կողմից պատշաճ խոստովա-*

նական ցուցմունք ձեռք բերելու անկարողության մասին ենթադրություն: Ինչպես նշվեց, մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքները դեպոնացվում են դրանց պատշաճությունն ապահովելու նպատակով: «Պատշաճ ցուցմունք» հասկացության բովանդակությունը Նախագծով տրված չէ, սակայն Նախագծի 22-րդ հոդվածում ամրագրված պատշաճ հասկացման սկզբունքից բխում է, որ ցուցմունքը համարվում է պատշաճ, եթե այն օժտված է վերաբերելիության, թույլատրելիության և հավաստիության հատկանիշներով: Խոստովանական ցուցմունքի պատշաճության ապահովման նպատակով այն դատարանում դեպոնացնելու մասին միջնորդություն ներկայացնելու պարագայում կարող է ձևավորվել այնպիսի հոգեբանական դիրքորոշում, որ քննիչը չի կարող ինքնուրույն ձեռք բերել պատշաճ խոստովանական ցուցմունք, ուստի պետք է միջնորդի դատարանին՝ դեպոնացման եղանակով ապահովել ցուցմունքի պատշաճությունը՝ դրանով իսկ կասկածի տակ դնելով քննիչի կողմից պատշաճ իրավական ընթացակարգերի շրջանակներում թույլատրելի ու հավաստի խոստովանական ցուցմունքներ ձեռք բերելու հնարավորությունը: Անթույլատրելի են օրենսդրական այն կարգավորումները, որոնց ազդեցությամբ վարույթ իրականացնող մարմնի մոտ կարող են ձևավորվել թերաթեթրոսի հոգեբանություն, իսկ հասարակության մոտ՝ վարույթն իրականացնող պետական պաշտոնատար անձի նկատմամբ անվստահություն:

Այսպիսով, կարծում ենք մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքի դատական դեպոնացումը չի համապատասխանում ցուցմունքների դատական դեպոնացման էությանը և նպատակին, իսկ Նախագծով նախատեսված իրավական կարգավորումները պարունակում են անորոշություններ և իրական վտանգներ:

1. **Гамбарян А.С., Оганесян А.А.** Судебное депонирование показаний на предварительном следствии (сравнительно-правовой анализ). Библиотека криминалиста. 2014, N2, с. 320-325.

2. **Попов А.А.** Проблемы регламентации досудебного депонирования показаний в уголовном процессе. Проблемы в российском законодательстве. 2014, N6, с. 196-200.

3. Քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հարցում Պաշտպանը հետևողական է լինելու: <http://www.pastinfo.am/hy/node/24067#sthash.NWbbVL7.dpuf>(10.02.2013):

4. «Քննարկում Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի վերաբերյալ» <http://www.advocates.am/news/view/592.html> (14.11.2013), «Դեպոնացման ինստիտուտի փորձարկումը ճակատագրեր կարող է արժանանալ»: <http://hetq.am/arm/news/31606/deponacman-institutipordzarkumy-tchakatagrkr-karox-c-arzhananal.html> (23.12.2013):

5. **Օհանյան Պ.** Կան բազմաթիվ դեպքեր, երբ մեղադրյալից ցուցմունքը կորզվում է ճնշումների ազդեցության տակ, փակ կարիներտալին պայմաններում: «168 ժամ» առցանց լրատվական կայք: Հարցազրույց: <http://168.am/2013/12/19/311336.html> (19.12.2013):

6. **Վոլոխյան Հ.** Ուզում ենք արդարադատությունը պաշտպանված լինի սոխի և ինտրիգներից: «Փաստինֆո», Հարցազրույց <http://www.pastinfo.am/hy/node/24343> (10.07.2013):

7. **Ավետիսյան Դ.** Քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի մասին: «Պանորամա», Հարցազրույց http://www.panorama.am/am/interviews/2013/10/04/davetisyan/#.Uk8Y_jdJcZc.facebook (04.10.2014):

8. **Մելիքյան Ռ.** ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի գրվել է գրոյից: «Հրապարակ», Հարցազրույց: <http://www.hraparak.am/?p=41259&l=am/qrdaty+grvel+c+zroyic> (04.11.2013):

9. **Ղազինյան Գ.** Դեպոնացման ինստիտուտի քիստասական ու դրական կողմերը: «Իրավաբան.նետ», Հարցազրույց: <http://iravaban.net/66238.html>: (05.10.2014):

10. **Гамбарян А.С.** Правовые режимы депонирования доказательств (показаний) и их специфика в Уголовном процессе РА. Библиотека криминалиста. 2015, N3.

11. **Ղազարյան Ա.** Պետք է դեպոնացնել, բայց վկայի ցուցմունքը: «Իրավաբան.նետ», Հարցազրույց: <http://iravaban.net/67337.html> (14.10.2014):

12. Այս հիմքով մեղադրյալի ցուցմունքը դեպոնացնելու հնարավորություն Նախագծում նախատեսված չէ, քանի որ Նախագծի 336-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված է նախաքննական ցուցմունքները դատարանում հրապարակելու երկու առանձին հիմք՝ 1. մինչդասական վարույթում անձի ցուցմունքը սույն օրենսգրքի պահանջներին համապատասխան դեպոնացվել է, 2. մեղադրյալը, օգտվելով իր սահմանադրական իրավունքից, դատարանում ցուցմունք տալու ցանկություն չի հայտնել:

13. Դատավարագիտության մեջ կարծիքներ են արտահայտվել այն մասին, որ անհրաժեշտ է հրաժարվել մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքների ապացուցողական նշանակությունից, քանի որ դրանք միշտ կասկածելի են: **Чельцов-Бebutov М.А.** Обвиняемый и его показания в советском уголовном процессе. Под ред. Голяков И.Т. М., Юрид. изд-во МЮ СССР, 1947, с. 46, **Куссмауль Р.** Исключить показания обвиняемого из числа доказательств. Российская юстиция. 2001, N7, с. 52-53, **Будников В. Л.** Признание обвиняемым своей вины не является доказательством. Российская юстиция. 2007, N4, с. 40—43, **Перекрестов В. Н., Соловьева Н. А.** Уголовно-процессуальное значение признания вины в России: монография. М., Изд. Юрлитинформ. 2014, с. 38-39.

14. **Թաթրյան Ա.** Քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի կօգնի բարձրացնել վստահությունը դատարանների հանդեպ: « Ի ր ա վ ա ր ա ն . ն ե տ » , Հարցազրույց <http://iravaban.net/53283.html> (13.03.2014):

15. **Фоницкий И.Я.** Курс уголовного судопроизводства. Т. 2. Под ред. А.В. Смирнова СПб., Альфа, 1996, с. 270.

16. **Познышев С.В.** Элементарный учебник русского уголовного процесса. Москва, 1913. Allpravo.Ru - 2004. (08.03.2014).

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ Իշխանութուն

Հակոբ ՂԱՐԱԽԱՆՅԱՆ

Իրավագիտության թեկնածու,

Արդարադատության առաջին դասի խորհրդական

ՔՆՆԻՉԻ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ

ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԱՆԿԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը

Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում նախատեսված են դեպքեր, երբ քննիչի որոշումն իրավական ուժ է ստանում դատախազի համաձայնությունից հետո միայն, կամ որոշակի գործողություններ կատարելու համար պահանջվում է դատարանի թույլտվությունը: Քննիչի դատավարական իրավասությունների բովանդակության փոփոխումը դեպի դատախազի և դատարանի վերահսկողության ներքո ընդունվող դատավարական որոշումների ավելացումը հանգեցրել է «քննիչի դատավարական ինքնուրույնության» հասկացության բովանդակության փոփոխությանը ու քննիչի ինքնուրույնության փաստացի նվազեցմանը:

Քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը նախաքննության արդյունավետության բարձրացման, քրեական գործի օրինական և հիմնավորված քննության ապահովման միջոց է: Քննիչը պետք է ինքնուրույն լինի իր որոշումներում և գործողություններում, պատրաստ լինի պատասխանատու որոշումներ ընդունել, ինչպես նաև պատասխանատու լինել դրանց արդյունքների համար: Քննիչին քննության իրականացման ընթացքում բազմազան հարցերի հետ կապված որոշումներում ինքնուրույնության շնորհումը նրա վրա դրված պարտականությունների կատարման անհրաժեշտ պայմանն է:

Առանց ընտրության ազատության ո՛չ քննիչը, ո՛չ դատախազը չեն կարող իրականացնել իրենց քրեադատավարական պարտականությունները:

Դատավարական ինքնուրույնության ինստիտուտի հարցերի ուսումնասիրությամբ զբաղվել են այնպիսի գիտնականներ, ինչպիսիք են Վ.Պ.Բոժիկը, Լ.Գ.Կուդինովը, Ա.Մ.Լարինը, Ի.Լ.Պետրուխինը, Ռ.Գ.Ռախունովը, Վ.Ն.Սավիցկին, Մ.Ս.Ստրոգովիչը, Ա.Ի.Տրուտվը, Ա.Ա.Չուվիլը և այլք: Քննիչի դատավարական ինքնուրույնության սահմանների մասին հարցը երկար ժամանակ բանավեճերի առիթ է:

Հարկ է նշել, որ ո՛չ քրեական դատավարության տեսությունը, ո՛չ օրենսդրությունը չեն պարունակում «դատավարական ինքնուրույնության» համընդհանուր ընդունված հասկացություն:

Գրականության մեջ առկա դատավարական ինքնուրույնության հասկացությունները տարբեր են: Հեղինակների մեծ մասը դատավարական ինքնուրույնությունը սահմանում է որպես նրա կարգավիճակի տարր, որը քննության ուղղության և քննչական գործողությունների իրականացման մասին բոլոր որոշումների ինքնուրույն ընդունման իրավունքն ու դրանց օրինական և ճիշտ ժամանակին իրականացման համար լիարժեք պատասխանատվությունն է:

Ինքնուրույնությունը բնորոշում են նաև որպես օրենքով սահմանված և

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՔՆՈՒՐՈՒԹՅՈՒՆ

մանրամասն կանոնակարգված, քննիչի գործունեության հիմք և սկզբունք: Ա.Պ.Գուլյակը սահմանում է դատավարական ինքնուրույնությունը և պատասխանատվությունը որպես քննիչի գործունեության սկզբունք, որը ձևավորում է քննիչի, քննչական բաժնի պետի իրավասությունները և ապացույցների գնահատումը կարգավորող հոդվածներում պարունակվող նորմերը:¹

Լ.Գ.Կուդինովն ինքնուրույնությունը բնորոշում է որպես կոնկրետ սուբյեկտի ներքին հատկություն, որը բնութագրում է հասարակության և պետության կողմից ընդունելի ու սուբյեկտի կողմից ընդունվող որոշումների հնարավորություն՝ անկախ այլ անձանց հետ կապից:² Տվյալ դեպքում ինքնուրույնությունը դիտարկվում է ոչ միայն որպես քննիչի կարգավիճակի արտաքին դրսևորում, այլ նաև սուբյեկտի ներքին հատկություն, նրա ներքին վիճակ:

Չնայած քննիչի դատավարական ինքնուրույնության հասկացության տարբեր մեկնաբանումներին, դրանց ընդհանրացումը, ինչպես նաև քրեադատավարական օրենքի նորմերի վերլուծությունը թույլ են տալիս առանձնացնել տվյալ իրավական ինստիտուտի հետևյալ տարրերը՝

1. նորմեր, որոնք սահմանում են քննության ընթացքն ինքնուրույն ուղղորդելու քննիչի իրավունքը.

2. քննչական և այլ դատավարական գործողությունների իրականացման մասին որոշումների ընդունման ինքնուրույնությունը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսվում է դատարանից ստանալ թույլտվություն.

3. իր ներքին համոզմունքով ապացույցները գնահատելու քննիչի իրավունքը.

4. դատախազի ցուցումների հետ չհամաձայնելու քննիչի իրավունքը.

5. պարտադիր կատարման ենթակա որոշումների կայացման իրավունքը.

6. հետաքննության մարմնին հանձնարարություններ տալու իրավունքը.

7. քննչական և այլ դատավարական գործողությունների օրինական և ճիշտ ժամանակին իրականացման համար պատասխանատվությունը:

Որոշ հեղինակներ նշում են նաև քննիչի դատավարական ինքնուրույնության այլ տարրեր, ինչպիսիք են, օրինակ, քննիչի կողմից ընդունված որոշումների կատարման ուղիների ընտրությունը, նախաքննության խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ դատավարական գործողությունների պլանավորումն ու մարտավարությունը և այլն:

Քննիչի դատավարական ինքնուրույնության հիմքում ընկած է ապացույցների գնահատման և, իր ներքին համոզմունքի հիման վրա որոշումների կայացման հնարավորությունը:

Ա.Վ.Սմիրնովը տվյալ սկզբունքը համարում է միջճյուղային, քանի որ մրցակցային դատավարության սկզբունքների համակարգում այն բնորոշ է ինչպես քրեական, այնպես էլ քաղաքացիական դատավարությանը:³

Ապացույցների գնահատման ազատության հռչակումը՝ որպես քրեական դատավարության սկզբունք, որոշում է քրեական գործով առկա ապացույցների գնահատման գործում դատավորի, դատախազի, քննիչի, հետաքննիչի հիմնական դերը և ընդգծում է սուբյեկտների՝ որոշումների կայացման ժամանակ ներքին համոզմունքի որոշիչ նշանակությունը, նրանց բացառիկ իրավասությունները: Ապացույցների գնահատման ազատության ամրագրումը սկզբունքների համակար-

Քրեական դատավարություն

գում թույլ է տալիս ապահովել այն անհրաժեշտ պայմանները և իրավաբանական երաշխիքները, որոնք անհրաժեշտ են քրեական դատավարության վերջնական նպատակների նվաճման, այդ թվում՝ արդյունավետ նախաքննության, դատավարության մասնակիցների իրավունքների և շահերի պաշտպանության իրականացման համար:

Համապատասխանաբար քննիչի կողմից որոշման կայացումը՝ հակառակ իր ներքին համոզմունքին, հանդիսանում է քրեական դատավարության սկզբունքի խախտում: Միևնույն ժամանակ տվյալ սկզբունքը լիարժեք չի իրականացվի առանց քննիչի ինքնուրույնության ապահովման: Առանց ինքնուրույնության երաշխիքի հնարավոր է ստիպել քննիչին ապացույցների այնպիսի գնահատական տալ, որը տարբերվում է նրա համոզմունքից, ինչն էլ վերջին հաշվով կազդի արդարադատության իրականացման վրա:

Ի դեպ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծում, սկզբունքների թվում ներառված չէ վերոհիշյալ սկզբունքը: «Ապացույցներ և ապացուցում» բաժնի ապացույցների գնահատմանը նվիրված 105-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված է. «Քննիչը, դատախազը, դատավորը, ղեկավարվելով քրեադատավարական օրենսդրությամբ, ներառյալ՝ ապացուցման չափանիշների մասին վերաբերելի կանոններով, ապացույցները գնահատում են դրանց պատշաճ հետազոտման և վերլուծության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ»:

Կարծում եմ, անհրաժեշտ է քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունն ամրագրել քրեադատավարական օրենսդրության մեջ՝ որպես քրեական դատավարության սկզբունքներից մեկը:

Քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը դատավարական ինստիտուտ է, որը սահմանում է քննիչի՝ իր ներքին համոզմունքին համաձայն՝ ապացույցների գնահատման իրավունքը՝ բացառելով որևէ ազդեցություն քննիչի կողմից քրեական գործով մախաքննության ընթացքում կայացվող որոշումների վրա:

Որոշման կայացման ժամանակ քննիչը ղեկավարվում է միայն օրենքով և ներքին համոզմունքով, ինքնուրույն որոշում է քննության ուղղությունը և կրում է լիարժեք պատասխանատվություն իր գործողությունների և որոշումների օրինական և ճիշտ ժամանակին իրականացման համար: Դատավարական ինքնուրույնության ապահովումը նախնական քննության իրականացման ընթացքում անձի իրավունքների և շահերի պատշաճ ապահովման կարևոր պայման է:

Անհրաժեշտ է դատական բարեփոխումների ընթացքում քննարկման առարկա դարձնել նաև քննիչի դերի ու նրա գործունեության հեղինակության բարձրացման հարցը: Քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը պետք է լինի ռեալ, օրենքով հռչակվելուց զատ պետք է ունենա նաև իրական երաշխիքներ:

Քննիչի ինքնուրույնության սահմանափակումը հանգեցնում է քրեական գործերի անորակ քննության, թերությունների, դատավարության գործընթացի մասնակիցների իրավունքների խախտումների: Անբավարար դատավարական ինքնուրույնության մեջ պետք է տեսնել անձանց՝ անօրինական և անհիմն քրեական պատասխանատվության ներգրավելու պատճառներից մեկը: Դրա հետ մեկտեղ, դատավարական ինքնուրույնության ապահովումն իր հերթին հանդիսանում է գործի

քննության ժամանակ անձի իրավունքների և շահերի պատշաճ ապահովման կարևոր պայման:

Ինքնուրույնության սահմանափակումը զգալիորեն նվազեցնում է քննիչի աշխատանքում ստեղծագործականությունը, նախաձեռնողականությունը և ակտիվությունը: Արդյունքում տուժում են քննության արդյունքները, ոտնահարվում անձանց շահերը:

Քննիչի դատավարական ինքնուրույնության երաշխիքներից մեկը դատախազի ցուցումների հետ չհամաձայնելու ու դրանք բողոքարկելու իրավունքն է վերադաս դատախազին: Հարկ է արձանագրել, որ վերջին մեկ տարվա ընթացքում քննիչներն առավել ակտիվ են սկսել օգտվել իրենց այդ իրավունքից, որն անշուշտ դատավարական ինքնուրույնության գործնական դրսևորում է:

Կարծում են, կարելի է նույնիսկ քննարկել այն գաղափարը, որ օրենսդրորեն նախատեսվի քննիչի կողմից ինքնաբացարկ հայտնելու հնարավորությունն այն դեպքում, երբ քննիչը, իր ներքին համոզմունքից ելնելով, համակարծիք չէ դատախազի ցուցումին:

Գատախազի ցուցումները բողոքարկելու ինստիտուտի արդյունավետ իրացման համար անհրաժեշտ է օրենսդրության մեջ նախատեսել նաև որոշ դեպքերում քննիչի դատարան դիմելու հնարավորությունը:

Իմ կարծիքով, գործող օրենսդրության պայմաններում, քննիչը կարող է և իրավունք ունի դատարան դիմել այն դեպքում, երբ սպառվել են վերադաս դատախազին դիմելու եղանակով իր անհամաձայնության իրավացիությունն ապացուցելու հնարավորությունները, ինչպես նաև այն դեպքում, երբ օրենքը չի կարգավորում բողոքարկման կարգը կոնկրետ դեպքերում:

Եթե դատախազի ցուցումները բողոքարկելու գործընթացն օրենսդրորեն նախատեսված և որոշակիորեն կանոնակարգված է, ապա քննիչի կողմից դատախազի որոշումների բողոքարկման հնարավորությունը նախատեսող նորմեր ու կառուցակարգեր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում ընդհանրապես նախատեսված չեն:

Այս առումով ողջունելի է Հայաստանի Հանրապետության հատուկ քննչական ծառայության նախաձեռնությունը, որով շրջանառության մեջ է դրվել և այսօր արդեն ՀՀ կառավարությանում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին օրենքի նախագիծը, որի համաձայն՝ քննիչին իրավունք է վերապահվում բողոքարկելու նաև դատախազի չհիմնավորված ու ապօրինի որոշումները:

Նման օրենսդրական փոփոխությունների անհրաժեշտությունն ուղղակիորեն բխում է քննիչի ինքնուրույնության հանգամանքից: Առանց դրանց քննիչը վերածվում է դատախազի կայացրած ապօրինի ու անհիմն որոշումների դեմ համապատասխան միջոցներ ձեռնարկելու հնարավորություններից ու իրավական լծակներից զուրկ սուբյեկտի, որը խաթարում է նախաքննության, իսկ արդյունքում նաև արդարադատության բուն էությունը:

Քննիչի դատավարական անկախությունը

Քննիչի դատավարական ինքնուրույնության հարցը սերտորեն կապված է քրեական դատավարության մեջ քննիչի դատավարական անկախության խնդիրների հետ: Այդ թեմային իրենց աշխատություններում անդրադարձել են Ա.Ի.Սիխալովը, Ի. Դ.Պերլովը, Մ.Ս.Ստրոգովիչը, Վ.Ս.Չխտյա-

Քրեական դատավարություն

կովր և այլոք:

Միայն քննիչի լիարժեք անկախությունը կարող է ծառայել որպես քրեական գործի օբյեկտիվ քննության իրական երաշխիք:

Գրականության մեջ քննիչի դատավարական անկախության հասկացության և էության մասին կարծիքները տարբեր են: Օրինակ՝ Ա.Ի.Միխայլովն իր «Նախնական քննության արդյունավետության խնդիրը» իրավաբանական գիտությունների դոկտորի ատենախոսության մեջ, դատավարական անկախությունը սահմանում է որպես դատավարական ինքնուրույնության ապահովման պայման:⁴

Մեկ այլ մոտեցում ենթադրում է քննիչի դատավարական ինքնուրույնության և նրա դատավարական անկախության նույնացումը: Վ.Մ.Ժուկովսկին ներկայացնում է այդ երկու հասկացությունները որպես նույնական իրենց նշանակությամբ՝ նշելով. «Ընդ որում, քրեադատավարական օրենսդրության մեջ «անկախություն» տերմինի կիրառումն առավել նախընտրելի է»:⁵

Ես հակված եմ այն դատավարագետների դիրքորոշմանը, ովքեր առանձնացնում են քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը և նրա՝ որպես դատավարության մասնակցի անկախությունը:

Քննիչի դատավարական անկախությունն ինքնուրույն կատեգորիա է, որը նպատակ ունի պաշտպանել քննիչին ու նրա գործունեությունը որևէ ապօրինի ազդեցությունից և միջամտությունից:

Անհրաժեշտ է համաձայնել Լ.Գ.Կուդրինովի կարծիքի հետ, ով սահմանում է անկախությունը՝ որպես սուբյեկտի որակական վիճակ, որը բացառում է նրա վրա հասարակության և

պետության կողմից ընդունելի որևէ ազդեցություն: Նա նշում է, որ հենց անկախության հետ է կապված ցանկացած քննիչի անձնական պատասխանատվության արդարությունը նրա կողմից ընդունվող և իրականացվող որոշումների վերաբերյալ, և դա պաշտպանում է նաև նրան իշխանության այլ ներկայացուցիչների կամայականություններից: Նույնիսկ քննիչի վրա դատախազի կամ քննչական բաժնի պետի օրինական ազդեցությունը նրա անկախության խախտում է:⁶ Օրենքի ուժով մեկ այլ իրավակիրառի կամքին ենթարկվելու պարտավոր անձն ի սկզբանե չի կարող անկախ լինել:

Քննիչի օբյեկտիվությանը, միայն օրենքին ենթարկվելը և որևէ մարմնից կամ պաշտոնատար անձանցից, ինչպես նաև դատավարության մասնակցից անձանցից անկախության նկատմամբ ըստ էության նույն պահանջներն են առաջադրվում, ինչ որ դատավորին:

Քննիչի անկախությունը երաշխավորվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի մի շարք նորմերով, որոնք նախատեսում են բացարկի և դատավարական գործողությունների իրականացման կարգը:

Իրական անկախության ապահովման հիմնական հարցը քննիչի գործունեության իրական երաշխիքների ստեղծումն է, առանց նրա կողմից որոշման կայացման վրա օտար միջամտության և ազդեցության:

Քննչական ու դատախազական մարմիններում իմ անձնական աշխատանքի փորձը, քննիչների ու դատախազների հարցումները հիմք են տալիս պնդելու, որ տարբեր անձանց կողմից նման ազդեցությունը բավական տարածված երևույթ է: Նման ազդեցություններին դիմագրավելը բարդ է ու դժվար: Նման դեպքերում էական նշա-

Քրեական դատավարություն

նակություն են ունենում ինչպես միջամտողի անձը, այնպես էլ միջամտության բնույթն ու քննիչի անձը: Չուտ անձնական և կամային հատկանիշների շնորհիվ որոշ քննիչների հաջողվում է գերծ մնալ նման ազդեցություններից կամ նվազագույնի հասցնել դրանք, որով էլ նրանք կարողանում են աչքի ընկնել որպես անհատականություններ ու ձեռք բերում որակյալ քննիչի համբավ: Սակայն ցավոք, հակառակ իրավիճակներն ավելի գերակշռող են, երբ քննիչն ուղղակի տեղի է տալիս ազդեցությանը: Խոսքը հիմնականում վերաբերում է դատախազի կամ քննչական կառույցի պետի միջամտությանն ու ազդեցությանը: Պրակտիկայի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս արձանագրել, որ մեծամասամբ քննիչները բավարար հիմքերի առկայության պայմաններում անգամ խուսափում են դատախազի կամ քննչական մարմնի պետի ցուցումների բողոքարկումից կամ նրա բանավոր հանձնարարություններից, զուտ նրա հետ անձնական հարաբերությունները չվատացնելու շարժառիթով:

Երբեմն քննիչները, կրելով չափազանց ծանրաբեռնվածություն, վարույթում ունենում են մինչև 20 և նույնիսկ ավելի քրեական գործ: Դրանցով որակյալ քննություն կատարելը պրակտիկորեն դառնալով անհնար, քննությունը վերաժվում է տեխնիկական գործընթացի, որի ժամանակ ուղղակի մեխանիկորեն կատարվում են քննչական մարմնի պետի կամ դատախազի ցուցումներն ու հանձնարարությունները, առանց խորամուխ լինելու կատարվող գործողությունների բովանդակության մեջ:

Քննիչի դատավարական անկախության իրական ապահովումը համակարգային մոտեցում է պահանջում,

որը թույլ կտա ամրագրել ոչ միայն դատավարական, այլև կազմակերպական և ֆինանսական երաշխիքներ: Դիտարկելով քննիչի անկախության ապահովման խնդիրը՝ բազմաթիվ հեղինակներ այսպես թե այնպես շոշափում են նախաքննության մարմինների կազմակերպական ու կառուցվածքային ձևերը:

Կարծում են, որ քննիչի դատավարական անկախությունը կարող է լիարժեք ապահովվել քննչական ստորաբաժանումների կազմակերպական ճիշտ կառուցվածքի հաշվին:

Քննչական ապարատի տեղի, նրա գերատեսչական պատկանելիության մասին հարցերը քննարկվում են մեր իրականությունում արդեն մի քանի տասնամյակ:

Դատաիրավական բարեփոխումների ու օրենսդրության փոփոխության արդյունքում 2007 թվականի դեկտեմբերի 1-ից ՀՀ դատախազությունը նախաքննություն իրականացնելու լիազորություն և գործառույթ չունի: Այն վերապահվեց տարբեր գերատեսչություններում գործող քննչական մարմիններին, մասնավորապես՝ ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչությանը, ՀՀ պաշտպանության նախարարության քննչական ծառայությանը, ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության քննչական վարչությանը, ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեի՝ հետագայում ֆինանսների նախարարության քննչական վարչությանը և 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին ընդունված «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով ստեղծված Հայաստանի Հանրապետության հատուկ քննչական ծառայությանը: Համապատասխան օրենսդրական փոփոխություններից հետո ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգր-

Քրեական դատավարություն

քի 190-րդ հոդվածով սահմանվեցին քննչական ենթակայության հարցերը, որոշվեց, թե որ հանցագործությունների գործերով են նախաքննություն իրականացնում վերոհիշյալ քննչական մարմինները:

Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի 2013 թվականի սեպտեմբերի 24-ի թիվ ՆԿ-159 Ա կարգադրությամբ ստեղծվեց միասնական քննչական մարմնի կազմավորման իրավական ապահովման հանձնաժողով, քննչական մարմինների անկախությունն ամրապնդելու, քրեական գործերով նախաքննության արդյունավետությունը բարձրացնելու և ՀՀ պաշտպանության նախարարության, ՀՀ ոստիկանության, ՀՀ պետական եկամտունների կոմիտեի կառուցվածքում գործող քննչական մարմինների հենքի վրա միասնական քննչական մարմին կազմավորելու նպատակով:

2014 թվականի մայիսի 19-ին ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունեց «Քննչական կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենքը: Առաջմ միավորվեցին ՀՀ ոստիկանության, պաշտպանության նախարարության քննչական կառույցները, հաջորդ փուլում նախատեսելով նաև ներկայիս ֆինանսների նախարարության քննչական կառույցի միավորումը:

Առանձին, գերատեսչական ենթակայությունից դուրս գործող քննչական մարմնի արդարացված լինելու հանգամանքը պրակտիկայում արդեն իսկ ապացուցել էր ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունը: Վերջինիս ինքնուրույն և անկախ լինելու փաստն այլևս ապացուցման կարիք չունի:

ՀՀ ոստիկանության և Պաշտպանության նախարարության քննչական ծառայությունը միասին քննում էին հանրապետությունում գրանցված բոլոր հանցագործությունների ավելի քան

90%-ը: Մտավախություն կար, որ հարցի լուծման մեջ շտապողականությունը կարող էր հանգեցնել հանցագործության քննության գոյություն ունեցող համակարգի մասնակի քայքայմանը և միասնական քրեական քաղաքականության իրականացման նկատմամբ պետության վերահսկողության մակարդակի թուլացմանը, ինչը սակայն բարեբախտաբար տեղի չունեցավ կշռադատված, գրագետ և հիմնավորված գործողությունների արդյունքում:

Տարբեր մարդիկ քննչական բարեփոխման իրականացումը ոչ ճիշտ ժամանակին էին համարում, մատնանշելով երկրի տնտեսական վիճակն ու լրացուցիչ ֆինանսական միջոցների անհրաժեշտության առաջացումը: Իրականում դրա կարիքը չկար և չեղավ, քանզի համակարգերը գոյություն ունեին տասնամյակներ, որի ընթացքում գերատեսչական երկու քննչական ապարատներն ստեղծել էին լուրջ նյութական հիմք, բազմաթիվ կառուցվածքային ստորաբաժանումներ, ունեին բավարար կադրային, տեխնիկական և այլ ռեսուրսներ: Բայց ուժերի և միջոցների գրագետ համակցումը և ֆունկցիոնալ բաշխումը թույլ տվեց այնպիսի կառուցվածք ստեղծել, որն ընդունակ է ապահովել արդյունավետ և որակյալ նախնական քննություն: Գերատեսչական այլ կառույցների ենթակայությամբ գործող մյուս քննչական մարմինների, մասնավորապես՝ Ազգային անվտանգության նախարարության և Ֆինանսների նախարարության քննչական վարչությունների միավորումը գործող Քննչական կոմիտեին, կարծում եմ, մոտ ապագայում լուծելի խնդիր է ու միանգամայն արդարացված:

Այս հարցի հետ կապված վերջնական որոշումը, կարծում եմ, պետք է ընդունվի Քննչական կոմիտեի առնվազն

մեկ տարվա գործունեության արդյունքների ամփոփման, վերլուծության, ինչպես նաև դատավարական, կազմակերպական, նյութական և կադրային խնդիրների լուրջ ուսումնասիրության հիման վրա: Բոլոր քննչական ստորաբաժանումների միավորումը կամրապնդի քննչական ապարատը, կօգնի արդյունավետ լուծել գործի քննության խնդիրները, կբարձրացնի քննիչի դերը քրեական դատավարության մեջ, հնարավորություն կտա միասնական մոտեցում դրսևորել քննության ընթացքում:

Միասնական քննչական ապարատի ստեղծման հարցը քննիչի անկախության երաշխիքներից մեկն է: Սակայն քննիչի անկախությունը կարող է սահմանափակվել նաև այն մարմնի ներսում, որում նա գործում է: Նախաքննության մարմինը ոչ թե քննչական կառույցն է, այլ քննիչը: Այդ իսկ պատճառով մտահոգիչ է նաև քննչական կառույցի ներսում քննիչի ինքնուրույնությունը:

Քննիչի անկախության ամրապնդմանը կարող է ծառայել կազմակերպական երաշխիքների օրենսդրական ամրագրումը, որը որոշում է քննիչի նշանակման, հեռացման, պատժի և խրախուսման, նյութական, ֆինանսական, կենցաղային ապահովման, գործուղման, տեղափոխման և աշխատանքից հեռացման հարցերը:

«Քննչական կոմիտեի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը, կարծում եմ, հնարավորինս արդյունավետ լուծել է այս խնդիրները, առնվազն անցումային շրջանի համար:

Մարդկության ողջ պատմության ընթացքում արդարությունն ուղղակիորեն բխեցվել է արդարադատություն իրականացնողի անձից: Ուստի միշտ փորձ է արվել ապահովել արդարադա-

տությունն իրականացնողի անկախությունն ու ինքնուրույնությունը: Սրանով է պայմանավորված նաև վերաբերմունքը քննություն կատարող անձի նկատմամբ, առաջին հերթին քննարկելով նրա շահագրգռվածությունը գործի ելքով, այնուհետև նրա անկախությունն ու ինքնուրույնությունը: Այս չափանիշներից ելնելով՝ գնահատվել է քննություն կատարողի արդարամտությունը: Սրանք հանդիսացել են արդարության չափման յուրահատուկ միջոցներ ու չափանիշներ:

Կարծում եմ տեղին է մի փոքր պատմական շրջայցը թեմայի շուրջ:

Քննիչի ինստիտուտի պատմության ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ քննիչի՝ որպես քրեական արդարադատության առանձին մասնակցի, հիմնադրումը եվրոպական որոշ երկրներում եղել է 19-րդ դարի կեսերին: Ռուսաստանում, քննիչը՝ որպես քրեական դատավարության մասնակից, սկսել է գործել Ալեքսանդր 2-րդ կայսրի 1860 թվականի հունիսի 8-ի «Քննչական մասը ոստիկանությունից առանձնացնելու մասին» հրամանագրով: Դրանից առաջ՝ դեռևս 1837 թվականին, Չերոկ կայսերական մեծության անձնական գրասենյակի 2-րդ բաժնի և Արդարադատության նախարարության համատեղ ջանքերով մշակվել է «Քննության մասին նախագիծ», որի հիմնական գաղափարն այն էր, որ ոստիկանությունից դուրս բերվի քննության գործառույթը: Այլ խոսքով, քրեական հետապնդում ենթադրող և դատական քննություն պահանջող արարքների քննությունը պետք է իրականացվեր որևէ գերատեսչական ենթակայության մեջ չգտնվող անձանց կողմից, որոնք պետք է լինեին դատարանի կազմում, քանզի նախնական քննությունը դիտվում է որպես արդարադատության

Քրեական դատավարություն

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

82

փուլ: Ալեքսանդր 2-րդի 1864 թվականի նոյեմբերի 20-ի հրամանագրով հաստատվեցին դատարանների կառուցվածքը, քրեական դատավարության կարգը, քաղաքացիական դատավարության կարգը, պատիժների կարգը: Այս օրենքներում վերջնականապես ամրագրվեց նոր դատական մարմինը և սահմանվեց դատական քննիչի կարգավիճակը: Նշված ռեֆորմով ամրագրվում էին ոչ միայն քննիչներին առաջադրվող պահանջները, այլ նաև քննիչների ինքնուրույնությունն ու անկախությունը: Մասնավորապես նշվում էր, որ քննիչ կարող է աշխատել այն անձը, որն ունի միջնակարգ կամ բարձրագույն կրթություն, տիրապետում է գործերի քննության հմտություններին և աչքի է ընկնում բարեխղճությամբ: Վերոհիշյալ հրամանագրի մաս կազմող «Գատական քննիչների հիմնադրումը» հավելվածը սահմանում էր դատական քննիչների անփոփոխությունը և որոշակի երաշխիքներ էր ստեղծում նրանց ինքնուրույնության համար: Գատական քննիչներին պաշտոնների նշանակման կամ տեղափոխման կարգը նույնն էր, ինչ-որ դատավորներինը՝ նշանակման մասին հրամանը ստորագրում էր կայսրը՝ արդարադատության նախարարի ներկայացմամբ, իսկ հեռացումը թույլատրվում էր միայն այն դեպքում, եթե քննիչը քրեական պատժի ենթակա արարք էր կատարել:⁷

Կարծում եմ ներկայումս նույնպես լիովին արդարացված է քննիչի պաշտոնին հավակնող անձանց ներկայացվող պահանջների ամրագրումն օրենսդրորեն, մասնավորապես՝ «Քննչական կոմիտեի մասին» և «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքներում: Կադրերի ընտրության հարցին պետք է հատուկ ուշադրու-

թյուն դարձվի, քանի որ դրանից է կախված քննության հետագա վիճակը: Անորակ կադրը չի կարող որակյալ քննություն կատարել: Քննիչի անձին առաջադրվող անձնական հատկանիշներ չունեցողն իրավունք չունի նույնիսկ ձգտել քննիչ դառնալ: Այնուամենայնիվ, օրենքում շեշտվել են ընդհանուր բնույթի պայմաններ՝ քաղաքացիություն, կրթություն, զինվորական վիճակ և այլ: Սրանցից զատ քննիչին պետք է առաջադրվեն այլ պահանջներ, նա պետք է ունենա որակներ, որոնք պարտադիր են որպես քննիչ աշխատելու համար: Սրա մասին կխոսենք ավելի ուշ և մանրամասն:

Ներկայումս լուրջ խնդիր է որակյալ կադրերի ընտրության հարցը: Իրավապահ մարմիններում, մասնավորապես՝ քննչական կառույցներում ու դատախազությունում սերնդափոխության հարցը տարերայնորեն և հեղափոխական չիմնավորված մեթոդներով իրականացնելը ստեղծել է վիճակ, որտեղ աշխատակիցների 70%-ից ավելին ունի միջինը 5 տարվա մասնագիտական ստաժ: Թերևս բացառություն է կազմում ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունը, որտեղ աշխատող ծառայողների միջին աշխատանքային ստաժը կազմում է 12 տարի: Գիտարկումը նշանակություն ունի այն առումով, որ անկախության ներքին հոգեբանական զգացումը քննիչի մոտ ձևավորվում է տարիների ընթացքում, անընդհատ աճում է տարեցտարի ավելացող փորձի հիման վրա ինքնավստահություն ձեռք բերելու հետ միաժամանակ:

Բավականին բարձր տոկոս է կազմում աշխատանքից ազատվողների թիվը, ինչը մեծամասամբ կախված է ծանր աշխատանքի ոչ համարժեք վարձատրության հանգամանքից: Փորձառու կադրերի արտահոսքի

հետևանքներն անմիջապես զգացնել են տալիս ու հասարակությունն ուղղակիորեն քաղում է դրա պտուղները, անորակ քննության հետևանքով սեռերի վնասներ կրելու ու իր իրավունքները պաշտպանելու անհույս միջոցներ ձեռնարկելով: Փորձառության պակասը անկախության դրսևորման համար բարենպաստ պայման չէ: Իրավապահ համակարգում զուտ դեկլարատիվ ու հանրահաճո հայտարարություններով արդար, անաչառ ու անկախ գործունեություն չի կարող իրականացվել, իսկ որպես հետևանք՝ արդարադատություն չի կարող կայանալ:

Ամփոփում.

Քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը ուղղակի պայման է նախաքննության առջև դրված խնդիրները լուծելու համար: Ինքնուրույնության շարժիչ ուժը քննության ընթացքի և արդյունքների համար անձնական պատասխանատվությունն է:

Քննիչի դատավարական անկա-

խությունն ուղղակի պայման է հանցագործության հանգամանքների օբյեկտիվ և արդար քննության, իսկ վերջնական առումով նաև արդար դատական ակտի կայացման համար:

Քննիչի ինքնուրույնության և անկախության վերաբերյալ քաղաքացիների վստահությունը հանդիսանում է պետության և նրա իշխանական մարմինների նկատմամբ վստահության պայման:

ՀՀ գործող օրենսդրության վերլուծությունը թույլ է տալիս գալ այն եզրակացության, որ քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը և անկախությունն ակնհայտ սահմանափակ են, իսկ դրանց ապահովման երաշխիքները՝ նվազագույն: Ուստի վերստին ցանկանում են շեշտել քննիչի ինքնուրույնության ու անկախության՝ որպես քրեական դատավարության սկզբունքներից մեկի, օրենսդրական ամրագրման անհրաժեշտությունը:

1. *Гуляев А.П.* Следователь в уголовном процессе. М., 1981, с. 98.
2. *Кудинов Л.Д.* Независимость как основа уголовно-процессуального положения следователя в правовом государстве/ Формирование правового государства и вопросы предварительного следствия: Сборник высшей следственной школы. Волгоград 1992, с. 81.
3. *Смирнов А.В.* Модели уголовного процесса. С-Пб, Наука. 2000, с. 77.
4. *Михайлов А.И.* Проблема эффективности предварительного следствия; Диссертация доктора юрид. Наук. М., 1979, с. 66.
5. *Жуковский В.М.* Процессуальная независимость следователя и некоторые ее гарантии: Сборник научных трудов Высшей следственной школы.

- Волгоград. 1991.
6. *Кудинов Л.Д.* Независимость, как основа уголовно-процессуального положения следователя в правовом государстве/ Формирование правового государства и вопросы предварительного следствия. Волгоград, 1992, с. 81-82.
7. *Коротких М.Г., Сорокина Ю.В.* Реформа следственного аппарата России в 1860-1864 гг./ Сов. Государство и право. 1991. #10, *Мамонтов А.Г.* Россия 1860г.: учреждение судебных следователей/Государство и право. 1996. #3, Полное собрание Законов Российской Империи. Издание второе. Т.52. СПб., 1864, Российское законодательство X-XX вв. Т. 8. М., 1991.

Չոն ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՀՀ վճարեկ դատարանի դատավորի օգնական,
Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի ասպիրանտ

**ԴԱՏԱՎՃՈՒ ԱՐԴԱՐԱՑԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՏԿՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

Դատավարության առկայությունը պայմանավորված է օրենքով նախատեսված ընթացակարգերի միջոցով հանցագործություն կատարած անձի քրեական պատասխանատվության հարցի առաջ քաշման և լուծման սոցիալական պահանջով: Եվ հասարակության, և անհատի շահերից է բխում նշված հարցի այնպիսի լուծումը, որն ըստ էության կհամապատասխանի տվյալ միջավայրում ձևավորված արդարացիության պատկերացումներին [1]:

Արդարացիության պատկերացման ընկալումը պայմանավորված է պատմականորեն փոփոխվող մարդու իրավունքների պետության կողմից երաշխավորման ենթակա ծավալի, ձևի և կարգի հետ: Արդարացիության հասկացությունը՝ որպես հասարակական գիտակցության կատեգորիա, ընդգրկում է իր մեջ առանձին սոցիալական խմբերի սոցիալական դրության, իրավունքների, պարտականությունների և այլնի փոխհարաբերակցության հարցը: Այս առումով այդ գաղափարը հիմնված է հասարակության անդամ հանդիսացող բոլոր սուբյեկտների հավասարության տեսլականի վրա, որտեղ ցանկացած անհամապատասխանություն գնահատվում է որպես ոչ արդարացի [2]:

Ժամանակակից Հայոց Լեզվի Բացատրական բառարանում արդարացիության եզրույթը բացատրվում է՝ արդարացի հասկացությունն օգտագործե-

լով, որն իր հերթին նշանակում է՝ իրավացի, արդարությամբ կատարված [3]:

Հետևաբար, առաջին հերթին արդարացիությունն էթիկական, բարոյական կատեգորիա է, սակայն դրա հետ մեկտեղ այն նաև ընդհանուր իրավական սկզբունք է, որի բովանդակությունը մանրամասն մեկնաբանում է Լ.Մ.Աշիրովը: Ըստ նրա՝ արդարացիությունն իրավական տեսանկյունից իր մեջ ընդգրկում է.

- անձանց իրավունքների և ազատությունների հավասարության պահանջ.
- խախտված իրավունքների և ազատությունների պարտադիր վերականգնում.
- արարքի և վրա հասնող իրավական հետևանքի համապատասխանելիության (համաչափության) պահանջ.
- կոնկրետ քրեական գործերով ճշմարտության բացահայտման անհրաժեշտություն [4]:

Հարկ ենք համարում նշել, որ քրեական դատավարությունում արդարացիությունը նույնպես առաջին հերթին իրենից ներկայացնում է բարոյաէթիկական խնդիր: Այն ուղղակիորեն կապված է մարդասիրության (բարի, բարեխիղճ վերաբերմունք մարդու նկատմամբ), ինչպես նաև դատավորների խղճի և բարոյական կերպարի հետ: Ինչպես նշում է Ն.Ա.Ախունդովը՝ արդարացիությունն իրենից ներկայացնում է նորմատիվ-բարոյական, գնահատողական կատեգորիա, որը կախված է դատավորի հայե-

ցողությունից և համոզմունքից» [5]:

Ըստ Ե.Ա.Արտամոտովայի՝ քրեական դատավարությունում արդարացիությունն ընդհանուր առմամբ իրենից ներկայացնում է բարդ և բազմիմաստ կատեգորիա: Դրա բովանդակությունը սերտորեն կապված է մրցակցականության, իրավունքների պաշտպանության ապահովման, անմեղության կանխավարկածի, ճշմարտության վերականգնմանն ուղղված ձգտման, ինչպես նաև պահանջների հետ՝ արդարադատություն իրականացնել լրիվ, բազմակողմանի, օբյեկտիվ և ողջամիտ ժամկետներում [6]:

Ժամանակակից պետությունների իրավական համակարգում արդարացիությունը՝ որպես իրավական սկզբունք, օրենսդրորեն ամրագրված է: Այս առումով և գործող միջազգային նորմերը, և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրական նորմերը պարտադրում են քրեական գործերը լուծել՝ պահպանելով արդարացիությունը: Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 10-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք իր իրավունքներն ու պարտականությունները ճշտելու և իրեն ներկայացված քրեական մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար լիակատար հավասարության հիման վրա իրավունք ունի պահանջելու, որ իր գործը հրապարակայնորեն և արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ քննվի անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան նույնպես երաշխավորում է, որ յուրաքանչյուր ոք իրեն ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի քննարկման դեպքում, իրավունք ունի գործի արդարացի հրապարակային դատաքննության՝ խելամիտ ժամկետում, օրենքի հիման վրա

ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից (6-րդ հոդվածի մաս 1-ին):

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածը նույնպես երաշխավորում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք:

Այսպիսով, նշվածից կարելի է եզրակացնել, որ արդարացիությունը, բացի իր բարոյական, էթիկական, սոցիալական և այլ արտահայտման ձևերից, ունի նաև հստակ իրավաբանական նշանակություն, որն ամրագրված է մի շարք հիմնարար իրավական ակտերում և որից ցանկացած պարագայում շեղումն անթույլատրելի է: Այսօր արդեն իրավական պետության կառուցման խնդիրը չի կարելի լուծված համարել քրեադատավարական օրենսդրությունում և պրակտիկայում առանց արդարացիության սկզբունքի իրագործման: Ընդ որում, այս հարցում մեծ դեր են խաղում դատարանը և նրա կողմից արդարադատության իրականացման արդյունքում ընդունված ակտերը: Այս առումով դատավճիռը, հանդիսանալով որպես արդարադատության իրականացման կարևորագույն ակտ, անկասկած, պետք է լինի արդարացի, հակառակ պարագայում կիսեղաթյուրվի արդարադատության ողջ համակարգի արժեքը:

Այս համատեքստում ինչպես արդարացիորեն նշում է Ն.Պուշինը՝ արդարացիությունը դատարանի կողմից կայացված որոշումների հիմնական հատկություններից մեկն է, որի բացակայության պարագայում այն կորցնում է իր գործառնական նշանակությունը և արդար

Քրեական դատավարություն

րադատության ակտից իր հետևանքներով վերաժվում է վտանգավոր հակաարդարադատական ակտի [7]:

Որոշ դատավարագետների կարծիքով, արդարացիությունը դատավճռի նկատմամբ արտահայտում է բարոյական պահանջ, որպեսզի այն որպես արդարադատական ակտ, սահմանի մեղավորությունը կամ անմեղությունը իրականում կատարվածի համաձայն, որպեսզի դատավճռում ճիշտ որակվի անձի արարքը և սահմանվի ամբաստանյալի անձնավորությանը և կատարած հանցագործության ծանրությանը համապատասխան պատիժ [8]:

Մ.Ս.Ստրոգովիչը, վերլուծելով դատավճռի պահանջները, մատնանշում է, որ դատավճիռը պետք է լինի արդարացի, այսինքն՝ այն պետք է սահմանի դատապարտյալի իրական մեղավորությունը կամ անմեղությունը և պատժի նրան իր մեղքին համապատասխան: Իսկ արդարացման դատավճռի արդարացիությունը ոչ միայն ապօրինի կերպով քրեական պատասխանատվության ենթարկվածի պատվի և արժանապատվության վերականգնումն է, այլ նաև այլ պատճառված վնասի արդարացի հատուցման՝ պատճառված նախաքննություն իրականացնող և դատական մարմինների կողմից [9]: Բացի այդ, իրավաբանական գրականությունում հանդիպում է նաև այն տեսակետը, որի համաձայն՝ քրեական դատավարությունում արդարացիությունն ունի սկզբունքի նշանակություն, որի պահանջները տարածվում են բոլոր քրեադատավարական որոշումների, այդ թվում՝ դատավճռի վրա [10]:

Համաձայնելով վերոնշյալ կարծիքների հետ՝ գտնում ենք, որ դատավճռի արդարացիությունը քրեական դատավարությունում իրավական և սոցիալ-բարոյական կատեգորիաներից, իրավունքի ընդհանուր պահանջից գատ ար-

տահայտվում է նաև որպես դրան բնորոշ հատկություն: Թեև Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածը, սահմանելով դատավճռի հատկությունները (օրինական, հիմնավորված և պատճառաբանված), չի անդրադառնում դատավճռի արդարացիությանը, սակայն Օրենսգրքի այլ դրույթների, դատական պրակտիկայի և քրեական դատավարության տեսության վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ արդարացիությունը դատավճռի անհրաժեշտ հատկություններից է, որն ունի իր ինքնավար նշանակությունը:

Նշվածի հետ հարկ ենք համարում ընդգծել, որ քրեական դատավարության տեսությունում առկա են նաև հակառակ հիմնավորումները:

Օրինակ՝ ռուս դատավարագետ Վ.Բորզովի կարծիքով. «Դեռ նպատակային է դատավճռի արդարացիության ընդհանուր չափանիշ համարել դրա օրինականությունը, ինչը համապատասխանում է մարդու իրավունքների մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածին» [11]: Մեկ այլ կարծիքի համաձայն՝ արդարացիությունը՝ որպես իրավաբանական կատեգորիա, համարժեք է դրա օրինականությանը: Եվ այդ իմաստով լինել օրինական նշանակում է՝ օժտված լինել իրավաբանական արդարացիության որակներով» [12]:

Ռուս դատավարագետ Ի.Ա.Օստապենկոյի կարծիքով՝ դատավճռի արդարացիությունը սերտորեն կապված է օրինականության, հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության հետ, սակայն չի հանգում նրանց, այլ ունի իր սեփական նշանակությունը, քանի որ արտացոլում է դատավճռի բարոյական կողմը [13]:

Մեր կարծիքով դատավճռի արդարացիությունը սերտ կապված է դրա օրինականության և հիմնավորվածության հետ: Անօրինական դատավճիռը,

ինչպես նաև ոչ հիմնավորը հաճախ գնահատվում է որպես անարդար, սակայն այդ հասկացության լայն իմաստով: Այս առումով ինչպես արդարացիորեն նշում է պրոֆեսոր Տ.Գ.Մորչակովը՝ դատավճռի արդարացիությունը նեղ իմաստով հանգում է նշանակված պատժի արդարացիությանը, այսինքն՝ նշանակված պատժի տեսակի և չափի համապատասխանությանը կատարված հանցագործության ծանրությանը և հանցագործություն կատարած անձին: Քրեական իրավունքում ավանդաբար արդարացիության գաղափարներն ամենից հաճախ կապվում են պատժի հետ, և դա իր հիմքում կարծես ունի որոշակի հիմք, քանի որ հենց պատիժների համակարգի և կիրառման պրակտիկայի գնահատականի հիման վրա է ձևավորվում քաղաքացիների իրավական, բարոյական և էթիկական պատկերացումը քրեական օրենքների արդարացիության կամ անարդարացիության վերաբերյալ և որպես հետևանք ամբողջ քրեական քաղաքականության վերաբերյալ [14]:

Ինչպես նշեցինք, դատավճռի արդարացիությունը՝ որպես դրան բնորոշ հատկություն, նշված չլինելով քրեադատավարական օրենքում, այնուամենայնիվ բխեցվում է քրեադատավարական օրենսդրության որոշ նորմերից և իրավակարգի տրամաբանությունից:

Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 399-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Գտնելով, որ դատավճռում նշանակված պատիժն **անարդարացի է** ակնհայտ խիստ կամ ակնհայտ մեղմ լինելու պատճառով, չի համապատասխանում հանցագործության ծանրությանը և ամբաստանյալի անձին, վերաքննիչ դատարանը մեղմացնում կամ խստացնում է պատիժը՝ ղեկավարվելով պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով» (ընդգծումը՝ Ձ.Հ.):

Այսինքն՝ նշվածից ակնհայտ է դառնում, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ վերադաս դատարանը, ստուգման ենթարկելով առաջին ատյանի դատարանի կայացրած դատական ակտը, կգա եզրահանգման, որ նշանակված պատիժը չի համապատասխանում արդարացիության պահանջին, դա կհանգեցնի այդ ակտի բեկանմանը: Հետևաբար, երբ դատավճռը վերադաս ատյանի կողմից բեկանվում է՝ նշանակված պատժի անարդարացիության հիմքով, դա վկայում է դատավճռի ոչ թե օրինականության, հիմնավորվածության հատկությունների բացակայության մասին, այլ արդարացիության:

Բացի այդ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր Ֆրունզիկ Գալստյանի վերաբերյալ 2010 թվականի մարտի 26-ի որոշմամբ մեկնաբանելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածը նշել է. «Պատճառաբանված որոշման բացակայությունն արդեն իսկ օբյեկտիվորեն սահմանափակում է վերադաս դատական ատյանի հնարավորությունը՝ լիարժեք դատական ստուգման ենթարկելու բողոքարկվող դատական ակտի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը և կայացնելու **արդարացի որոշում**, հետևաբար դատական ակտի չպատճառաբանված լինելը հանգեցնում է քրեական դատավարության կարևորագույն սկզբունքներից մեկի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ և քրեադատավարական օրենքով երաշխավորված արդար դատական քննության իրավունքի խախտման» [15] (ընդգծումը՝ Ձ.Հ.):

Մեկ այլ, Ն.Սարգսյանի վերաբերյալ գործով 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի կայացված որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 399-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա վերաքննիչ դատարանը կարող է փոփոխել

Քրեական դատավարություն

առաջին ատյանի դատարանի կողմից նշանակված պատիժը, եթե այն **անարդարացի է** ակնհայտ խիստ կամ ակնհայտ մեղմ լինելու պատճառով» [16]:

Ուստի, կարելի է միանշանակ եզրակացնել, որ արդարացի դատավճիռ կայացնելու պահանջը քրեական արդարադատության կարևորագույն ելակետային դրույթներից մեկն է, որի չպահպանումը հանգեցնում է դատավճռի անվավեր ճանաչմանը: Դատավճռի արդարացիության հատկությունը, հստակ սահմանված չլինելով օրենքում, այնուամենայնիվ քրեական գործերով վերջնական եզրահանգման գալիս պետք է հաշվի առնվի դատարանների կողմից: Այս առումով ինչպես արդարացիորեն նշում է ռուս դատավարագետ Վորոժնովը՝ չնայած օրենքը նախկինում չի նախատեսել դատավճռի արդարացիության պահանջը, այնուամենայնիվ այն դատարանների կողմից միշտ հաշվի է առնվել [17]:

Պետք է նշել նաև, որ ի տարբերություն Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի, ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 297-րդ հոդվածում ամրագրված է, որ կայացված դատավճիռը, բացի օրինական հիմնավորված լինելուց, պետք է լինի նաև արդարացի, իսկ 389.15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետում ամրագրված է դատավճռի այդ հատկության թղթակցող բեկանման կամ փոփոխման հիմքը՝ դատավճռի անարդարացիությունը: Նմանատիպ կարգավորում է պարունակում նաև Վրաստանի քրեական դատավարության օրենսգրքը (259-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

Բացի այդ, քրեադատավարական գիտությունում 80-ական թվականների վերջերին դատավճռի հատկությունների օրինականության և հիմնավորվածության շարքում հաճախ նշվում էր նաև դրա արդարացիության մասին [18]: Հայ-

րենական գիտական մտքում նույնպես որոշ հրապարակումներում դատավճռի հատկությունների շարքում նշվում է նաև դրա արդարացիության մասին [19]:

Ելնելով վերոգրյալից՝ գտնում ենք, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի առաջին մասը պետք է լրացվի հետևյալ բովանդակությամբ. «Դատարանի դատավճիռը պետք է լինի օրինական, հիմնավորված և արդարացի»:

Այս հարցի կապակցությամբ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը նույնպես օրենսդրորեն չի ամրագրել դատավճռի արդարացիության հատկությունը, սակայն դրա հետ մեկտեղ պահպանել է գործող օրենսգրքի տրամաբանությունը և վերաքննության կարգով բողոքարկված դատական ակտի բեկանման և փոփոխման հիմք է նախատեսել՝ նշանակված պատժի կատարված հանցանքի ծանրությանը և մեղադրյալի անձին անհամապատասխանությանը (377-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետ):

Իսկ Նախագծի 382-րդ հոդվածը, որը մասնավորեցնում է նշված խախտումները, վերնագրված է՝ «Նշանակված պատժի անարդարացիությունը» սահմանում է. «Պարզելով, որ առաջին ատյանի դատարանը պատիժ նշանակելիս կամ պատժի կրման հարցը լուծելիս հաշվի չի առել պատիժը մեղմացնող կամ խստացնող կամ հանցագործության վտանգավորությունը կամ մեղադրյալի անձը բնութագրող որևէ հանգամանք, որի արդյունքում նշանակել է անարդարացի՝ ակնհայտ խիստ կամ ակնհայտ մեղմ պատիժ, վերաքննիչ դատարանը փոփոխում է առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը՝ մեղմացնելով կամ խստացնելով պատիժը կամ այլ կերպ լուծելով պատժի կրման հարցը՝ ղեկավարվելով պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով»:

Հիմք ընդունելով վերոնշվածը՝ գտնում ենք, որ Նախագծում նույնպես պետք է ավելացնել դատավճռի արդարացիությունը, որպես դրա հատկություն:

Ինչպես նշել էինք, դատավճռի հատկություններին բնորոշ են առանձին այն խախտումները, որոնց առկայության պարագայում վերադաս ատյանի դատարանի կողմից այդ ակտերի ստուգման արդյունքում կրեկանվեն: Այս առումով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ ամրագրված նորմերի իմաստով դատավճռի արդարացիությունը նույնպես ընկալվում է դրա նեղ իմաստով՝ միայն պատժի մասով:

Քրեական օրենսգրքի հոդվածների սանկցիաների մեծ մասը թույլ է տալիս ընտրելու պատժատեսակը, ինչպես նաև հողվածով նախատեսված սահմաններում դրա չափը: Չնայած այդ սահմաններում նշանակված ցանկացած պատիժ ֆորմալ առումով կհամապատասխանի օրենքին, սակայն այն պարտադրում է դատարանին նշանակել ոչ թե ցանկացած այլ, տվյալ դեպքի և անձի համար արդարացի պատիժ:

Մեր կողմից ուսումնասիրված ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոքարկված 70 քրեական գործերով 46-ով բողոքները բերվել են այս հիմքով, որից 12-ը բավարարվել է և համապատասխանաբար դատավճիռը փոփոխվել է:

Օրինակ՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանն ամբաստանյալ Ս.Գ.-ի պաշտպան Կ.Ս.-ի վերաքննիչ բողոքի հիման վերանայելով Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի հոկտեմբերի 24-ի դատավճիռը, որով ամբաստանյալը մեղավոր էր ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 9-րդ կետով և դատապարտվել ազատազրկման՝ վեց տարի ժամկետով, իր 2014 թվականի դեկտեմբերի 27-ի որոշմամբ պաշտպանի վե-

րաքննիչ բողոքը բավարարել է մասնակիորեն՝ պատժի մասով փոփոխել դատավճիռը և ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակված վեց տարի ժամկետով ազատազրկումը փոխարինել 5 տարի ժամկետով ազատազրկմամբ: Սույն գործով վերաքննիչ դատարանը, գալով եզրահանգման, որ ամբաստանյալ Ս.Գ.-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 9-րդ կետով առաջադրված մեղադրանքը հիմնավորված և հաստատված է գործին վերաբերող փոխկապակցված, հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ, որ քրեական գործի ինչպես նախաքննության, այնպես էլ դատաքննությունների ընթացքում քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ, որոնք գործին մասնակցող անձանց օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող են ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, թույլ չեն տրվել և գործի փաստական հանգամանքների մասին դատարանի դատավճռում շարադրված հետևությունները բխում են քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցներից, ամբաստանյալի նկատմամբ կիրառվել է քրեական այն օրենքը, որը ենթակա էր կիրառման, նույն ժամանակ գտել է, որ ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակվել է անարդարացի պատիժ, որը փաստացի չի համապատասխանում ամբաստանյալի կողմից կատարած հանցանքի ծանրությանը, դա կատարելու հանգամանքներին և հանցավորի անձնավորությանը [20]:

Այսպիսով, անարդար կհամարվի այն դատավճիռը, որով նշանակված պատիժը, չնայած կլինի ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հողվածի սանկցիայի սահմաններում, բայց

Քրեական դատավարություն

Կհանդիսանա ակնհայտ խիստ կամ ակնհայտ մեղմ և չի համապատասխանի հանցագործության ծանրությանը և ամբաստանյալի անձին:

Սակայն Օրենսգրքի 399-րդ հոդվածը չպետք է մեկնաբանվի միայն որպես հոդվածի սանկցիայում նշված պատժի սահմաններում անարդարացի պատիժ նշանակել, այլ դրա մեջ պետք է ներառվեն նաև պատժատեսակը, հիմնական և լրացուցիչ պատիժները և այլն:

Այս առումով պետք է նկատել, որ օրենսդրությունը դատարանին լիազորում է մեղադրական դատավճիռ կայացնելիս ընտրելու ոչ միայն պատժի չափը այլ նաև լուծելու ամբաստանյալի կողմից պատժի կրման նպատակահարմարության հարցը, այսինքն՝ կիրառելու պատժի պայմանականորեն չկիրառելու ինստիտուտը, կամ օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակել: Դատարանը, բացի պատժի չափից, կարող է ընտրել նաև դրա տեսակը: Պետք է արձանագրել, որ այս հարցերը նույնպես գտնվում են վերադաս դատարանի ուշադրության կենտրոնում, երբ համապատասխան բողոքի հիման վրա գնահատում է ստորադաս դատարանի կողմից նշանակված պատժի արդարացիությունը:

Նախագծում այս հարցի լուծումը տրված է ավելի ճիշտ: Բացի նշանակված պատժից, խոսվում է նաև պատժի կրման հարցի անարդարացիության վերաբերյալ (Նախագծի 382-րդ հոդված):

Վերլուծելով տեսությունում առկա մոտեցումները՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, ՀՀ քրեական օրենսգրքի ընդհանուր մասի նորմերը և Հայաստանի Հանրապետության դատական պրակտիկան, կարելի է գալ հետևյալ եզրահանգման՝ նշանակված պատժի անարդարացիությունը կարող է դրսևորվել հետևյալ ձևով.

- առաջին ատյանի դատարանի կողմից համապատասխան հոդվածի սանկցիայի շրջանակներում ակնհայտ խիստ հիմնական կամ լրացուցիչ պատժատեսակ ընտրելը կամ պատժաչափ նշանակելը.

- առաջին ատյանի դատարանի կողմից համապատասխան հոդվածի սանկցիայի շրջանակներում ակնհայտ մեղմ հիմնական կամ լրացուցիչ պատժատեսակ ընտրելը կամ պատժաչափ նշանակելը.

- բավարար հիմքերի առկայության պարագայում օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ չնշանակելը.

- բավարար հիմքերի բացակայության պարագայում օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելը.

- բավարար հիմքերի առկայության պարագայում նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը.

- բավարար հիմքերի բացակայության պարագայում նշանակված պատիժը պայմանականորեն կիրառելը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարելի է եզրակացնել, որ դատավճիռի արդարացիությունը նրա կարևոր հատկություններից է, որը պահանջվում է արդարադատ դատավճիռ կայացնելու համար: Այն բնորոշում է դատավճռում առկա պատժի հարցերի մասով հետևությունների համապատասխանությամբ հանցագործության ծանրությանը և ամբաստանյալի անձին, սերտորեն կապված է դատավճռի օրինականության, հիմնավորվածության հետ, սակայն ունի իր ինքնավար նշանակությունը և բովանդակությունը: Դատավճռի արդարացիությունը նաև իրավական, սոցիալ-բարոյական, էթիկական կատեգորիա է և այդ առումով տարածվում է մեղադրական, արդարացման դատավճիռների և միաժամանակ այն բոլոր որոշումների վրա, որոնք կայացվում են քրեական դատավարության ընթացքում:

1. **Ветрова Г.Н.** Тенденции развития процессуальных гарантий прав личности в уголовном судопроизводстве // Материалы Международной научно-практической конференции «Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: год правоприменения и преподавания». М., МГЮА, 2004, с. 73-74.

2. **Булнина А. В.** Приговор суда как акт правосудия. Его свойства: Дис. ... канд. юрид. наук. Оренбург, 2005, с. 182.

3. Մամանակակից Հայոց Լեզվի Բաժանարարական Բաժանարան, հասոց տառաջին, Հրայր Աճառյանի Անվան Լեզվի Ինստիտուտ: Գլխ. խմբ. **Ա.Ս.Ղարիբյան**, Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիայի Հրատարակչություն, Երևան, 1969, էջ 213:

4. **Лев Ю.Е.** Реализация принципа справедливости при принятии уголовно-процессуальных решений // Уголовное судопроизводство. 2009, N4, с. 25.

5. **Ахундов Н.А.** Справедливость приговора: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1990, с. 4.

6. **Артаманова Е.А.** О необходимости осуществления правосудия по уголовным делам // Российский судья. 2011, N1, с. 41.

7. **Пушин Н.** Наказание должно быть справедливым, а не формальным // Законность, N10, 2004, с. 38-39.

8. **Ботин А.Г., Кузнецов В.В.** Как правильно составить судебные документы: приговоры, кассационные определения. М., Инфра-М, 2003, с. 53-58.

9. **Строгович М.С.** Курс советского уголовного процесса. М., 1968, с. 35.

10. **Нажимов В. П.** Справедливость как принцип советского уголовного процесса и важнейшее свойство приго-

вора // Развитие процессуал. законодательства. Воронеж, 1987, с. 54.

11. **Борзов В.О.** О проблеме справедливости в уголовном судопроизводстве // Российский судья. 2005, N4, с. 29.

12. **Экимов А.М.** Справедливость социалистического права. Л., 1980, с. 98.

13. **Остапенко И. А.** Приговор как итоговое решение по уголовному делу: дисс. канд. юрид. наук. Владимир, 2007, с. 66.

14. **Беликова Г.В.** Идеи социальной справедливости и конструирование системы наказаний в основах уголовного законодательства // Принцип справедливости при осуществлении правосудия по уголовным делам: Межвузовский тематический сборник научных трудов. Калинингр. ун-т. - Калининград, 1990, с. 17.

15. **Ֆրունզիկ Գալստյանի** վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ԵԿԳ/0058/11/09 որոշման 19-րդ կետը:

16. **Նարեկ Սարգսյանի** վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԿԳ/0042/01/11 որոշման 24-րդ կետը:

17. **Ворожцов С.** Принципы кассации по новому УПК // Российская юстиция. 2002. N12, с. 15.

18. **Airapetyan A.** Приговор в уголовном процессе Республики Молдова: Дис. ... канд. юрид. наук. Chisinau, 2007, с. 33.

19. **Մելիքյան Ռ.** Վերաքննությունը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում: Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2007թ., էջ 4:

20. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի թիվ ԱԲԳ/0133/01/14 գործով 2014 թվականի դեկտեմբերի 27-ի որոշումը:

1. Օրինակ՝ Ռ.Մելիքյանը նշում է, որ դատական ակտերի բողոքարկումը և դատական ստուգումը դիտվում է որպես դատավճիռների օրինականության, հիմնա-

վորվածության և արդարացիության ապահովման երաշխիքների համակարգի անհրաժեշտ տարր:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊՏԱԿԱՆ
Իշխանութուն

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԻՆՎԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2014 թվականի դեկտեմբերի 16-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ամբաստանյալ Գավիթ Ալբերտի Սիմիդյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով, 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ՝ մաս՝ Վերաքննիչ դատարան) 2014 թվականի օգոստոսի 4-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ա.Թամազյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2013 թվականի մարտի 31-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Էրեբունու քննչական բաժնում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով հարուցվել է թիվ 12112413 քրեական գործը:

2013 թվականի ապրիլի 3-ին Գ.Սիմիդյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով:

2013 թվականի ապրիլի 3-ին որոշում է կայացվել Գ.Սիմիդյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կալանավորումը կիրառելու մասին:

2013 թվականի ապրիլի 8-ին Գ.Սիմիդյանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել է, և նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով:

2013 թվականի օգոստոսի 8-ին Գ.Սիմիդյանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել է, և նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով:

2013 թվականի օգոստոսի 16-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ՝ մաս՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մայիսի 12-ի դատավճռով Գ.Սիմիդյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նա դատապարտվել է ազատազրկման՝ 3 (երեք) տարի ժամկետով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով՝ ազատազրկման՝ 2 (երկու) տարի ժամկետով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի հիման վրա հանցանքների համակցությամբ նշանակված պատիժները մասնակիորեն գումարելու միջոցով Գ.Սիմիդյանը վերջնական դատապարտվել է ազատազրկման՝ 3 (երեք) տարի 6 (վեց) ամիս ժամկետով:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

3. Ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանի պաշտպան Ա.Թորոսյանի և մեղադրող Տ.Ուզոյանի վերաքննիչ բողոքների հիման վրա քննության առնելով գործը՝ Վերաքննիչ դատարանը 2014 թվականի օգոստոսի 4-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքները մերժել է, Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մայիսի 12-ի դատավճիռը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի օգոստոսի 4-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ա.Թամազյանը վճռաբեկ բողոք է բերել, որը Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի հոկտեմբերի 28-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանի պաշտպան Ա.Թորոսյանը՝ խնդրելով վճռաբեկ բողոքը մերժել:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար եական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ «(...) տևական ժամանակ հաճախելով Երևան քաղաքի Նուբարաշենի խճուղու 7 հասցեում գտնվող «Որսորդ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության հրաձգարանին կից հյուրանոցային համալիր և նախապես տեղեկացված լինելով հրաձգարանի ճաշարանում որսորդական հրացանների պահելու մասին, գեներ հափշտակելու դիտավորությամբ՝ 2013 թվականի մարտի 31-ին ժամը 00:15-ից 08:30-ն ընկած ժամանակահատվածում, իր կողմից վարվող «ՎԱԶ-2107» մակնիշի 14 LU 726 համարանիշի ավտոմեքենայով մուտք է գործել համալիրի տարածք, տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ բացել է ճաշարանի մուտքի եվրոպական արտադրության դուռը, սպորինի մուտք է գործել ճաշարան և գաղտնի հափշտակել ՍՊԸ-ի փոխտնօրեն Վահան Գրիգորյանին պատկանող, 160.000 ՀՀ դրամ արժողության ակոսափող հրազեն հանդիսացող 7.62 մմ տրամաչափի «ՕՊ ՄԿՍ» մոդելի «1216304292 Վ» համարի որսորդական ինքնալից կարաբինը, 110.000 դրամ արժողության ակոսափող հրազեն հանդիսացող 5.6 տրամաչափի «SO2-8-01» մոդելի «ՈՒ 9213» համարի որսորդական-սպորտային ակոսափող հրացանը և Հարություն Գրիգորյանին պատկանող՝ 280.000 դրամ արժողության 12 տրամաչափի «SO2 34Ռ» մոդելի «ՇՌ-2857» համարի որսորդական երկփողանի հրացանը Վ.Գրիգորյանին պատճառելով 270.000 դրամի վնաս, Հ.Գրիգորյանին 280.000 դրամի վնաս՝ ընդհանուրը՝ 550.000 դրամի:

(...)

Այսպիսով, Դավիթ Սիմիդյանը կատարել է հանցավոր արարք[]՝ նախատեսված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթ 352-361):

6. Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մայիսի 12-ի դատավճռի համաձայն. «Գնահատելով դատաքննությամբ հետազոտված բոլոր ապացույցները, (...) դատարանն ապացուցված համարեց ամբաստանյալ Դավիթ Ալբերտի Սիմիդյանի կողմից հրազեններ հափշտակելու և շինություն մուտք գործելու եղանակով զգալի չափի գույքի գաղտնի հափշտակություն կատարելու հանցամանքները, սակայն գտնում է, որ արարքի որակման հարցում նախաքննական մարմինը իրավական սխալ եզրահանգման է եկել, որն էլ հիմք է հանդիսացել վերջինիս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով անհիմն մեղադրանք առաջադրելու համար:

(...) ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում ամրագրված «հափշտակություն» հասկացությունը նախաքննական մարմինը սխալ է ընկալել և ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով, այն է՝ խոշոր չափերով հափշտակություն կատարելու համար մե-

Դատական պրակտիկա

դադրանք առաջադրելիս, հիմք է ընդունել հափշտակության համար ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ գլխում սահմանված գումարի չափերը, որը դատարանն անընդունելի է համարում: (...)

Նախաքննական մարմինը Գ.Սիմիդյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով մեղադրանք առաջադրելիս հափշտակության չափերի հետ կապված կիրառել է անալոգիա, որն անթույլատրելի է:

Միաժամանակ, դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 23-րդ գլխում տեղ գտած «խոշոր չափ» հասկացության վերաբերյալ նշված գլխում չկա օրենսդրական կարգավորում, այն է իրավական որոշակիություն[:] (...)

Դատարանը ցանկանում է անդրադառնալ նաև նախաքննական մարմնի կողմից ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանին առաջադրված մեղադրանքի ծավալում տեղ գտած երեք հատ հրազեն հափշտակելու հանգամանքին:

(...)

Իրավաբանական գրականության մեջ տեղ գտած հասկացությունների, ինչպես նաև քրեական օրենսգրքով սահմանված նորմի համաձայն՝ ողորկափող որսորդական հրացանը հրազեն չի հանդիսանում և ներառված չէ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում: Բնականաբար, այն չի կարող հանդիսանալ նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկա:

Գործում առկա տվյալների, ինչպես նաև դատաձգաբանական փորձաքննության 02.04.2013թվ. թիվ 665 եզրակացության համաձայն՝ տուժող Հարություն Գրիգորյանին պատկանող «SO2 34Ռ» մոդելի «ՇՌ-2857» համարի որսորդական հրացանը համարվում է ողորկափող երկփողանի հրացան, որը չի կարող դիտվել որպես հրազենի հափշտակության առարկա: Դատարանը գտնում է, որ ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանի մեղադրանքի ծավալում պետք է ներառել երկու հատ տարբեր տեսակի հրազենների հափշտակության փաստը, որն այդ առումով անգամ կրկին չի կարող դիտվել որպես խոշոր չափի հափշտակություն:

(...) Դատարանը գտնում է, որ ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանի կատարած արարք[ը] համապատասխանում [է] ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով (...) նախատեսված հանցագործության հատկանիշներին: (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթ 134-135):

7. Վերաքննիչ դատարանը 2014 թվականի օգոստոսի 4-ի որոշմամբ արձանագրել է. «(...) Զննության առնելով մեղադրողի վերաքննիչ բողոքի պատճառաբանություններն առ այն, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքում բացահայտված չէ, թե նույն օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետում նախատեսված հանցագործության դեպքում իրավակիրառողն ինչպես պետք է որոշի զենքի, ռազմամթերքի, պայթուցիկ նյութերի կամ պայթուցիկ սարքերի հափշտակության կամ շորթման դեպքում խոշոր չափը և այն որոշելն օրենսդիրը, ըստ էության, թողել է իրավակիրառողի գնահատմանը, վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ Առաջին ատյանի դատարանն իրավացիորեն փաստել է, որ օրենսդիրը հափշտակության գումարի չափերը նախատեսել է կոնկրետ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ գլխում նախատեսված հանցագործությունների համար՝ բացառություն կատարելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 216-րդ հոդվածի համար, և եթե ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետն ընդգրկված լիներ հափշտակության չափերի հասկացության մեջ, ապա այն նույնպես ներառված կլիներ օրենսգրքի 21-րդ գլխի բացառություններում:

Վերաքննիչ դատարանը հիմնավոր չի համարում նաև մեղադրողի վերաքննիչ բողոքի փաստարկն այն մասին, որ մեկից ավելի հրազենների հափշտակությունը չի կա-

րող որակվել չէ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով, այլ պետք է որակվի նույն հոդվածի 3-րդ մասով՝ որպես խոշոր չափ:

Անդրադառնալով մեղադրողի վերաքննիչ բողոքի պատճառաբանությանն առ այն, որ իրավական անորոշություն առկա է նաև «ՏՈՁ 34Ռ» մոդելի որսորդական ողորկափող հրազենը որպես չէ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով, թե չէ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի առարկա դիտարկելու դեպքերում, վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

(...)

Չէ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասում առկա բացառության տառացի մեկնաբանությունից վերաքննիչ դատարանը եզրակացնում է, որ այն հնարավորություն չի ընձեռում անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկել ողորկափող հրազեն ձեռք բերելու, իրացնելու, պահելու, փոխադրելու կամ կրելու համար, հետևաբար «ՏՈՁ 34Ռ» մոդելի որսորդական հրացանը, հանդիսանալով ողորկափող երկփողանի հրացան, հնարավորություն չի ընձեռում անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկել չէ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածով նախատեսված հրազեն հափշտակելու համար:

Այսպիսով, վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ վերաքննիչ բողոքի պատճառաբանությունները չեն կարող բավարար հիմք հանդիսանալ դատավճիռը բեկանելու և Դավիթ Միմիդյանի արարքը չէ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով վերաորակելու համար: (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթ 210-212):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

9. Բողոք բերած անձի պնդմամբ ինչպես Առաջին ատյանի, այնպես էլ Վերաքննիչ դատարանները թույլ են տվել դատական սխալ, այն է՝ սխալ են մեկնաբանել չէ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետը: Արդյունքում մեղադրյալի փաստացի կատարած արարքը վերաորակվել է այն հոդվածով, որով չպետք է որակվեր, մասնավորապես՝ չէ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Ի հիմնավորումն վերոնշյալի՝ բողոքաբերը նշել է, որ թեև չէ քրեական օրենսգրքի իրազեն, դրան համալրող դետալներ, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր հափշտակելու կամ շորթելու դեպքում չի սահմանում, թե որն է համարվում «խոշոր չափ», սակայն դա չի նշանակում, որ հրազենի «խոշոր չափով» հափշտակություն լինել չի կարող: Ասվածը հիմնավորվում է նրանով, որ չէ քրեական օրենսգրքի, թեև որոշ դեպքերում բացահայտում է կոնկրետ հասկացությունների իմաստն ու բովանդակությունը (ինչպես օրինակ՝ հափշտակությունների չափը (հոդված 175)), այնուամենայնիվ պարունակում է նաև գնահատողական կատեգորիաներ, հասկացություններ, որոնք որոշվում են իրավակիրառողի կողմից՝ գործի բոլոր հանգամանքներն իրենց համակցության մեջ հետազոտելու արդյունքում (օրինակ՝ խոշոր վնաս (հոդված 241) կամ ծանր հետևանքներ (հոդված 239)):

Ըստ բողոքաբերի՝ ստորադաս դատարանները հաշվի չեն առել չէ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության առարկայի առանձնահատկությունը, մասնավորապես այն, որ հրազենի ապօրինի շրջանառությունն ունի առավել բարձր հասարակական վտանգավորություն, վտանգում է հասարակական անվտանգությանն ուղղված հարաբերություններն ու պետության ներքին անվտանգությունը և կարող է նպաստել նոր հանցագործությունների կատարմանը:

10. Անդրադառնալով «ՏՈՁ 34Ռ» մոդելի որսորդական ողորկափող հրազենը

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Գ.Սիմիոյանի մեղադրանքի ծավալից հանելու հանգամանքին՝ բողոքաբերը նշել է, որ Առաջին ատյանի դատարանը սխալ է մեկնաբանել քրեական օրենքը՝ ըստ էության կիրառելով օրենքի անալոգիա, որն անթույլատրելի է: Այսպես, Առաջին ատյանի դատարանը «ՏՈՁ 34Ո» մոդելի որսորդական ողորկափող հրագենն ամբաստանյալ Գ.Սիմիոյանի մեղադրանքի ծավալից հանել է այն հիմնավորմամբ, որ այն ներառված չէ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում և հրագեն չի հանդիսանում, հետևաբար, չի կարող հանդիսանալ նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկա: Մինչդեռ ոչ միայն դոկտրինալ աղբյուրներում, այլև դատական ակտերով հիմնավորվել է, որ ողորկափող հրագեն պահելու համար պատասխանատվությունից ազատելու նորմը դրանց հափշտակության դեպքերում կիրառելի չէ:

11. Վերոգրյալի հիման վրա բողոքի հեղինակը խնդրել է Գ.Սիմիոյանին առաջադրված մեղադրանքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետից և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետից 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով վերադասակարգելու մասով Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մայիսի 12-ի դատավճիռը, այն անփոփոխ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի օգոստոսի 4-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

12. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու սահմանադրական գործառույթի իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գենք հափշտակելու (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդված) հանցակազմի առարկայի, ինչպես նաև դրա չափերի մեկնաբանման կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու խնդիր: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորելու համար:

1. Չենք հափշտակելու հանցակազմի առարկայի չափը՝ որպես հանցակազմը որակյալ դարձնող հանգամանք.

13. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է՝ արդյո՞ք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի իմաստով գենք հափշտակելու չափերը օրենքով սահմանված չլինելու պայմաններում ամբաստանյալ Գ.Սիմիոյանին մեղադրված արարքը (տես սույն որոշման 5-րդ կետ) կարող է որակվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով:

14. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասը պատասխանատվություն է սահմանում ի թիվս այլնի հրագեն հափշտակելու համար: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով սահմանված է 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի ծանրացնող հանգամանք՝ խոշոր չափերով, իսկ 4-րդ մասի 3-րդ կետով՝ առավել ծանրացնող հանգամանք՝ առանձնապես խոշոր չափերով կատարելը:

Մեջբերված նորմերի բովանդակությունից հետևում է, որ հանցագործության առարկայի չափը նախատեսված է որպես հանցակազմը ծանրացնող կամ առավել ծանրացնող հանգամանք՝ հանդիսանալով դրանց օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ: Մինչդեռ վկայակոչված հոդվածի, ինչպես նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի ամբողջական բովանդակությունից հետևում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի իմաստով «խոշոր չափ» և «առանձնապես խոշոր չափ» հասկացությունները

բացահայտված չեն: Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ գլխում առկա հափշտակության չափերի կարգավորումներին՝ դրանք կիրառելի չեն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի նկատմամբ, քանի որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի 4-րդ մասի բովանդակությունից ուղղակիորեն բխում է, որ հափշտակությունների խոշոր և առանձնապես խոշոր չափերը վերաբերում են նույն օրենսգրքի 21-րդ գլխին և 216-րդ հոդվածին:

Այլ խոսքով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքով սահմանված չէ, թե հրազեն հափշտակելու որ չափն է համարվում խոշոր, իսկ որը՝ առանձնապես խոշոր:

15. Այս առումով անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի համաձայն. «(...) Մարդուն չի կարելի հանցագործության համար մեղավոր ճանաչել, եթե արարքի կատարման պահին գործող օրենքով այն հանցագործություն չի համարվել: (...)»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի համաձայն. «Ոչ ոք չպետք է մեղավոր ճանաչվի որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը կատարման պահին գործող ներպետական կամ միջազգային իրավունքի համաձայն, հանցագործություն չի համարվել: (...)»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի համաձայն. «Քրեական պատասխանատվության միակ հիմքը հանցանք, այսինքն՝ այնպիսի արարք կատարելն է, որն իր մեջ պարունակում է քրեական օրենքով նախատեսված հանցակազմի բոլոր հատկանիշները»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Արարքի հանցավորությունը, դրա պատժելիությունը և քրեաիրավական այլ հետևանքները որոշվում են միայն քրեական օրենքով:

2. Քրեական օրենքն անալոգիայով կիրառելն արգելվում է»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն. «Հանցագործություն է համարվում մեղավորությամբ կատարված՝ հանրության համար վտանգավոր այն արարքը, որը նախատեսված է սույն օրենսգրքով: (...)»:

Մեջբերված նորմերով սահմանված է օրինականության սկզբունքը, որի անբաժանելի տարրն է «չկա հանցագործություն և պատիժ, եթե այն սահմանված չէ օրենքով» (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) կանոնը: Վերջինս իր արտացոլումն է գտել ինչպես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Եվրոպական դատարան), այնպես էլ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային պրակտիկայում:

15.1. Այսպես, *Ս.Ռ-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության և Ս.Վ-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* գործերով Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածում ամրագրված երաշխիքները, լինելով օրենքի գերակայության էական տարրեր, Կոնվենցիայի պաշտպանության համակարգում կայուն տեղ ունեն, և դա հատկապես ընդգծվում է այն փաստով, որ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածից որևէ շեղում չի թույլատրվում: Վերջինս, ելնելով իր առարկայից և նպատակից, պետք է այնպես մեկնաբանվի ու կիրառվի, որպեսզի նախատեսի կամայական մեղադրման, դատապարտման և պատժման դեմ ուղղված արդյունավետ երաշխիքներ (տե՛ս *Ս.Ռ-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* գործով (C.R. v. THE UNITED KINGDOM), 1995 թվականի նոյեմբերի 22-ի վճիռը, գանգատ թիվ 20190/92, կետ 32, *Ս.Վ-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* գործով (S.W. v. THE UNITED KINGDOM), 1995 թվականի նոյեմբերի 22-ի վճիռը, գանգատ թիվ 20166/92, կետ 34):

Կոկինակիսն ընդդեմ Հունաստանի գործով վճռում Եվրոպական դատարանը դիր-

Դատական պրակտիկա

քորոշում է հայտնել այն մասին, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախատեսված չէ միայն նրա համար, որ ի վնաս մեղադրյալի հետադարձության կարգով քրեական օրենքի կիրառումն արգելվի: Այն ընդհանուր առմամբ ամրագրում է նաև այն սկզբունքը, որ միայն օրենքը կարող է սահմանել հանցանքը և նախատեսել պատիժը (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), ինչպես նաև այն սկզբունքը, որ քրեական օրենքը չպետք է ի վնաս մեղադրյալի տարածական մեկնաբանության ենթարկվի, օրինակ՝ այն չպետք է կիրառվի անալոգիայով (տե՛ս Կոկինակիս ընդդեմ Հունաստանի գործով (KOKKINAKIS v. GREECE), 1993 թվականի մայիսի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 14307/88, կետ 52):

15.2. Քննարկվող կանոնն իր արտացոլումն է գտնել նաև Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային պրակտիկայում: Մասնավորապես Վարուժանի *Ավետիսյանի* գործով որոշմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «(...) [Այնձին հանցագործություն (հանցագործություններ) կատարելու մեջ մեղավոր ճանաչելու և այդ հանցագործության (հանցագործությունների) համար պատիժ նշանակելու միակ հիմքն է կատարման պահին նրա արարքն օրենքով հանցագործություն համարվելը և այդ հանցագործության համար պատիժ նախատեսված լինելը: Ոչ ոք չի կարող ենթարկվել քրեական պատասխանատվության և պատժի այլ կերպ, քան օրենքով ուղղակիորեն նախատեսված դեպքերում, կարգով և չափով: Անձը չի կարող ենթարկվել պատասխանատվության այնպիսի արարքի համար, որն իրավական որոշակիության չափանիշին բավարարող եղանակով նախատեսված չէ գործող օրենքով: Անձը չի կարող ենթարկվել նաև այնպիսի պատժի, որը նախատեսված չէ գործող օրենքով:

(...) «[Չ]կա հանցագործություն և պատիժ, եթե այն սահմանված չէ օրենքով» (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) կանոնը համընդհանուր ճանաչում ստացած հիմնարար սկզբունք է և իրավունքի գերակայության կարևորագույն տարր: Այն բացարձակ նշանակություն ունի մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգում, հետևարար նշված սկզբունքից որևէ շեղում անթույլատրելի է» (տե՛ս Վարուժանի Գազիկի Ավետիսյանի գործով չձ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ՍԳ-3/0013/01/11 որոշման 13-րդ կետը: *Nullum crimen, nulla poena sine lege* սկզբունքին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև Երվանդ Մելքոնյանի վերաբերյալ 2011 թվականի մայիսի 11-ի թիվ ԵՇԳ-0090/01/10 որոշման 14-16-րդ կետերում):

16. Եվրոպական դատարանի և Վճռաբեկ դատարանի վերը մեջբերված դիրքորոշումներից հետևում է բացարձակ կանոնն այն մասին, որ միայն օրենքը կարող է սահմանել հանցանքը և նախատեսել պատիժը, ինչպես նաև այն, որ քրեական օրենքը չպետք է ի վնաս մեղադրյալի տարածական մեկնաբանության ենթարկվի: Արարքի հանցավորությունն ու պատժելիությունը պետք է նախատեսված լինեն *իրավական որոշակիության չափանիշին բավարարող օրենքով*: Այս առումով Եվրոպական դատարանն իր նախադեպային իրավունքում ձևավորել է «օրենք» հասկացությանն առաջադրվող այնպիսի որակական չափանիշներ, ինչպիսիք են հասանելիությունը և կանխատեսելիությունը (ի թիվս այլ աղբյուրների, տե՛ս, Կանտոնին ընդդեմ Ֆրանսիայի (CANTONI v. FRANCE) գործով Եվրոպական դատարանի 1996 թվականի նոյեմբերի 15-ի վճիռ, գանգատ թիվ 17862/91, կետ 29, Է.Կ-ն ընդդեմ Թուրքիայի (E.K. v. TURKEY) գործով 2002 թվականի փետրվարի 7-ի վճիռ, գանգատ թիվ 28496/95, կետ 51): Որակական այս պահանջները պետք է ապահովվեն ինչպես հանցագործության, այնպես էլ դրա համար պատժի նշանակման ժամանակ (տե՛ս վերը Աչորն ընդդեմ Ֆրանսիայի (ACHOUR v. FRANCE) Մեծ պալատի 2006 թվականի մարտի 29-ի որոշում, գանգատ թիվ 67335/01, կետ 41): Անձը համապատասխան դրույթի տառացի ընկալումից և, անհրաժեշտության դեպքում, դրա կապակցությամբ դատարանների

տված մեկնաբանությունից պետք է հասկանա, թե որ գործողությունների և անգործության համար է քրեական պատասխանատվություն նախատեսվում և ինչ պատիժ կնշանակվի այդ գործողությունների կատարման և/կամ անգործության համար (ի թիվս այլ աղբյուրների, տե՛ս վերը վկայակոչված՝ Կանտոնիի գործով որոշման 29-րդ կետը):

Միևնույն ժամանակ Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը չի կարող ընկալվել որպես դատական մեկնաբանման միջոցով քրեական պատասխանատվության կանոնների աստիճանական հստակեցման բացառում, պայմանով, եթե հետևող զարգացումը համապատասխանում է արարքի էությանը և կարող է ողջամտորեն կանխատեսելի լինել (տե՛ս ի թիվս այլ աղբյուրների, Ստերլեցը, Կոսլերը և Կրենզը ընդդեմ Գերմանիայի (Streletz, Kessler and Krenz v. Germany) գործով 2011 թվականի մարտի 22-ի վճիռը, գանգատ թիվ 34044/96 35532/97 44801/98, կետ 50): Մատչելի և ողջամտորեն կանխատեսելի դատական մեկնաբանության բացակայությունը նույնիսկ կարող է հանգեցնել ամբաստանյալի Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքի խախտում արձանագրելուն (տե՛ս Պեսինոն ընդդեմ Ֆրանսիայի (PESSINO v. FRANCE) գործով 2006 թվականի հոկտեմբերի 10-ի վճիռը, գանգատ թիվ 40403/02, կետեր 35-36):

17. Վերոնշյալ դիրքորոշումներից հետևում է, որ օրենքի՝ իրավական որոշակիության չափանիշին բավարարելն առաջին հերթին օրենսդրական կարգավորման խնդիր է, իսկ դատական մեկնաբանումը լրացնող դերակատարություն ունի: Օրենսդրի խնդիրն է հնարավորինս հստակ և որոշակի սահմանել հանցավոր համարվող արարքը և դրա համար պատիժը, իսկ դատարանների խնդիրն է՝ օրենսդրի կողմից սահմանված արարքի էությանը համապատասխան մեկնաբանել նորմերը՝ ապահովելով դրանց համապատասխանությունը զարգացող հասարակական հարաբերություններին:

17.1. Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի անբաժանելի մասն են կազմում ընդհանրական և գնահատողական հասկացությունները, սակայն այդպիսի հասկացությունների կիրառումը պետք է պայմանավորված լինի առավել որոշակի հասկացությունների օգտագործման անհնարինությամբ, հակառակ դեպքում կխախտվի օրինականության սկզբունքը: Վերջինս կարող է հետևանք լինել օրենսդրի կողմից զարգացող հասարակական հարաբերություններին համապատասխան բոլոր հնարավոր իրավիճակները սահմանելու անհնարինությամբ: Օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքով որոշակի հանցակազմերի պարտադիր հատկանիշները բնութագրվում են «էական վնաս» (182-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 199.1-րդ հոդվածի 2-րդ մաս, 214-րդ հոդվածի 2-րդ մաս, 276-րդ հոդված, 284-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 287-րդ հոդվածի 1-ին մաս և այլն), «ծանր հետևանքներ» (127-րդ հոդվածի 3-րդ մաս, 128-րդ հոդվածի 3-րդ մաս, 131-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետ, 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետ, 132.2-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետ, 133-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետ և մի շարք այլ հոդվածներ) հասկացություններով, որոնք իրենց բնույթով գնահատողական են, իսկ դրանց բովանդակությունը հնարավոր չէ վերացարկված սահմանել՝ պայմանավորված համապատասխան հանցագործությունների բնույթով: Նշված և այլ գնահատողական հասկացությունների բովանդակությունը ողջամտորեն կարող է որոշվել և որոշվում է դատարանի կողմից՝ կոնկրետ գործի հանգամանքների գնահատմամբ:

17.2. Արարքի հանցավորությունը սահմանող նորմերի դատական մեկնաբանման շրջանակների առումով անհրաժեշտ է քննարկման առարկա դարձնել նաև օրենսդրական բացի առկայության դեպքերը:

Դատական պրակտիկա

Այսպես, անդրադառնալով օրենսդրական բացի առկայության հարցին՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է. «(...) Օրենսդրական բացը չի կարող մեխանիկորեն նույնացվել սուկ այս կամ այն եզրույթի օրենսդրորեն ամրագրված սահմանման բացակայության հետ: Օրենսդրական բացն առկա է այն պարագայում, երբ իրավակարգավորման լիարժեքությունն ապահովող տարրի բացակայության կամ այդ տարրի թերի կանոնակարգման հետևանքով խաթարվում է օրենսդրորեն կարգավորված իրավահարաբերությունների ամբողջական և բնականոն իրագործումը: (...)» (տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 8-ի ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով թիվ ՍԳՌ-1143 որոշման, 6-րդ կետը):

ՀՀ քրեական օրենսգրքի որևէ նորմում առկա օրենսդրական բացը չի կարող վերացվել, հաղթահարվել կամ լրացվել դատական մեկնաբանման միջոցով, քանի որ օրինականության սկզբունքի անքակտելի տարրն է քրեական օրենքը տարածական մեկնաբանելու և անալոգիայով կիրառելու արգելքը: Հետևաբար նման իրավիճակն օրենսդրական կարգավորման խնդիր է:

18. Վերը շարադրված իրավական վերլուծությունից հետևում է, որ դատական մեկնաբանման շրջանակները սահմանափակված են օրինականության սկզբունքով: Այդպիսի մեկնաբանումը հնարավոր է այն դեպքում, երբ իրականացվում է օրենսդրի կողմից սահմանված իրավակարգավորման շրջանակներում, բխում է դրա էությունից և բացառում քրեական օրենքի տարածական մեկնաբանումը կամ անալոգիայով կիրառումը: Վերոգրյալից հետևում է, որ այն դեպքում, երբ հանցակազմի պարտադիր հատկանիշը սահմանող հասկացության բովանդակության բացահայտումը կախված չէ գործի կոնկրետ հանգամանքներից, կարող է սահմանվել դրանցից վերացարկված, սակայն սահմանված չէ օրենքով, դատարանը, չունենալով գնահատման օբյեկտիվ չափանիշներ, գրկված է դրանք մեկնաբանելու հնարավորությունից: Նման դեպքերում օրենքը չի համապատասխանի իրավական որոշակիության սկզբունքին, հետևաբար դրա հիման վրա անձին դատապարտելը կհանգեցնի «չկա հանցագործություն և պատիժ, եթե այն սահմանված չէ օրենքով» (nullum crimen, nulla poena sine lege) կանոնի խախտման:

19. «Խոշոր չափ» և «առանձնապես խոշոր չափ» հասկացություններն ինքնին ենթադրում են չափելի երևույթներ: Դրանք, օգտագործվելով քանակի, կշռի կամ արժեքի հատկանիշներով օժտված առարկաները բնութագրելիս, պայմանավորված չեն գործի կոնկրետ հանգամանքներով և օբյեկտիվորեն կարող են սահմանվել (և սահմանվում են) դրանցից վերացարկված: Այսպես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի մի շարք նորմերում (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդված, 158-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետ, գլուխ 21 և այլն) օգտագործելով «խոշոր չափ» և/ կամ «առանձնապես խոշոր չափ» եզրույթները օրենսդիրը միաժամանակ հստակ սահմանել է, թե կոնկրետ առարկայի որ չափն է համարվում խոշոր, որը՝ առանձնապես խոշոր: Հակառակ դեպքում իրավակիրառ մարմնի կողմից քննարկվող հասկացությունների կիրառումը կհանգեցնի կամայական մեղադրման, դատապարտման և պատժման, քանի որ գործի հանգամանքներով պայմանավորված չլինելու դեպքում բացակայում են իրավակիրառ մարմնի, այդ թվում՝ դատարանի կողմից այդ հասկացությունների բովանդակությունը որոշելու օբյեկտիվ չափանիշները:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքում նույն օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի իմաստով «խոշոր չափ» և «առանձնապես խոշոր չափ» հասկացությունների բովանդակությունը սահմանված չլինելը

օրենսդրական բաց է, որի հետևանքով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետը և 4-րդ մասի 3-րդ կետը չեն համապատասխանում իրավական որոշակիության սկզբունքին (բավարար չափով կանխատեսելի չեն): Արդյունքում՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետը կամ 4-րդ մասի 3-րդ կետը չեն կարող հանդիսանալ անձին դատապարտելու հիմք:

20. Սույն գործի փաստերից հետևում է, որ Գ.Սիմիոյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով այն բանի համար, որ նա, տևական ժամանակ հաճախելով Երևան քաղաքի Նուբարաշենի խճուղու 7 հասցեում գտնվող «Որսորդ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության հրաձգարանին կից հյուրանոցային համալիր և նախապես տեղեկացված լինելով հրաձգարանի ճաշարանում որսորդական հրացանների պահելու մասին, գեներ հափշտակելու դիտավորությամբ՝ 2013 թվականի մարտի 31-ին՝ ժամը 00:15-ից 08:30-ն ընկած ժամանակահատվածում, իր կողմից վարվող «ՎԱԶ-2107» մակնիշի 14 LU 726 համարանիշի ավտոմեքենայով մուտք է գործել համալիրի տարածք, տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ բացել է ճաշարանի մուտքի եվրոպական արտադրության դուռը, ապօրինի մուտք է գործել ճաշարան և գաղտնի հափշտակել ՍՊԸ-ի փոխտնօրեն Վահան Գրիգորյանին պատկանող, 160.000 ՀՀ դրամ արժողության ակոսափող հրագեն հանդիսացող 7,62 մմ տրամաչափի «ՕՊ ՍԿՍ» մոդելի «1216304292 Վ» համարի որսորդական ինքնալից կարաբինը, 110.000 դրամ արժողության ակոսափող հրագեն հանդիսացող 5,6 տրամաչափի «SO2-8-01» մոդելի «ՈՒ 9213» համարի որսորդական-սպորտային ակոսափող հրացանը և Հարություն Գրիգորյանին պատկանող՝ 280.000 դրամ արժողության 12 տրամաչափի «SO2 34Ռ» մոդելի «ՇՌ- 2857» համարի որսորդական երկփողանի հրագեն՝ Վ.Գրիգորյանին պատճառելով 270.000 դրամի վնաս, Հ.Գրիգորյանին 280.000 դրամի վնաս՝ ընդհանուրը՝ 550.000 դրամի (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանը գտել է, որ արարքի որակման հարցում նախաքննական մարմինը իրավական սխալ եզրահանգման է եկել, որն էլ հիմք է հանդիսացել վերջինիս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով անհիմն մեղադրանք առաջադրելու համար: Մասնավորապես նշել է, որ նախաքննական մարմինը Գ.Սիմիոյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով մեղադրանք առաջադրելիս հափշտակության չափերի հետ կապված կիրառել է անալոգիա, որն անթույլատրելի է: Դատարանն արձանագրել է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 23-րդ գլխում տեղ գտած «խոշոր չափ» հասկացության վերաբերյալ նշված գլխում չկա օրենսդրական կարգավորում, այն է՝ իրավական որոշակիություն (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին արձանագրել է, որ Առաջին ատյանի դատարանն իրավացիորեն փաստել է, որ օրենսդիրը հափշտակության գումարի չափերը նախատեսել է կոնկրետ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ գլխում նախատեսված հանցագործությունների համար՝ բացառություն կատարելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 216-րդ հոդվածի համար, և եթե ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետն ընդգրկված լիներ հափշտակության չափերի հասկացության մեջ, ապա այն նույնպես ներառված կլիներ օրենսգրքի 21-րդ գլխի բացառություններում: Այսպիսով, վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ վերաքննիչ բողոքի պատճառաբանությունները չեն կարող բավարար հիմք հանդիսանալ դատավճիռը բեկանելու և Գ-ավիք Սիմիոյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով վերադրակելու համար (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

21. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստերը գնահատելով 14-19-րդ

Դատական պրակտիկա

կետերում շարադրված իրավական վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի իմաստով զենք հափշտակելու չափերն օրենքով սահմանված չլինելու պայմաններում ամբաստանյալ Դ.Սիմիդյանին մեղաազրված արարքը (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը) չի կարող որակվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով:

Հետևաբար ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ ամբաստանյալ Դ.Սիմիդյանին մեղաազրված արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով հիմնավորված են:

II. Հրազենը՝ որպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի առարկա.

22. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված հաջորդ իրավական հարցը հետևյալն է՝ արդյո՞ք «ՏՕՁ 34Բ» մոդելի որսորդական հրազենը չի հանդիսանում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկա:

23. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հրազեն, դրան համալրող դետալներ, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր հափշտակելը կամ շորթելը՝ պատժվում է (...):»

Մեջբերված նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ դրանով նախատեսված հանցակազմի անմիջական օբյեկտը հրազենի և հոդվածում նշված այլ առարկաների շրջանառության համար սահմանված կարգը խախտելու հետ կապված՝ անձի և հասարակության անվտանգության ապահովմանն ուղղված հասարակական հարաբերություններն են: Լրացուցիչ օբյեկտ են հանդիսանում սեփականության հարաբերությունները:

Հանցակազմի առարկա են հրազենը, ինչպես նաև հոդվածում նշված մյուս առարկաները (հրազենին համալրող դետալները, ռազմամթերքը, պայթուցիկ նյութերը կամ պայթուցիկ սարքերը):

24. «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 42-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Իրավական ակտում պետք է կիրառվեն նորմատիվ իրավական ակտերով սահմանված կամ հանրաձայնորեն հասկացություններ կամ տերմիններ: (...):»

Հրազենի հասկացությունը սահմանված է «Ձենքի մասին» ՀՀ օրենքով: Մասնավորապես դրա 1-ին հոդվածի բ) կետի համաձայն. «Հրազեն[ը]՝ վառողի կամ այլ լիցքի էներգիայի հաշվին՝ նպատակաուղղված շարժում ստացած գնդակի միջոցով տարածության վրա գտնվող նշանակետի մեխանիկական խոցման համար նախատեսված զենք[ն է], որի հիմնական բաղկացուցիչ մասերն են՝ փողը, փակադակը, թմբուկը, իրանը, փողի պահպանակը»:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 86-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Իրավական ակտը մեկնաբանվում է դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները:

Իրավական ակտի մեկնաբանությամբ չպետք է փոփոխվի դրա իմաստը»:

25. Վերը մեջբերված նորմերի բովանդակությունից հետևում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի առարկա է հանդիսանում, ի թիվս այլնի, վառողի կամ այլ լիցքի էներգիայի հաշվին՝ նպատակաուղղված շարժում ստացած գնդակի միջոցով տարածության վրա գտնվող նշանակետի մեխանիկական խոցման համար նախատեսված ցանկացած զենք, որի հիմնական բաղկացուցիչ մասերն են՝ փողը, փակադակը, թմբուկը, իրանը, փողի պահպա-

նակը: Այլ խոսքով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկա է ցանկացած տեսակի հրագեն, առանց որևէ բացառության:

26. Սույն գործի փաստերից հետևում է, որ ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանին մեղադրանք է առաջադրվել ակոսափող հրագեն հանդիսացող 7.62 մմ տրամաչափի «ՕՊ ՍԿՍ» մոդելի «1216304292 Վ» համարի որսորդական ինքնալից կարաբին, ակոսափող հրագեն հանդիսացող 5.6 տրամաչափի «ՏՕՁ-8-01» մոդելի «ՌԻ 9213» համարի որսորդական-սպորտային ակոսափող հրացան, «ՏՕՁ 34Ռ» մոդելի «ՇՌ 2857» համարի որսորդական երկփողանի հրագեն հափշտակելու համար (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանն իր դատավճռում արձանագրել է, որ «(...) Համաձայն իրավաբանական գրականության մեջ տեղ գտած հասկացությունների, ինչպես նաև քրեական օրենսգրքով սահմանված նորմի, ողորկափող որսորդական հրացանը հրագեն չի հանդիսանում և ներառված չէ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում: Բնականաբար, այն չի կարող հանդիսանալ նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկա:

Համաձայն գործում առկա տվյալների, ինչպես նաև դատաձգաբանական փորձաքննության 02.04.2013թվ. թիվ 665 եզրակացության, տուժող Հարություն Գրիգորյանին պատկանող «ՏՕՁ 34Ռ» մոդելի «ՇՌ-2857» համարի որսորդական հրացանը համարվում է ողորկափող երկփողանի հրացան, որը չի կարող դիտվել որպես հրագենի հափշտակության առարկա: Դատարանը գտնում է, որ ամբաստանյալ Գ.Սիմիդյանի մեղադրանքի ծավալում պետք է ներառել երկու հատ տարբեր տեսակի հրագենների հափշտակության փաստը, որն այդ առումով անգամ կրկին չի կարող դիտվել որպես խոշոր չափի հափշտակություն» (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ արձանագրել է. «(...) ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասում առկա բացառության տառացի մեկնաբանությունից վերաքննիչ դատարանը եզրակացնում է, որ այն հնարավորություն չի ընձեռում անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկել ողորկափող հրագեն ձեռք բերելու, իրացնելու, պահելու, փոխադրելու կամ կրելու համար, հետևաբար «ՏՕՁ 34Ռ» մոդելի որսորդական հրացանը, հանդիսանալով ողորկափող երկփողանի հրացան, հնարավորություն չի ընձեռում անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածով նախատեսված հրագեն հափշտակելու համար: (...)» (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

27. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստերը վերլուծելով 23-25-րդ կետերում շարադրված իրավական վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ «ՏՕՁ 34Ռ» մոդելի որսորդական հրագենը չի հանդիսանում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկա, հիմնավորված չեն, քանի որ «ՏՕՁ 34Ռ» մոդելի որսորդական հրագենը հրագենի տեսակ է, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով հրագենի տեսակի առումով որևէ բացառություն նախատեսված չէ: Հետևաբար «ՏՕՁ 34Ռ» մոդելի որսորդական հրագենը հանդիսանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկա:

27.1. Ինչ վերաբերում է ստորադաս դատարանների այն պատճառաբանությանը, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասը հնարավորություն չի ընձեռում անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկել ողորկափող հրագեն ձեռք բերելու, իրացնելու, պահելու, փոխադրելու կամ կրելու համար, հետևաբար «ՏՕՁ 34Ռ» մո-

Դատական պրակտիկա

ղելի որսորդական հրացանը, հանդիսանալով ողորկափող երկփողանի հրացան, հնարավորություն չի ընձեռում անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածով նախատեսված հրազեն հափշտակելու համար՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ և 238-րդ հոդվածներով նախատեսված են առանձին ինքնուրույն հանցակազմեր, որոնցից յուրաքանչյուրը սահմանում է իր առարկան, որոնք չեն նույնանում և չեն պայմանավորում միմյանց: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածով բացառություն է նախատեսված ողորկափող հրազենի տեսակի համար, որպիսի բացառությունը բացակայում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածում (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկայի մեկնաբանության մասին տե՛ս, *mutatis mutandis*, Երվանդ Մելքոնյանի վերաբերյալ 2011 թվականի մայիսի 11-ի թիվ ԵՇԳ/0090/01/10 որոշումը): Այլ խոսքով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության առարկաների շրջանակի մեջ ներառված են հրազենի բոլոր տեսակները, բացի ողորկափող հրազենից: Զննարկվող հանցագործության առարկաների մեջ ողորկափող հրազենը չի մտնում օրենքի ուղղակի մատնանշման ուժով: Ընդ որում, ՀՀ քրեական օրենսգրքի մնացած հոդվածները (236-239-րդ) նույնպես այդպիսի բացառություն չեն նախատեսում: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը մեկ անգամ ևս ընդգծում է, որ քրեական օրենքն անալոգիայով կիրառելն արգելվում է (տե՛ս սույն որոշման 14-16-րդ կետը):

28. Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասի կարգավորման հիման վրա ողորկափող հրազենի հափշտակությունը մեկնաբանելով որպես ոչ հանցավոր, քրեական օրենքը կիրառել են անալոգիայով: Արդյունքում՝ ստորադաս դատարանները, խախտելով օրինականության սկզբունքը, սխալ են մեկնաբանել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ, 238-րդ հոդվածները:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարանները սույն գործով դատական ակտ կայացնելիս թույլ են տվել նյութական իրավունքի խախտում, որն իր բնույթով էական է, քանի որ ազդել է գործի ելքի վրա: Նշված խախտումը Վճռաբեկ դատարանին հիմք է տալիս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի հիման վրա բեկանել ստորադաս դատարանների դատական ակտերը և գործն ուղարկել Առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 35-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 3611-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Ամբաստանյալ Դավիթ Ալբերտի Սիմիդյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետ և Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մայիսի 12-ի դատավճիռը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի օգոստոսի 4-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՈՐՈՇՈՒՄ
ԳՈՐԾԸ ՄԵՂԱԳՐՈՂԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

15 հունվարի 2015թ.

ք. Ապարան

Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Ս.Մարաբյանս, հետազոտելով վարույթումս գտնվող թիվ ԱՐԱԳ-1/0001/01/15 /25152614/ քրեական գործի նյութերն ըստ մեղադրանքի՝ Արմեն Ռ-ազմիկի Բաղդասարյանի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 1-ին մասով,

Պ Ա Ր Ջ Ե Ց Ի

Քրեական գործը հարուցվել է 04.09.2014 թվականին:

17.10.2014 թվականին Ա.Բաղդասարյանի նկատմամբ խափանման միջոց է կիրառվել ստորագրություն չհեռանալու մասին:

23.10.2014 թվականին Արմեն Բաղդասարյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրանք է առաջադրվել:

20.12.2014 թվականին քրեական գործի նախաքննությունն ավարտվել է:

Մեղադրական եզրակացությունը կազմվել է 2014 թվականի դեկտեմբերի 25-ին:

Քրեական գործը Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանում ստացվել է 2015 թվականի հունվարի 12-ին, որը 2015 թվականի հունվարի 13-ի որոշմամբ ընդունվել է Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Ս.Մարաբյանի վարույթ:

Հետազոտելով քրեական գործի նյութերը՝ Գատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործն անհրաժեշտ է վերադարձնել մեղադրողին հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) 292-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը հետազոտում է գործի նյութերը և քրեական գործը վարույթ ընդունելու պահից 15 օրվա ընթացքում կայացնում հետևյալ որոշումներից մեկը՝ (...) 4) գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին. (...):

Օրենսգրքի 296-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին որոշում դատավորը կայացնում է այն դեպքում, երբ մեղադրական եզրակացությունը չի համապատասխանում սույն օրենսգրքի պահանջներին, ...: (...):»:

Անդրադառնալով Օրենսգրքի 296-րդ հոդվածի մեկնաբանությանը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԴ-0044/01/11 որոշմամբ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.

«(...) Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ և 296-րդ հոդվածներով սահմանված դատական քննության նախապատրաստության փուլում գործը մեղադրողին վերադարձնելու իրավական ինստիտուտին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարանի կողմից նման որոշման կայացումն արդարացված կլինի միայն մեկ դեպքում, երբ մեղադրական եզրակացությունը կազմված է քրեատավարական օրենքի պահանջների խախտումներով, օրինակ՝ դատախազը չի հաստատել մեղադրական եզրակացությունը, այն ստորագրված չէ քննիչի կողմից, չունի նկարագրական-պատճառաբանական մաս, օրենքով սահմանված անհրաժեշտ հավելվածներ և այլն: (...):»:

Գտնում են, որ սույն գործով մեղադրական եզրակացությունը մասամբ չի համապա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

տասխանում օրենքի պահանջներին, իսկ դատախազը պատշաճ կարգով չի հաստատել մեղադրական եզրակացությունը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 270-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Մեղադրական եզրակացությունը բաղկացած է նկարագրական-պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերից:

2. Նկարագրական-պատճառաբանական մասում քննիչը շարադրում է հանցագործության հանգամանքները, մեղադրյալին, ինչպես նաև տուժողին բնութագրող հանգամանքները, մեղադրյալի մեղավորությունը հաստատող ապացույցները, ի պաշտպանություն նրա բերվող փաստարկները և այդ փաստարկների ստուգման արդյունքում հավաքված ապացույցները:

Եթե քրեական հետապնդումը հարուցվել է Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան, ապա այդ մասին պետք է նշվի մեղադրական եզրակացության նկարագրական-պատճառաբանական մասում:

3. Եզրափակիչ մասում շարադրվում են մեղադրյալի մասին տեղեկությունները և առաջադրված մեղադրանքի ձևակերպումը՝ նշելով տվյալ հանցագործությունը նախատեսող քրեական օրենքի նորմերը:

4. Քննիչն ստորագրում է մեղադրական եզրակացությունը՝ նշելով այն կազմելու ժամանակը և տեղը»:

Ի թիվս Օրենսգրքի 270-րդ հոդվածում ամրագրված մեղադրական եզրակացության ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջների, Օրենսգրքի 277-րդ և 375.1-րդ հոդվածների համակարգային վերլուծությունից երևում է, որ մեղադրական եզրակացության մեջ պետք է նշում լինի արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ մեղադրողի վերաբերմունքի մասին:

Օրենսգրքի 271-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Մեղադրական եզրակացությանը կցվում է դատական նիստին կանչվելու ենթակա անձանց ցուցակը: Ցուցակում քննիչը նշում է կանչման ենթակա անձանց գտնվելու տեղը և գործի այն էջերը, որոնք պարունակում են նրանց ցուցմունքները կամ եզրակացությունները:

2. Մեղադրական եզրակացությանը կցվում են իրեղեն ապացույցների և դրանց գտնվելու տեղի, քաղաքացիական հայրը և գույքի հնարավոր բռնագրավումն ապահովելու համար ձեռնարկված միջոցների, դատական ծախսերի, խափանման միջոցների մասին քննիչի տեղեկանքները՝ նշելով անձի՝ կալանքի տակ գտնվելու ժամկետը»:

Այսպիսով, մեջբերված նորմերում հստակ ամրագրված է, թե ինչ ձևական և բովանդակային պահանջների պետք է համապատասխանի մեղադրական եզրակացությունը և եթե նրանում բացակայում են այդ պահանջների վերաբերյալ տվյալները կամ առկա են այնպիսի տվյալներ, որոնք օրենքով նախատեսված չեն, որպես մեղադրական եզրակացության բովանդակությանը կամ ձևին վերաբերող տարրեր, ապա այդ մեղադրական եզրակացությունը չի համապատասխանում օրենքի պահանջներին կամ կազմված է քրեադատավարական օրենքի խախտմամբ:

Սույն գործով կազմված մեղադրական եզրակացության ուսումնասիրությունից երևում է, որ նրանում բացակայում են օրենքով պարտադիր համարվող հանգամանքների վերաբերյալ տվյալներ և միաժամանակ առկա են այնպիսի տվյալներ, որոնք օրենքով նախատեսված չեն:

Ինչպես երևում է Օրենսգրքի 270-րդ հոդվածից՝ մեղադրական եզրակացության մեջ պետք է նշվեն նաև տուժողին բնութագրող հանգամանքները, որոնք սակայն սույն գործով կազմված մեղադրական եզրակացությունում արտացոլված չեն, թեև գործի ուսումնասիրությունից երևում է, որ 08.09.2014 թվականին Աշոտ Արտավազդի Գ-ալստյանը ճանաչվել է տուժող /գ.թ. 36/:

Բացի այդ, ինչպես նշվեց դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկելու դեպքում դատախազը մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու հետ միաժամանակ նշում է նաև այդ մասին: Ընդ որում, ըստ ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի դեկտեմբերի 28-ի ՍԳՈ-931 որոշմամբ ձևավորված իրավական դիրքորոշման՝ արագացված կարգ կիրառելու դեմ դատախազության /մեղադրող կողմի/ առարկությունը չի կարող դիտվել որպես «բացարձակ վետոյի» իրավունք, այդ առարկությունը պետք է լինի փաստարկված:

Սույն գործով կազմված մեղադրական եզրակացությունում ընդամենը նշված է, որ դատախազն առարկում է դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ՝ առանց այդ մասին որևէ փաստարկ ներկայացնելու, այլ կերպ՝ սույն գործով դատախազն առարկելով արագացված կարգ կիրառելու դեմ՝ մեղադրական եզրակացության մեջ որևէ փաստարկ չի ներկայացրել, որպիսի պայմաններում պաշտպանության կողմը գրկված է դատախազի կողմից դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկության վերաբերյալ իր դիտողությունները ներկայացնելու իրավունքից:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 61-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ սահմանադրական դատարանի գործով ըստ էության ընդունված որոշումները պարտադիր են բոլոր պետական ... մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ... համար՝ Հայաստանի Հանրապետության սամբողջ տարածքում:

Նկատի ունենալով, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի դեկտեմբերի 28-ի ՍԳՈ-931 որոշման պահանջը «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 61-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ պարտադիր է նաև դատախազության համար, ուստի անհրաժեշտ է արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկելու հանգամանքը փաստարկել՝ պաշտպանության կողմին հնարավորություն տալով ներկայացնելու իր դիտողությունները դրա կապակցությամբ:

Հակառակ վերևում նշվածի՝ սույն գործով կազմված մեղադրական եզրակացությունում առկա են այնպիսի տվյալներ, որոնք օրենքով նախատեսված չեն:

Այսպես, մեղադրական եզրակացության առաջին երեսին վերևի աջ անկյունում առկա է «Հաստատում են» գրառումը, իսկ նույն հատվածի «դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ» բառերի ներքևի մասում առկա են՝ «ԱՐԱԳ-ԱԾՈՏՆԻ ՄԱՐԶԻ ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹՅԱՆ ԱՎԱԳ ԴԱՏԱԽԱԶ, ԱՐԴ-ԱՐԱԳ-ԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՐ-ՐՈՐԴ ԴԱՄԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ՝ Ա.ՆԱԳՂԱԼՅԱՆ» բառերը, որի դիմաց դրված է **ստորագրություն**, իսկ դրանից ներքև՝ «29 դեկտեմբերի 2014 թ.» բառերը: Այսինքն՝ մեղադրական եզրակացությունում առկա են քրեական գործի նախաքննության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող դատախազի ինքնության մասին նշումներ (անունը, ազգանունը, զբաղեցրած պաշտոնը, դասային աստիճանը), ինչպես նաև դատախազի ստորագրությունը և այդ ստորագրության ամսաթիվը, որոնք Օրենսգրքի 270-րդ հոդվածում նշված չեն որպես մեղադրական եզրակացության ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներ:

Մեղադրական եզրակացությունից նաև երևում է, որ նրանում առկա է քրեական գործի ընդդատության վերաբերյալ նշում, մասնավորապես մեղադրական եզրակացության եզրափակիչ մասում նշված է, որ «Քրեական գործն ընդդատյա է ՀՀ Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանին», որպիսի հանգամանքը ոչ միայն ավելորդ է՝ Օրենսգրքի 270-րդ հոդվածում նման տվյալ ներառելու մասին պահանջ չկա, այլև այն դատախազի կողմից լուծման ենթակա հարց է: Այսպես, Օրենսգրքի 277-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «1. Հաստատելով մեղադրական եզրակացությունը՝ դատախազը գործն ուղարկում է այն դատարան, որին գործն ընդդատյա է: ...(...)»: Այսինքն, օրենքից հստակ երևում է, որ ոչ թե քննիչն է որոշում քրեական գոր-

Դատական պրակտիկա

ծի ընդդատությունը դրա մասին նշելով մեղադրական եզրակացությունում, այլ դատախազը՝ գործն ըստ ընդդատության ուղարկելով համապատասխան դատարան:

Այսպիսով, սույն գործով կազմված մեղադրական եզրակացությունը չի համապատասխանում օրենքի պահանջներին, նրանում առկա են այնպիսի տվյալներ, որոնք մեղադրական եզրակացության բովանդակության և ձևին ներկայացվող պահանջները կանոնակարգող Օրենսգրքի 270-րդ հոդվածում նախատեսված չեն և ներառված չեն այնպիսի տվյալներ, որոնք օրենքով պարտադիր են: Ավելին, հակառակ Օրենսգրքի 270-րդ հոդվածի 4-րդ մասի այն պահանջի, որ մեղադրական եզրակացությունը ստորագրում է քննիչը՝ սույն գործով կազմված մեղադրական եզրակացությունից երևում է, որ այն քննիչից բացի ստորագրել է նաև՝ դատախազը:

Վերոնշյալ հանգամանքներն ինքնին բավարար են գործը մեղադրողին վերադարձնելու համար, սակայն հարկ էն համարում անդրադառնալ նաև մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու իրավակարգավորման և սույն գործով դրա իրացման հարցին:

Այսպես, Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Դատախազը մեղադրական եզրակացությամբ գործն ստանալուց հետո՝ 5 օրվա ընթացքում, պարտավոր է ընդունել հետևյալ որոշումներից մեկը՝

- 1) հաստատել մեղադրական եզրակացությունը.
- 2) իր որոշմամբ մեղադրանքի ձևակերպումից հանել առանձին կետեր, որակել հանցագործությունն այն օրենքին համապատասխան, որն, ի տարբերություն մեղադրական եզրակացությամբ կատարված որակումից, նախատեսում է նվազ ծանր պատասխանատվություն, և այդ փոփոխություններով հաստատել մեղադրական եզրակացությունը.
- 3) իր ցուցումներով գործը վերադարձնել քննիչին՝ լրացուցիչ քննություն կատարելու կամ մեղադրական եզրակացությունը վերակազմելու համար.
- 4) կասեցնել քրեական գործով վարույթը.
- 5) կարճել քրեական գործի վարույթը կամ դադարեցնել քրեական հետապնդումը: (...):»:

Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի 1-ին մասը հստակ սահմանում է, որ մեղադրական եզրակացությունը պետք է հաստատվի դատախազի որոշմամբ՝ նրանում դատախազի կողմից մեղադրական եզրակացությունը ստորագրելով հաստատելու վերաբերյալ իրավակարգավորում ամրագրված չէ՝ ինչպես, որ Օրենսգրքի 270-րդ հոդվածում նախատեսված չէ դատախազի կողմից մեղադրական եզրակացությունը ստորագրելու, դատախազի ստորագրության վավերապայմանի վերաբերյալ նշում:

Սույն գործի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ դատախազը որոշում չի կայացրել մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու մասին, այլ ստորագրել է մեղադրական եզրակացության առաջին երեսի վերևի աջ անկյունում, որի վերևում առկա է «Հաստատում եմ» գրառումը:

Օրենսգրքի 270-րդ և 274-րդ հոդվածների վերլուծության և մեկնաբանության լույսի ներքո գնահատելով սույն գործով կազմված և դատարան ուղարկված մեղադրական եզրակացությունը՝ արձանագրում եմ, որ դատախազը մեղադրական եզրակացությունը չի հաստատել օրենքով սահմանված կարգով՝ որոշում ընդունելու միջոցով:

Փաստացի, դատախազը Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածում սահմանված «որոշումը» մեկնաբանել և կիրառել է «մեղադրական եզրակացությունը ստորագրելու» իմաստով, ինչը չի բխում օրենքից, ավելին՝ ինչպես նշվեց մեղադրական եզրակացությունը ստորագրում է միայն քննիչը և բացի քննիչից օրենքը դատավարության որևէ մասնակցի կամ սուբյեկտի նման լիազորությամբ չի օժտել:

Օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 9-րդ կետի համաձայն, որը սահմանում է Օրենսգրքում

օգտագործվող հասկացությունների նշանակությունը, որոշումը բնութագրվում է հետևյալ կերպ՝ որոշում՝ քրեական գործով դատարանի որոշումները, բացի դատավճռից, ինչպես նաև մինչդատական վարույթի ընթացքում հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի կայացրած որոշումները:

Այսինքն՝ Օրենսգրքում որոշումը հասկացությունը միասնական է, որի տակ հասկացվում են հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի և դատարանի կողմից ընդունվող բոլոր որոշումները, այլ կերպ՝ որոշում հասկացությունը, որպես սեռային հասկացություն կիրառելի է մնան բոլոր դատավարական ակտերի նկատմամբ, որոնք կայացվում են օրենքով սահմանված սուբյեկտների կողմից: Օրենսգիրքը նախատեսում է հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի կողմից կայացվող բազմաթիվ և բազմաբնույթ որոշումների տեսակներ, որոնք կազմվում են առանձին փաստաթղթի ձևով և կապված որոշման տեսակից դրանց ներկայացվում են համապատասխան վավերապայմաններ, այսինքն՝ որոշումները ձևով նույնն են, տարբեր են բովանդակությամբ: Օրենսգրքում չկա որևէ որոշման տեսակ, որը ձևի տեսանկյունից չի նյութականացվում որևէ կրիչի վրա՝ ինչպես մինչդատական վարույթում, այնպես էլ դատարանում: Օրինակ՝ դատարանում կայացվում են ինչպես առանձին փաստաթղթի ձևով որոշումներ, այնպես էլ արձանագրային որոշումներ, որոնք մտցվում են դատական նիստի արձանագրության մեջ: Եթե օրենսդիրը որոշման այնպիսի տեսակ նախատեսեր, որը ենթադրում է այն ընդունող սուբյեկտի ընդամենը «ստորագրությունը», ապա այդ մասին հատուկ նշում կունենար Օրենսգրքի 6-րդ կամ այլ որևէ հոդվածում՝ ինչպես 6-րդ հոդվածի 9-րդ կետում դատավճռի դեպքում: Նման պահանջի բացակայությունն ինքնին ենթադրում է, որ օրենսդիրը մինչդատական վարույթում կայացվող որոշումներին ներկայացնում է միասնական ձևական չափանիշ, այն է՝ դրանք պետք է կայացվեն առանձին փաստաթղթի ձևով:

Գտնում են, որ մեղադրական եզրակացությունն առանձին փաստաթղթի ձևով կայացվող որոշմամբ հաստատելու պահանջը բխում է նաև Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի 1-ին մասի համակարգային մեկնաբանությունից:

Ինչպես երևում է այդ հոդվածի 1-ին մասից՝ մեղադրական եզրակացությունը հաստատելուց բացի, դատախազը կայացնում է ևս չորս այլ որոշումներ, մասնավորապես՝ դատախազը իրավունք ունի որոշում կայացնել՝ կասեցնելու քրեական գործի վարույթը, կարճելու քրեական գործի վարույթը կամ դադարեցնելու քրեական հետապնդումը, իր ցուցումներով գործը վերադարձնելու քննիչին՝ լրացուցիչ քննություն կատարելու կամ մեղադրական եզրակացությունը վերակազմելու համար, մեղադրանքի ձևակերպումից հանելու առանձին կետեր, որակելու հանցագործությունն այն օրենքին համապատասխան, որն, ի տարբերություն մեղադրական եզրակացությամբ կատարված որակումից, նախատեսում է նվազ ծանր պատասխանատվություն, և այդ փոփոխություններով հաստատելու մեղադրական եզրակացությունը: Ընդ որում, Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի շարադասությունն այնպիսին է, որից կարելի է միանշանակ հետևություն անել, որ նույն նորմատիվ պահանջն է ներկայացվում բոլոր այդ որոշումներին: Այսպես, Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածում սահմանված է, որ դատախազն ընդունում է հետևյալ որոշումներից մեկը և առանձին կետերով թվարկվում են դատախազի կողմից ընդունվող որոշումների տեսակները: Այդ որոշումների մեջ սահմանված, օրինակ, քրեական գործը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու, կամ քրեական գործի վարույթը կասեցնելու որոշումները կայացվում են միանշանակ առանձին փաստաթղթի ձևով (Օրենսգրքի 257-րդ և 261-րդ հոդվածներ), ինչը նշանակում է, որ միևնույն նորմատիվ պահանջի դեպքում չի կարող օրենքը մեկնաբանվել այնպես, որ մի դեպքում որոշումը կայացվի առանձին փաստաթղթի ձևով, մեկ այլ դեպքում՝ ուղղակի մեղադրա-

Դատական պրակտիկա

կան եզրակացությունը ստորագրվի և դա դիտվի, որպես դատախազի կողմից ընդունվող որոշում: Գործնականում առանձին փաստաթղթի ձևով են կայացվում նաև դատախազի կողմից մեղադրական եզրակացությունը չհաստատելու և վերակազմելու համար գործը քննիչին վերադարձնելու մասին որոշումները, որպիսի պայմաններում չի կարող լինել այնպես, որ մեղադրական եզրակացությունը չհաստատելու դեպքում դատախազը կայացնի առանձին որոշում, իսկ հաստատելու դեպքում ուղղակի ստորագրի մեղադրական եզրակացությունը:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածի համաձայն. «(...) 4. Նորմատիվ իրավական ակտում միևնույն հասկացությունը սահմանելիս կամ միևնույն միտքն արտահայտելիս պետք է կիրառվեն միևնույն բառերը, տերմինները կամ բառակապակցությունները՝ որոշակի հերթականությամբ: Իրավական ակտում տարբեր հասկացությունները չեն կարող օգտագործվել միևնույն տերմինով: (...)»:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 86-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Իրավական ակտը մեկնաբանվում է դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների առաջի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները:

Իրավական ակտի մեկնաբանությամբ չպետք է փոփոխվի դրա իմաստը: (...)»:

Հիմք ընդունելով իրավական ակտերի մասին օրենքի պահանջները՝ գտնում են, որ Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի 1-ին մասի «դատախազը մեղադրական եզրակացությամբ գործն ստանալուց հետո՝ 5 օրվա ընթացքում, պարտավոր է ընդունել հետևյալ որոշումներից մեկը» ձևակերպման «որոշումներից» բառը միևնույն իմաստով պետք է հասկանալ և կիրառել Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի 1-ին մասի բոլոր հինգ կետերի նկատմամբ, դրա առաջի նշանակությանը համապատասխան և հաշվի առնելով օրենքի պահանջները, որի պայմաններում ինչպես քրեական գործով վարույթը կարճելու, կասեցնելու դեպքում դատախազը պետք է կայացնի առանձին փաստաթղթի ձևով որոշում, այնպես էլ մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու դեպքում:

Գտնում են, որ մեղադրական եզրակացությունը ստորագրելով հաստատելը հետևանք է ՀՀ 1961 թվականի քրեական դատավարության օրենսգրքի գործողության ժամանակ ձևավորված պրակտիկայի, քանի որ նրանում /ՀՀ 1961 թվականի քրեական դատավարության օրենսգրքով/ տվյալ հարցը լուծվում էր այլ կարգով: Այդ օրենսգրքի 212-րդ հոդվածի 1-ին կետում օգտագործվում էր՝ «Դատախազը կամ նրա տեղակալը պարտավոր է ... ընդունել հետևյալ որոշումներից որևէ մեկը՝ 1/ իր մակագրությամբ հաստատել մեղադրական եզրակացությունը» արտահայտությունը:

Ինչպես երևում է, գործող և նախկին քրեական դատավարության օրենսգրքերը դատախազի կողմից մեղադրական եզրակացությամբ ստացված գործով մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու կարգը նկարագրելիս օգտագործում են տարբեր ձևակերպումներ. մեկը՝ «Դատախազը կամ նրա տեղակալը պարտավոր է ... ընդունել հետևյալ որոշումներից որևէ մեկը՝ 1/ իր մակագրությամբ հաստատել մեղադրական եզրակացությունը» /ՀՀ նախկին քրեական դատավարության օրենսգրքի 212-րդ հոդված/, իսկ մյուսը՝ «դատախազը մեղադրական եզրակացությամբ գործն ստանալուց հետո՝ 5 օրվա ընթացքում, պարտավոր է ընդունել հետևյալ որոշումներից մեկը՝ 1/ հաստատել մեղադրական եզրակացությունը» /ՀՀ գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի 274-րդ հոդված/:

Գտնում են, որ նշված ձևակերպումների միջև առկա է ոչ միայն խմբագրական (ոչ նորմատիվային), այլև նորմատիվային տարբերություն. ՀՀ գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի տեքստից բացակայում է մեղադրական եզրակացությունը «իր մակագրությամբ» հաստատելու նորմատիվ պահանջը: Հետևաբար, 12.01.1999 թվականի քրեական դատավարության օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելուց հետո

Դատական պրակտիկա

դատախազի կողմից մեղադրական եզրակացությունը պետք է հաստատվի առանձին փաստաթղթի ձևով կազմվող որոշմամբ, այլ ոչ թե մակագրությամբ:

Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի դիսպոզիցիայից «իր մակագրությամբ» օրենսդրական պահանջի դուրս բերումը պետք է գնահատել որպես խնդրո առարկայի վերաբերյալ օրենսդրի մոտեցման ակնհայտ փոփոխություն, որպիսի պայմաններում մեղադրական եզրակացությունը դատախազի մակագրությամբ հաստատելու պրակտիկան հակասում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջին և խախտում է ոչ միայն Օրենսգրքի 270-րդ և 274-րդ հոդվածները, այլև օրինականության սկզբունքն ամրագրած 7-րդ հոդվածը, որի համաձայն. «1. Հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը, դատարանը, ինչպես նաև քրեական դատավարության մասնակցող այլ անձինք պարտավոր են պահպանել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, սույն օրենսգրքը և մյուս օրենքները: /.../»:

Գտնում են, որ սույն գործով մեղադրական եզրակացությունը հաստատելիս չեն պահպանվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 270-րդ և 274-րդ հոդվածների պահանջները, քանի որ մեղադրական եզրակացությունը հաստատվել և դատարան է ուղարկվել այդ հոդվածներում ամրագրված պահանջների խախտմամբ:

Վերոգրյալի հիման վրա գտնում են, որ սույն գործով դատախազը չի պահպանել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 270-րդ, 274-րդ, 277-րդ հոդվածների, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի դեկտեմբերի 28-ի ՍԳՈ-931 որոշման պահանջները, Օրենսգրքի 273-րդ հոդվածի համաձայն չի վերացրել մեղադրական եզրակացության թերություններն ու Օրենսգրքի 274-րդ հոդվածի խախտմամբ հաստատել է մեղադրական եզրակացությունը, որպիսի պայմաններում քրեական գործն անհրաժեշտ է վերադարձնել մեղադրողին մեղադրական եզրակացությունում առկա թերությունները վերացնելու, օրենքով սահմանված կարգով մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու համար:

Օրենսգրքի 296-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին որոշման մեջ, բացի նման որոշում կայացնելու հիմքերից, նշվում է այն ժամկետը, որի ընթացքում դատախազը պետք է վերացնի մեղադրական եզրակացությունում առկա թերությունները: Եթե մեղադրյալը գտնվում է կալանքի տակ, նշված ժամկետը չպետք է 3, իսկ մնացած դեպքերում՝ 7 օրվանից ավելի լինի:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործով կալանքի տակ որևէ անձ չի գտնվում, ուստի Դատարանը մեղադրական եզրակացության թերությունները վերացնելու, մեղադրական եզրակացությունն օրենքով սահմանված կարգով հաստատելու համար սահմանում է 5 օր:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, 292-րդ և 296-րդ հոդվածներով, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԳ/0044/01/11 որոշմամբ և ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի դեկտեմբերի 28-ի ՍԳՈ-931 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումներով՝

Ո Ր Ո Շ Ե Ց Ի

1. Թիվ 25152614 (ԱՐԱԳ-1/0001/01/15) քրեական գործը վերադարձնել մեղադրողին՝ մեղադրական եզրակացությունում առկա թերությունները վերացնելու և օրենքով սահմանված կարգով մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու համար:

2. Մեղադրական եզրակացությունում առկա թերությունները վերացնելու և օրենքով սահմանված կարգով մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու համար մեղադրողի համար սահմանել ժամկետ մինչև 5 /հինգ/ օր տևողությամբ:

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

SHAREHOLDERS' MEETING AS A SUPREME MANAGEMENT BODY OF THE JOINT STOCK COMPANY

VAHRAM AVETISYAN
HEAD OF CHAIR OF CIVIL LAW
OF THE YEREVAN STATE UNIVERSITY,
DOCTOR OF SCIENCES (LAW)

One of the basic problems of modern corporate law is natural and expedient activity of the corporation's governing bodies, as well as the ensuring task of acting mechanisms' expedient control. Taking into consideration the mentioned fact, the author in this article has investigated the nature and functions of the shareholders' meeting, has identified the purposeful activity's ensuring, exercise of the powers of this body, the basic theoretical and practical problems associated with disputing decisions of the meeting, and has presented appropriate offers directed to meet these challenges.

Keywords: corporate governance, annual meeting, an extraordinary meeting, notification, agenda, ballot, location of the meeting, appealing the decisions of the meeting

ОБЩЕЕ СОБРАНИЕ КАК ВЫСШИЙ ОРГАН УПРАВЛЕНИЯ АКЦИОНЕРНОГО ОБЩЕСТВА

ВАГРАМ АВЕТИСЯН
ЗАВУЮЩИЙ КАФЕДРОЙ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВО ЕГУ,
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

Одной из настоящих основных задач современного корпоративного права является естественная и целесообразная деятельность управляющих органов корпорации, а также основная задача обеспечения целесообразного контроля действующих механизмов. Учитывая данное обстоятельство в этой статье со стороны автора были изучены характер и функции общего собрания акционеров, были выявлены обеспечение целесообразной деятельности, осуществление полномочий этого органа, основные теоретические и практические задачи связанные с оспариванием решений собрания, были представлены соответствующие предложения направленные для решения этих задач.

Ключевые слова: корпоративное управление, ежегодное собрание, внеочередное собрание, уведомление, повестка дня, бюллетень, место проведения собрания, обжалование решений собрания

Բանալի բառեր - կորպորատիվ կառավարում, տարեկան ժողով, արտահերթ ժողով, ծանուցում, օրակարգ, քվեաթերթիկ, ժողովի գումարման վայր, ժողովի որոշումների բողոքարկում

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՏՎԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE PROBLEM OF THE LIABILITY FOR THE PUBLICATION OF THE UNKNOWN AUTHOR IN RA

ARPINE HOVHANNISYAN
**DEPUTY OF THE NATIONAL ASSEMBLY OF RA,
PHD IN LAW, ASSOCIATE PROFESSOR**

The article analyzes the problem of liability for the publication of an unknown author. Currently, various sites widely spread offensive or defamatory notes by unknown authors. In such circumstances, the study of the questions about unknown authors' liability is very important, because there is no consensus on their. For a complete picture of the topic, the article studied the decision of the Court of Cassation, legislation and practice. As a conclusion, it is noted that despite the absence of more detailed provisions, legislation and judicial practice of the Republic of Armenia as a whole is based on the fact that the media is liable in case, unknown authors' offensive or defamatory notes are published.

Keywords: liability, Mass media, abuse, defamation, unknown author

ПРОБЛЕМЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В РА НЕИЗВЕСТНОГО АВТОРА

АРПИНЕ ОГАНИСЯН
**ДЕПУТАТ НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ**

В статье проанализированы проблемы ответственности за публикации неизвестного автора. В настоящее время различные сайты широко распространяют оскорбительные или клеветнические заметки неизвестных авторов. При таких обстоятельствах исследование вопросов ответственности неизвестных авторов крайне важно, потому что не существует единого мнения об ответственности при каких случаях. Для полного представления по рассматриваемой теме, в статье были изучены решение Кассационного суда РА, законодательство и правоприменительная практика. В качестве заключения, отмечается, что несмотря на отсутствие более подробных положений, законодательство и судебная практика РА в целом исходят из того, что за публикации неизвестного автора несут ответственность СМИ и лица, которые публикуют оскорбительные или клеветнические заметки неизвестного автора.

Ключевые слова: ответственность, СМИ, оскорбление, клевета, неизвестный автор

Բանալի բառեր - պատասխանատվություն, ՁԼՄ, վիրավորանք, գրպարտություն, անհայտ հեղինակ

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՏԱՎԱՐ
Ի ՀՀ ԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

RESUME - PEՅՅՈՄԵ

THE ESSENCE OF THE DONATION CONTRACT AND THE ACTUAL PROBLEMS OF ITS REALIZATION

NAZELI TER-PETROSYAN
**ADVOCATE OF CHAMBER OF ADVOCATES OF THE RA,
LECTURER AT M.MASHTOTS UNIVERSITY**

This article focuses on the donation contract within the framework of Roman law and that of Civil law. A comparative analysis of the donation contract is realized in order to highlight the differences of the civil legislation between the Republic of Armenia, the Federal Republic of Germany and the Russian Federation. The article studies the contestable points of donation contract which may create a barrier for the process of donation when facing the practice. It also analyzes the circumstances of considering the donation contract as a fake deal.

Keywords: donation contract, promise of donation, donor, donee, rejection of donation contract, revocation of donation, reciprocal obligation, fake deal

СУТЬ ДОГОВОРА ДАРЕНИЯ И СОВРЕМЕННЫЕ ВОПРОСЫ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ

НАЗЕЛИ ТЕР-ПЕТРОСЯН
**АДВОКАТ ПАЛАТЫ АДВОКАТОВ РА,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ М.МАШТОЦА**

Эта статья посвящена договору дарения со времен римского права до сегодняшнего гражданского права. В статье делается сравнительный анализ между законодательствами Федеративной Республики Германии, Российской Федерации и Республики Армении, которые посвящены договору дарения. В статье говорится о вопросах, возникающих в практике, в связи с включением спорных пунктов в договорах дарения, что и мешает выполнять дарения. В то же время анализируются обстоятельства для признания договора дарения притворной сделкой.

Ключевые слова: договор дарения, дарственное обещание, даритель, одаряемый, отказ от договора дарения, отмена дарения, встречное обязательство, притворная сделка

Բանալի բառեր - նվիրատվության պայմանագիր, նվիրատվության խոստում, նվիրառու, նվիրառու, նվիրատվության պայմանագրից հրաժարում, նվիրատվության վերացում, հանդիպական պարտավորություն, շինծու գործարք

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

CERTAIN CONSIDERATIONS ABOUT THE ESSENCE AND DEFINITION OF CONSTITUTIONALISM

ARAM VARDEVANYAN
ADVISER TO THE PRESIDENT
OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF RA,
LECTURER AT THE DEPARTMENT OF CRIMINAL LAW
AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW
AT THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY,
PhD IN LAW

The article presents the definition and essence of constitutionalism provided by numerous legal scholars and after summarizing them, the Author introduces his own position regarding it. Issues connected with the level of constitutionalism in Armenia are also researched, and in regard to it a recommendation of establishing a system of constitutional diagnostics and monitoring is presented.

Keywords: constitutionalism, rule of law, civil society, system of constitutional diagnostics and monitoring

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ О ПОНЯТИИ И СУЩНОСТИ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА

АРАМ ВАРДЕВАНЯН
СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РА,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

В рамках данной научной статьи представлены мнения ряда авторов относительно понятия и сущности конституционализма, после обобщения которых Автор представляет свою позицию. Рассмотрены также вопросы, связанные с уровнем конституционализма в Армении, по поводу чего рекомендуется создание системы конституционной диагностики и мониторинга.

Ключевые слова: конституционализм, верховенство права, гражданское общество, система конституционной диагностики и мониторинга

Բանալի բառեր – սահմանադրականություն, իրավունքի գերակայություն, քաղաքացիական հասարակություն, սահմանադրականության ախտորոշման և մշտադիտարկման համակարգ

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՍՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

RESUME - PEZYOME

DIGNITY IN HUMANS SOCIAL VALUE SYSTEM

MARGARITA VARDANYAN

CONTENDRESS OF PUBLIC ADMINISTRATION ACADEMY OF RA

Individual's dignity being value basis and constitutional system-creating element of human rights and freedoms and their preservation and protection, it is also primary and necessary for other basic human rights protection and preservation.

Generalizing the above mentioned, it should be noted that human dignity is the basis and purpose of constitutional rights, in accordance which the whole system of human constitutional rights should be built, responsibilities of state and whole system of power must be fixed towards the providing of human dignity.

The recognition of human dignity as a comprehensive and absolute, protected by the state constitutional value, is the most important feature of a person's legal status at the Republic of Armenia, by which it is determined its feature being prognostic of laws and other legal acts, as well as legal enforcement.

Keywords: person's dignity, basis of constitutional rights, constitutional value, state responsibility, dignity protection.

ДОСТОИНСТВО В СОЦИАЛЬНОЙ И ЦЕННОСТНОЙ СИСТЕМЕ ЧЕЛОВЕКА

МАРГАРИТА ВАРДАНЯН

СОИСКАТЕЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ УПРАВЛЕНИЯ РА

Достоинство личности, являясь ценной основой и конституционным системным элементом человеческого права и свободы их защиты и сохранения, оно в то же время первоначально и необходимо для сохранения и защиты иных основных прав человека.

Обобщая вышеизложенное, необходимо подчеркнуть, что достоинство человека является основой и целью конституционного права, их принципом, согласно которому должна строиться вся система конституционного права человека, обязательства по обеспечению достоинства личности должно быть подтверждено во всей государственной, правительственной системе.

Признание достоинства личности, как всеобъемлющая и абсолютная, защищаемая со стороны государства конституционная ценность, является важнейшей характеристикой правового состояния личности в Республике Армения, чем обусловлены законы и прочие правовые акты, а также содержание правоприменения его свойства предопределенности.

Ключевые слова: достоинство личности, основа конституционного права, конституционная ценность, государственное обязательство, защита достоинства

Բանալի բառեր - անձի արժանապատվություն, սահմանադրական իրավունքի հիմք, սահմանադրական արժեք, պետության պարտականություն, արժանապատվության պաշտպանություն

ՀՈՐԿՈՒՄԸ - ՓԵՏՐՈՒՄԸ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

JURIDICAL CHARACTER OF SOCIAL STATE

ARTAK MANUKYAN

NAS PHILOSOPHY, SOCIOLOGY AND LAW INSTITUTE'S APPLICANT

The author notes that depending on the organization and the effectiveness of the social insurance system, scientists indicate the four main models of social state:

1. Swedish model is built on a widely ramified system of public insurance establishments and social services with extensive remittance fees, which are funded from general tax resources.

2. English model is based not on state, but mainly on social insurance, which is financed by the general tax resources only on the provision of services in limited quantities directly to poverty alleviation.

3. German model normatively guarantees adequate social status of different professional groups of population. This system is based and efficient through social insurance.

4. Resident model (USA, Sweden) is only directed towards the insurance of certain social categories of the population and is financed by contributions and private guardianship.

Keywords: social state, social insurance system, social solidarity, social justice.

ЮРИДИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА

АРТАК МАНУКЯН

СОИСКАТЕЛЬ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ, СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН

Автор отмечает, что в зависимости от организации и целесообразности социального страхования системы, со стороны ученых указываются четыре основных модели социального государства:

1. Шведская модель — построена на широко разветвленной системе учреждений и социальных служб государственного страхования, с обширной трансфертной оплатой, которые финансируются из общих налоговых средств.

2. Английская модель — основывается не на государственных, а преимущественно на социальном страховании, которая финансируется из общих налоговых средств только на предоставление служб в ограниченных количествах непосредственно для преодоления бедности.

3. Германская модель — нормативно гарантирует достойное социальное положение разных профессиональных групп населения: Эта система основана и продуктивна за счет социального страхования.

4. Резидентная модель (США, Швейцария) - направлена только на страхование отдельных социальных категорий населения и финансируется за счет взносов и частного опекуна.

Ключевые слова: социальное государство, система социального страхования, социальная солидарность, социальная справедливость

Բանալի բառեր - սոցիալական պետություն, սոցիալական ապահովագրության համակարգ, սոցիալական համերաշխություն, սոցիալական արդարություն

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՊՍՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

THE RATIO OF INTERNATIONAL AND DOMESTIC LAW IN THE UNRECOGNIZED STATES (THE EXAMPLE OF NKR)

**SOSY ALEKSANYAN
LECTURER DEPARTMENT OF LAW
ARTSAKH STATE UNIVERSITY**

The question of the relationship between international and domestic (national) law is one of the central problems in the theory of international law. International doctrine on this issue has developed three main areas: one dualistic and monistic two. Although not a full-fledged subject of international law unrecognized states / that besides legal recognition have all the necessary trappings of a state - territory, population and sovereignty / are part of the world civilization and political development. By virtue of its status question the relationship between international and national law for unrecognized states has its specific features as discussed in this article.

Keywords: state, international law, domestic law, unrecognized states, international treaties, priority

СООТНОШЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО И ВНУТРИГОСУДАРСТВЕННОГО ПРАВА В НЕПРИЗНАННЫХ ГОСУДАРСТВАХ (НА ПРИМЕРЕ НКР)

**СОСИ АЛЕКСАНИЯ
ЛЕКТОР КАФЕДРЫ ПРАВА АРЦАХСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

Вопрос о соотношении международного и внутригосударственного (национального) права является одним из центральных в теории международного права. Международная доктрина в этом вопросе выработала три основных направления: одно дуалистическое и два монистических.

Не являясь полноправным субъектом международного права непризнанные государства (которые кроме юридического признания имеют все необходимые атрибуты государства — территория, население и суверенитет) являются частью всемирного цивилизационного и политического развития. В силу своего статуса вопрос соотношения международного и национального права для непризнанных государств имеет свои специфические черты о чем рассмотрено в данной статье.

Ключевые слова: государство, международное право, внутригосударственное законодательство, непризнанные государства, международные договоры, приоритет

Բանալի բառեր - պետություն, միջազգային իրավունք, ներպետական օրենսդրություն, չճանաչված պետություն, միջազգային պայմանագրեր, առաջնայնություն

RESUME - ՔԵՅՈՄԵ

ON CERTAIN PROBLEMATIC ASPECTS OF INTERNATIONAL-LEGAL REGULATIONS OF NON-LETHAL WEAPONS (ON THE EXAMPLE OF ACOUSTIC AND MICROWAVE WEAPONS)

VIGEN KOCHARYAN

**HEAD OF CHAIR OF INTERNATIONAL
AND EUROPEAN LAW**

**OF THE YEREVAN STATE UNIVERSITY,
PhD IN LAW, ASSOCIATE PROFESSOR**

LILIT YEREMYAN

**POST-GRADUATE STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY**

Current article dwells on certain aspects of international legal regulation of, the so-called, non-lethal weapons, the main problematic aspects concerning the definition of non-lethal weapons and the possible consequences of application of such weapons. Co-authors also focus on the analysis of problematic issues concerning application of acoustic and microwave weapons in the light of the cardinal principles of International Humanitarian Law. Eventually the possible ways of perfection of international-legal regulation of non-lethal weapons are identified in current article.

Keywords: non-lethal weapons, International humanitarian law, principle of discrimination, principle of prohibition of superfluous injuries and unnecessary suffering, legal review of new weapons, acoustic and microwave weapons.

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМНЫХ АСПЕКТАХ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НЕЛЕТАЛЬНОГО ОРУЖИЯ (НА ПРИМЕРЕ АКУСТИЧЕСКОГО И МИКРОВОЛНОВОГО ОРУЖИЯ)

ВИГЕН КОЧАРЯН

**ЗАВЕДУЮЩИЙ КАФЕДРОЙ МЕЖДУНАРОДНОГО И ЕВРОПЕЙСКОГО
ПРАВА ЕГУ, КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ**

ЛИЛИТ ЕРЕМЯН

**СОИСКАТЕЛЬ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

В статье проанализированы некоторые аспекты международно-правового регулирования, так называемого, нелетального оружия, выявлены основные проблемные вопросы, связанные с определением нелетального оружия и возможными последствиями применения такого оружия. Соавторы уделяют особое внимание рассмотрению проблемных аспектов применения акустического и микроволнового оружия в свете основополагающих принципов международного гуманитарного права. В результате определены возможные пути совершенствования международно-правового регулирования нелетального оружия.

Ключевые слова: нелетальное оружие, международное гуманитарное право, принцип избирательности, принцип недопустимости чрезмерных повреждений или излишних страданий, правовая оценка новых вооружений, акустическое и микроволновое оружие

Բանալի բառեր - ոչ մահացու զենք, միջազգային հումանիտար իրավունք, ընտրողականության սկզբունք, չափազանց վնասվածքներ կամ ավելորդ տառապանք պատճառելու արգելքի սկզբունք, նոր զենքերի իրավական գնահատում, ակուստիկ և միկրոալիքային զենքեր

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 – 2 (187 – 188)

ՀԱՍՏՎԱԿ
Իշխանուհյուն

RESUME - PEՅՅՈՄԵ

SOME FEATURES OF CRIMINAL LEGAL ASSESSMENT OF DAMAGE CAUSED DUE TO ABDUCTION

ARAYIK ASLANYAN
PhD IN LAW

For all the ways peculiar to the time of the theft damage to property. In the legal literature repeatedly noted that the risk of theft of property is determined not so much by the fact of their higher prevalence compared with other kinds of crimes, as the amount of damage as a result of his material and moral damages. One of the most important properties of the objective side of theft - damage caused to the owner or other person in possession of the property. By causing damage means that material damage, expressed as the amount of the total value of the property that is taken (or converted) in favor of the offender or others. In the case of theft of another's property as a mandatory properties of the objective side, to the material composition of offenses include socially dangerous consequences. The author also believes that as evidence confirming the value of the property can act not only documents, but also the testimony of witnesses, the explanations given by the victims. It is logical that all the evidence, and the evidence is to be assessed by the court.

Keywords: damage, size, property, stolen property, significant damage

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОЦЕНКИ УЩЕРБА, ПРИЧИНЕННОГО ВСЛЕДСТВИЕ ХИЩЕНИЯ

АРАИК АСЛАНЯН
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

Для всех способов хищений свойственен момент причинения материального ущерба. В юридической литературе многократно отмечалось, что опасность хищения имущества определяется не столько фактом их большей распространенности по сравнению с другого рода преступлениями, сколько размером причиненного в результате него материального и морального ущерба. Одно из важнейших свойств объективной стороны хищения — ущерб, причиненный собственнику или другому лицу, владеющему имуществом. Результат преступления в случае хищений выражается в причинении реального материального ущерба собственнику, размер которого определяется стоимостью похищенного имущества. Автор считает, что в качестве доказательства, подтверждающего стоимость имущества могут выступать не только документы, но и показания свидетелей, разъяснения, данные пострадавшим. Логично, что как все доказательства, так и эти свидетельства подлежат оценке со стороны суда.

Ключевые слова: ущерб, размер, материальное положение, похищенное имущество, значительный ущерб

Բանալի բառեր - վնաս, չափ, գույքային դրույթուն, հափշտակված գույք, էական վնաս

RESUME - PEՅՅՈՄԵ

**JUDICIAL DEPOSITION OF CONFESSION EVIDENCES
(NECESSITY AND DANGERS)**

**ARTUR GHAMBARYAN
DEPUTY CHAIRMAN OF THE INVESTIGATIVE COMMITTEE
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, DOCTOR OF LAW**

**SIMON SIMONYAN
FRENCH UNIVERSITY IN ARMENIA FOUNDATION**

In the article the authors present legal - comparative analysis on judicial deposition of defendant's confession evidences, as well as the approaches of Armenian scientist lawyers to the issue of necessity and possible dangers of judicial deposition of defendant's confession evidences. Based on the carried out analysis, the authors drew conclusion that judicial deposition of defendant's confession evidences does not correspond to the essence and purpose of judicial deposition of evidences, and legal regulations, prescribed in the Draft are full of indefiniteness and real dangers.

Keywords: evidence, confession, deposing, defendant

**СУДЕБНОЕ ДЕПОНИРОВАНИЕ
ПРИЗНАТЕЛЬНЫХ ПОКАЗАНИЙ ОБВИНЯЕМОГО
(НЕОБХОДИМОСТЬ И ОПАСНОСТИ)**

**АРТУР ГАМБАРЯН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ СЛЕДСТВЕННОГО КОМИТЕТА РА,
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

**СИМОН СИМОНЯН
ФОНД "ФРАНЦИЗСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ В АРМЕНИИ"**

В статье авторы представляют сравнительно-правовой анализ депонирования признательных показаний обвиняемого, подходы армянских ученых-юристов к вопросу о необходимости и возможных опасностях депонирования признательных показаний. На основании проведенного анализа авторы пришли к заключению, что судебное депонирование признательных показаний обвиняемого не соответствует сущности и цели судебного депонирования показаний, а правовые регулирования, предусмотренные в Проекте, содержат неопределенность и реальные опасности.

Ключевые слова: показание, признательство, депонирование, обвиняемый

Բանալի բառեր - ցուցմունք, խոստովանություն, դեպոնացում, մեղադրյալ

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

INVESTIGATOR'S PROCEDURAL AUTONOMY AND INDEPENDENCE

НАКОБ GHARAKHANYAN
PhD IN LAW,
FIRST CLASS JUSTICE ADVISOR

The article considers about investigator's procedural autonomy and independence, who is one of fundamental importance participants of RA Criminal Procedure. There are presented the prominent lawyers' and the author's views on this issue based on scientific and practical analysis.

Keywords: investigator, investigator's procedural autonomy, investigator's independence.

ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ И НЕЗАВИСИМОСТЬ СЛЕДОВАТЕЛЯ

АКОП КАРАХАНИЯН
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК,
СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ ПЕРВОГО КЛАССА

В статье говорится о процессуальной самостоятельности и независимости следователя как одного из участника фундаментального значения уголовного процесса РА. О вопросе представляются позиции знаменитых юристов и автора, которые основаны на научно-практический анализ.

Ключевые слова: следователь, процессуальная самостоятельность следователя, независимость следователя

Բանալի բառեր - քննիչ, քննիչի դատավարական ինքնուրույնություն, քննիչի անկախություն

ՀՈՐԿՎԱԾ - ՓԵՏՐՎԱԾ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

122

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

PROBLEM OF FAIRNESS AS A FUTURE OF A JUDGMENT IN CRIMINAL PROCEDURE OF ARMENIA

JOHN HAYRAPETYAN

**ASSISTANT TO A JUDGE AT CASSATION COURT OF ARMENIA,
POST-GRADUATE STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY**

In the scientific article, the author by revealing the concept of fairness in criminal proceedings concludes that relating to a judgment fairness is one of its futures, and it is concluded in the proportionality of the sentence to the gravity of the offense and the defendant. Despite the fact that article (1) 358 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia does not indicate the fairness as a future of judgment, the author by conducting theoretical and legislative analysis, examining the decisions of Cassation Court concludes that the fairness of judgment should be legislatively incorporated as its inherent future. Author by pointing out that the future of fairness of a judgment despite the fact that is closely linked with other futures (the legality and justified), at the same time has its own autonomous meaning, and it corresponds to the specific grounds for overturning on appeal. Summarizing the author identifies possible judicial errors that lead to its abolition as an unjust judgment

Keywords: Judgment, futures of judgment, fairness, justified

ПРОБЛЕМА СВОЙСТВА СПРАВЕДЛИВОСТИ ПРИГОВОРА СУДА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

ДЖОН АЙРАПЕТЯН

**ПОМОЩНИК СУДЬИ КАССАЦИОННОГО СУДА РА,
АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

В научной статье автор раскрывая понятие справедливости в уголовном процессе приходит к выводу, что касательно приговора справедливость является одним из свойств последнего и выражается она в соразмерности назначенного судом наказания тяжести совершенного преступления и личности подсудимого. Несмотря на то, что ч. 1 статьи 358 Уголовно-процессуального кодекса РА не указывает на справедливость приговора как его свойства, автор проведя теоретический и законодательный анализ, исследуя постановления Кассационного суда РА приходит к выводу, что справедливость приговора должна быть законодательно закреплена как его неотъемлемое свойство. Автор указывая на то, что свойство справедливости приговора несмотря, что тесно взаимосвязана с другими его свойствами (законность и обоснованность), в то же время имеет свое автономное значение и ему соответствует конкретное основание для отмены приговора в апелляционном порядке. Подводя итог автор выявляет возможные случаи судебных ошибок нарушения которых приводят к его отмене как несправедливого приговора.

Ключевые слова: приговор, свойства приговора, справедливость, обоснованность

Բանալի բառեր - դատավճիռ, դատավճռի հատկություններ, արդարացիություն, հիմնավորվածություն

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 - 2 (187 - 188)

ՀԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն

Թեւավոր խոսքեր

Միջոցների բնույթը պետք է լինի այնպիսին, ինչպիսին նպատակի բնույթն է, միայն այդ դեպքում միջոցները կարող են տանել դեպի նպատակը: Վատ միջոցները պիտանի են միայն վատ նպատակների համար:

Ն. Գ. ՉԵՐՆԻՇԵՎՍԿԻ

Ազնիվ նպատակն ազնվացնում է գործունեությունը հանուն այդ նպատակի:

Կ. ԼԻԲԿՆԵՆՏ

Եթե ձգտումը ծագում է մաքուր աղբյուրից, նա, այնուամենայնիվ, թեկուզ լիովին չհաջողված, նպատակին չհասած, կարող է շատ մեծ օգուտ բերել:

Ի. Ս. ՏՈՒՐԳԵՆԵՎ

Դժվարություններն աճում են նպատակին մոտենալու համեմատ: Բայց յուրաքանչյուրը աստղերի նման թող իր ուղին անցնի հանգիստ, առանց շտապելու, սակայն շարունակ ձգտելով որոշված նպատակին:

Ի. ԳՅՈԹԵ

Եթե ճանապարհը տանում է դեպի նպատակը, ապա միևնույն է, թե ինչքան է նրա երկարությունը:

Ե. Ի. ՄԱՐՑԻՆՈՎՍԿԻ

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2015 1 – 2 (187 – 188)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

124

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԿՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՉԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արուսյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արուսյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am